

f. BOT Gènere de plantes arbòries o arbustives erectes de la família de les combretàcies, de flors petites i en general verdes o blanques, que comprèn unes 225 espècies pròpies de regions tropicals. Se n'utilitza la fusta, i també serveix com a planta ornamental i és font de tanins.

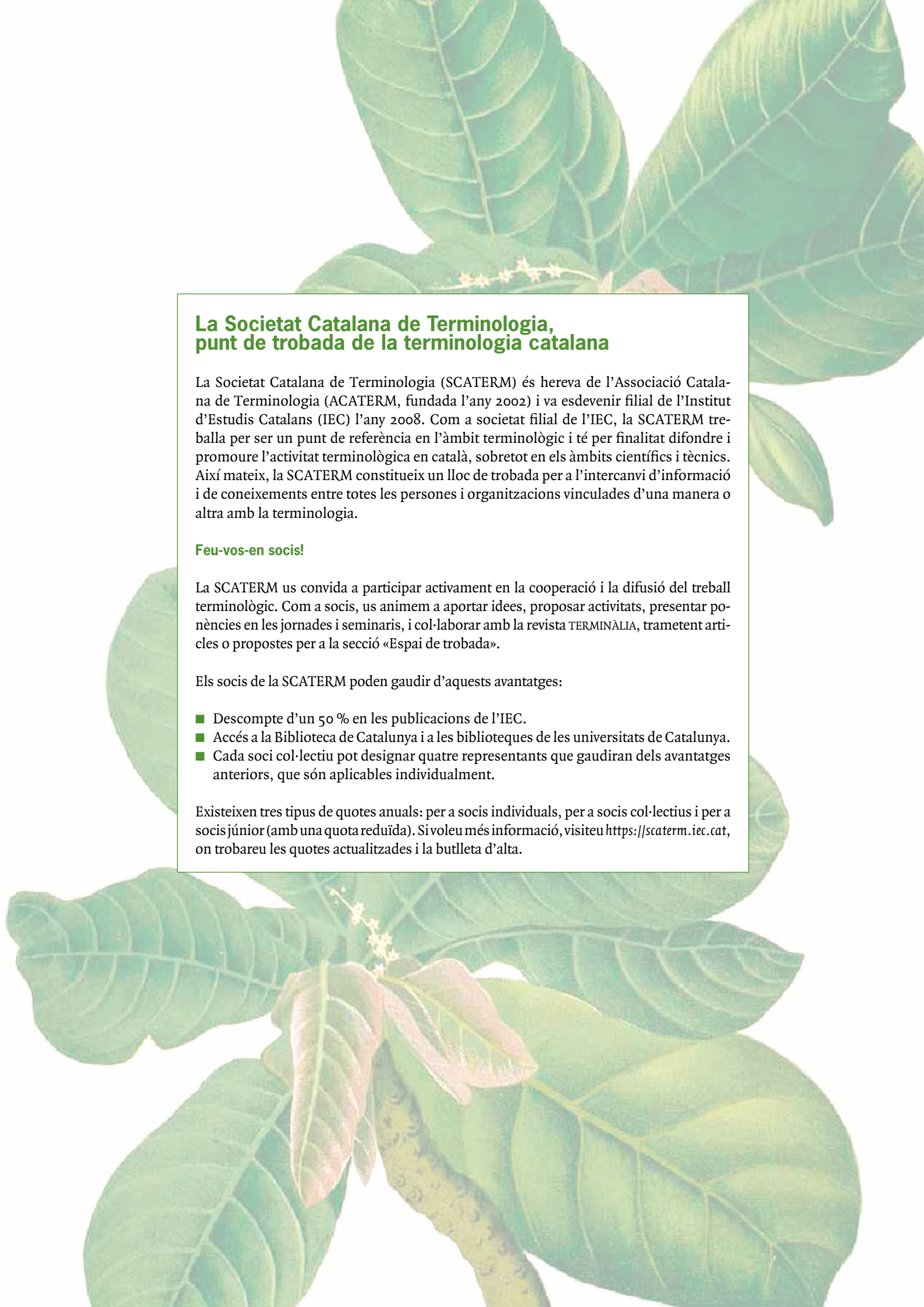
f. pl. MIT Festes en honor del déu de la mitologia clàssica romana Tèrminus, déu protector dels límits dels camps i de les fronteres. Els pagesos les celebraven anualment el 23 de febrer.

f. SCATERM Revista de la Societat Catalana de Terminologia.

L'ECONOMIA HA CANVIAT

I TU, A QUÈ ASPIRES?

La Societat Catalana de Terminologia, punt de trobada de la terminologia catalana

La Societat Catalana de Terminologia (SCATERM) és hereva de l'Associació Catalana de Terminologia (ACATERM, fundada l'any 2002) i va esdevenir filial de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) l'any 2008. Com a societat filial de l'IEC, la SCATERM treballa per ser un punt de referència en l'àmbit terminològic i té per finalitat difondre i promoure l'activitat terminològica en català, sobretot en els àmbits científics i tècnics. Així mateix, la SCATERM constitueix un lloc de trobada per a l'intercanvi d'informació i de coneixements entre totes les persones i organitzacions vinculades d'una manera o altra amb la terminologia.

Feu-vos-en socis!

La SCATERM us convida a participar activament en la cooperació i la difusió del treball terminològic. Com a socis, us animem a aportar idees, proposar activitats, presentar ponències en les jornades i seminaris, i col·laborar amb la revista TERMINÀLIA, trametent articles o propostes per a la secció «Espai de trobada».

Els socis de la SCATERM poden gaudir d'aquests avantatges:

- Descompte d'un 50 % en les publicacions de l'IEC.
- Accés a la Biblioteca de Catalunya i a les biblioteques de les universitats de Catalunya.
- Cada soci col·lectiu pot designar quatre representants que gaudiran dels avantatges anteriors, que són aplicables individualment.

Existeixen tres tipus de quotes anuals: per a socis individuals, per a socis col·lectius i per a socis júnior (amb una quota reduïda). Si voleu més informació, visiteu <https://scaterm.iec.cat>, on trobareu les quotes actualitzades i la butlleta d'alta.

SUMARI

EDITORIAL

Aquest número	5
----------------------	---

ARTICLES

Pere Farrando Diacrítics: teoria i termes	7
---	---

Fabiana da Silva França, Rosa Estopà Bagot, Virginia Bentes Pinto Abbreviations and symbols in discharge reports of patient records	17
---	----

Glauber Lima Moreira El léxico del turismo en los diccionarios de español	27
---	----

M. Antònia Julià Berruezo, Sandra Cuadrado Camps, Cristina Bofill Caralt El treball terminològic en temps de pandèmia i de postpandèmia	39
---	----

ENTREVISTA

TERMINÀLIA parla amb... Ruben Suriñach Padilla, economista i activista de la Xarxa d'Economia Solidària (XES)	51
---	----

DOSSIER: Economies alternatives-transformadores i renovació terminològica

Ismael Hernández Adell, Eloi Serrano i Robles Breu introducció a conceptes relacionats amb les «noves economies»	56
--	----

Recull de fonts sobre economies alternatives en català	60
---	----

Recursos terminològics sobre economia	63
--	----

Diccionari d'economistes catalans

Eduard Arruga i Valeri

65

Crònica de la XVIII Jornada de la SCATERM

Societat Catalana de Terminologia (SCATERM)

66

SEMBLANÇA:

Arcadi Oliveres i Boadella (1945-2021)

Arcadi Oliveres, una economia per a les persones

Joaquim Sempere

70

TERMINÀLIA
Número 23 (2021)

IMATGE DE PORTADA:
Cartell de la Fira d'Economia Solidària, 2019
Agraïm la col·laboració de la Xarxa
d'Economia Solidària (XES)

DIRECTORA:
M. Teresa Cabré Castellví (UPF, IEC)
EDITORIA EN CAP:
Mercè Lorente Casafont (UPF, IEC)
CONSELL DE REDACCIÓ:
Ester Bonet Solé (SCATERM), Marisa Carrió
Pastor (Universitat Politècnica de València),
Àngels Egea Puigventós (Universitat de
Barcelona), Sabela Fernández-Silva (Pontificia
Universidad Católica de Valparaíso, Xile),
Glòria Fontova Hugas (TERMCAT), Anna Joan
Casademont (Université TÉLUQ, Québec,
Canadà), Albert Morales Moreno (Université
de Genève, Suïssa), Pilar Sánchez-Gijón
(Universitat Autònoma de Barcelona), Laura
Santamaria Guinot (Universitat Autònoma
de Barcelona), Johannes Schnitzer
(Wirtschaftsuniversität Wien, Àustria),
Mercedes Suárez de la Torre (Universidad
Autònoma de Manizales, Colòmbia)

CONSELL CIENTÍFIC: Gerhard Budin (Univ.
de Viena), Mercè Dufort (UB, IEC), Tina
Célestin (OQLF), Guiomar Ciapuscio (UBA),
Loïc Depecker (Univ. de París I), Pamela Faber
(UGR), Joan Martí Castell (URV, IEC)

CORRECCIÓ: Servei Editorial de l'Institut
d'Estudis Catalans
CAPÇALERA DE LA REVISTA: Jesús Carrasco
DISSENY I MAQUETACIÓ: Esteve&Estêvão
IMPRESSIÓ: La Gran Impressió

EN AQUEST NÚMERO HAN COL·LABORAT:
Eduard Arruga, Virginia Bentes Pinto,
Cristina Bofill, Sandra Cuadrado, Fabiana
Da Silva França, Rosa Estopà, Pere Farrando,
Ismael Hernández Adell, M. Antònia Julià,
Glauber Lima Moreira, Víctor Pàmies, Joaquim
Sempere, Eloi Serrano, Mariona Torra,
Teresa Tort

SOCIETAT CATALANA DE TERMINOLOGIA
<https://scaterm.llocs.iec.cat>
Presidenta: Ester Bonet
Vicepresidenta: Rosa Estopà
Tresorer: Francesc Galera
Secretària: Teresa Tort
Vocals: Mireia Trias
Delegada de l'IEC: Mercè Lorente

La propietat intel·lectual dels articles és dels
respectius autors.
Els autors en el moment de lliurar els articles
a Terminàlia per a sol·licitar-ne la publicació
accepten els termes següents:
— Els autors cedeixen a la SCATERM els drets
de reproducció, comunicació pública
i distribució dels articles presentats per a ser
publicats a Terminàlia.
— Els autors responen davant la SCATERM
de l'autoria i l'originalitat dels articles
presentats.
— És responsabilitat dels autors l'obtenció
dels permisos per a la reproducció de tot el
material gràfic inclòs en els articles.
— La SCATERM està exempta de tota
responsabilitat derivada de l'eventual
vulneració de drets de propietat intel·lectual
per part dels autors.
— Els continguts publicats a la revista estan
subjectes —llevat que s'indiqui el contrari en
el text o en el material gràfic— a una llicència
Reconeixement - No comercial - Sense obres
derivades 3.0 Espanya (by-nc-nd) de Creative
Commons, el text complet de la qual es pot
consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>. Així doncs, s'autoritza
el públic en general a reproduir, distribuir i
comunicar l'obra sempre que se'n reconegui
l'autoria i l'entitat que la publica i no se'n faci
un ús comercial ni cap obra derivada.
— Terminàlia no es fa responsable de les idees
i opinions exposades pels autors dels articles
publicats.

Llicència completa:
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>

Les revistes de l'IEC allotjades a l'Hemeroteca
Científica Catalana utilitzen com a descriptors
les quinze propietats recomanades al Dublin
Core Metadata Element Set, versió reduïda de
la norma ISO 15836 (2009).

PREU D'AQUEST EXEMPLAR: 13 euros

Revista TERMINÀLIA
Societat Catalana de Terminologia
Carrer del Carme, 47 · 08001 Barcelona
Telèfon: 935 529 104 · Fax: 932 701 180
Adreça electrònica: terminalia@iec.cat

ISSN: 2013-6692 (edició impresa);
2013-6706 (edició electrònica)
Dipòsit legal: B-44926-2009
Any d'inici de la revista: 2009

Aquesta revista és accessible en línia des de:
<http://publicacions.iec.cat>,
<http://revistes.iec.cat>, <http://terminalia.iec.cat>,
<https://issuu.com/institut-destudis-catalans>

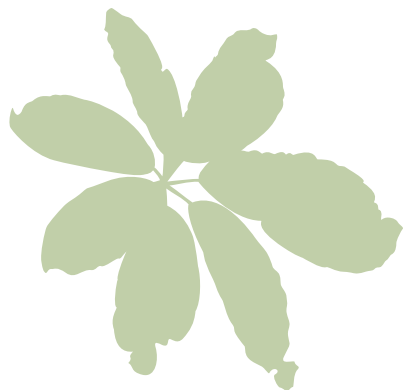
Revista indexada a: CARHUS Plus+, CIRC,
CiteFactor, DIALNET, DICE, DOAJ, Dulcinea,
EBSCO, ERIH PLUS, Google Acadèmic, Hispana,
IEC, ISOC, JournalTOCs, Latindex, MIAR,
MLA, RACO, REDIB, RESH, RETI, SHERPA
RoMEO, TIB.eu, TRACES, Ulrich's PDDb,
WorldCat.

El codi ètic de la revista TERMINÀLIA inclou
les recomanacions de la darrera revisió
(març de 2011) del Code of Conduct and Best
Practice Guidelines for Journal Editors del
Committee on Publication Ethics (COPE)
<https://publicationethics.org> i les impulsades
des de l'Institut d'Estudis Catalans, institució
editora de la revista.

Amb la col·laboració de:

Aquest número

Amb la vacunació en marxa, tothom sembla més animat a recuperar la normalitat, un mot ben ambigu, per cert. En aquest context, TERMINÀLIA torna a ser aquí. Per a aquest número hem preparat un monogràfic que feia temps que volíem fer: les economies alternatives o transformadores. Segurament només serà un primer tast, perquè el tema presenta moltes variants, que podrem recuperar en números futurs. Ens va semblar que parlar de models econòmics era d'interès general per tal com les crisis es reproduïxen regularment i perquè encara no sabem del tot les conseqüències que tindrà la pandèmia sobre el dret al treball i la vida digna. En aquest número hem demanat als experts que ens ajudin a entendre la pluralitat de propostes crítiques amb el sistema econòmic imperant, que co-existeixen i que reben denominacions diverses i semblants alhora. D'altra banda, des de la terminologia ens cal revisar quins conceptes econòmics tenim en compte en els recursos lingüístics o en les activitats de traducció o de redacció tècnica.

El primer contingut del monogràfic, de la secció «Entrevista», és la transcripció de la conversa que hem mantingut amb Ruben Suriñach, economista i activista de la Xarxa d'Economia Solidària (XES). Ampliem el tema a la secció «Dossier», que conté un article dels professors Eloi Serrano i Ismael Hernández Adell, que descriuen les diferències entre diversos models econòmics alternatius; també hi ha una relació de revistes generalistes i especialitzades, que poden ser una bona font per a actualitzar denominacions i conceptes de la terminologia econòmica, a càrrec del Consell de Redacció, i també una llista dels diccionaris especialitzats d'economia publicats des de l'any 2000 en llengua catalana, realitzada pel TERMCAT.

Haguéssim volgut completar el monogràfic amb una entrevista a Arcadi Oliveres, tot un referent acadèmic i personal en economia, ecologisme, pacifisme i altres moviments socials, però la seva mort el passat 6 d'abril ens ha empès a traslladar la seva figura a la secció «Semblança». Agraïm, de cor, la col·laboració de Joaquim Sempere, professor emèrit de la Universitat de Barcelona, que va ser company d'Arcadi Oliveres

en diverses iniciatives i que ens ha preparat un text de memòria sobre la relació directa entre paraula i acció.

A l'«Espai de trobada» s'han inclòs dos textos diferents: la crònica de la XVIII Jornada de la SCATERM: «La terminologia en la comunicació de la COVID-19», celebrada virtualment el 27 de maig, redactada per la Junta de la societat, i la presentació del Diccionari d'economistes catalans, publicat per l'Institut d'Estudis Catalans, a càrrec del director de l'obra i president de la Societat Catalana d'Economia, Eduard Arruga.

A la secció «Articles», de tema lliure i avaluats externament mitjançant revisió cega, recuperem la tradició de publicar-hi quatre articles. Hi trobareu els següents: Pere Farrando, especialista en edició, aborda el tema de la terminologia sobre signes diacrítics en llengua catalana; Fabiana da Silva França, acompanyada de les seves directores de tesi doctoral, Rosa Estopà i Virginia Bentes, ens presenta un estudi sobre abreviacions i símbols en historials mèdics en llengua portuguesa, redactat en anglès; Glauber Lima Moreira fa una anàlisi de recursos lexicogràfics en relació amb les necessitats dels estudiants d'espanyol del grau de turisme al Brasil, en llengua espanyola, i M. Antònia Julià, Sandra

Cuadrado i Cristina Bofill, del TERMCAT, reflexionen sobre el treball terminològic en temps de pandèmia.

En aquest prefaci semestral també hem de lamentar la pèrdua d'una personalitat rellevant en el món de la traducció i la terminologia: Juan Carlos Sager, que va ser durant tants anys professor a la Universitat de Manchester, responsable de la revista *Terminology* i una veu potent, singular i crítica en el nostre àmbit, va morir el 18 de febrer. *In memoriam*.

Esperem que gaudiu dels continguts d'aquest número, en què també trobareu algunes novetats de caràcter formal. Els articles de les seccions «Dossier» i «Semblança» tenen a partir d'ara una configuració similar als textos de la secció «Articles», amb resums, mots clau, fotografia i presentació dels autors. També incorporem, sempre que sigui possible, la identificació dels autors amb el número ORCID.

Us agraïrem que ens ajudeu a difondre la revista i augmentar-ne el nombre d'autors, lectors i citacions. I passeu un bon estiu! Si pot ser, més bo que no pas «normal»!

EL CONSELL DE REDACCIÓ

TERMINÀLIA és la revista de la Societat Catalana de Terminologia, SCATERM, filial de l'Institut d'Estudis Catalans. Té una periodicitat semestral i es publica en paper i en suport electrònic.

Són ben reconegudes arreu les activitats terminològiques catalanes (en formació, en recerca, en normalització, en producció de recursos). **TERMINÀLIA** és, doncs, una publicació catalana amb una clara voluntat de projecció exterior; per aquest motiu, les llengües de la revista són el català i l'anglès. A la secció «Articles» s'admeten també originals en castellà i en francès. A la resta de seccions, quan hi ha contribucions en llengües diferents de les quatre esmentades, els textos es tradueixen al català per a la versió impresa de la revista i, a la versió electrònica, es publica tant l'article en la llengua original com la traducció al català.

La temàtica de la revista gira entorn de la terminologia, en sentit ampli, i també s'estén a àmbits afins (anàlisi del discurs especialitzat, traducció especialitzada, història del discurs científic, ensenyament de llengües amb propòsits específics, enginyeria lingüística aplicada al treball terminològic, corpus lingüístics de contingut especialitzat, etc.).

El 100 % dels continguts de la revista són contribucions originals. La revista està estructurada en seccions fixes, que pretenen reflectir la situació actual de les diverses activitats terminològiques i d'àmbits afins, i també servir d'òrgan d'intercanvi i d'expressió dels diversos perfils professionals vinculats a la terminologia. És un objectiu principal de la revista publicar articles de qualitat i que hagin superat una doble revisió cega.

Diacrítics: teoria i termes

PERE FARRANDO

Professional i col·laborador de l'escola Eina
ORCID: 0000-0003-1030-8415
perefarrando@preedicio.com

Pere Farrando (Vic, 1968) és

llicenciat en filologia catalana per la Universitat de Barcelona i corrector de textos de professió. Va començar a publicar el 2008 amb *Sobre la cursiva* (Pagès) i ha continuat amb diversos articles, entre els quals destaquen «Josep M. Pujol i la composició del text» (*Llengua i Ús*, 53) i «De l'ortotipografia a l'editatge» (*Llengua i Ús*, 58). Ha col·laborat en el Màster en Tipografia Avançada de l'escola Eina de Barcelona i és especialista en composició del text amb InDesign. Al seu lloc web, www.preedicio.com, es poden descarregar la major part dels seus textos i consultar una bibliografia de i sobre Josep M. Pujol.

Resum

El present repàs de termes dels signes diacrítics comença amb una contextualització teòrica elaborada a partir dels ensenyaments de l'obra recent de Dimitrios Meletis. A continuació, es fa una definició provisional de signe diacrític i es comenten els termes dels diacrítics habituals, que tenen formes etimològiques o creades per especialització semàntica. Quan es considera escaient, es fa alguna proposta terminològica.

PARAULES CLAU: signe diacrític; escriptura; grafolingüística; grafemàtica; ortografia

Abstract

Diacritics: theory and terms

This survey of terms for diacritical marks starts out with a theoretical contextualization based on the recent work of Dimitrios Meletis. Next, we propose an interim definition of diacritical mark and we discuss the more usual diacritics, which adopt etymological or other forms created via semantic specialization. Lastly, as appropriate, we postulate some terminological solutions.

KEYWORDS: diacritical mark; writing; grapholinguistics; graphematics; spelling

TERMINÀLIA 23 (2021): 7-16 · DOI: 10.2436/20.2503.01.158
Data de recepció: 11/12/2020. Data d'acceptació: 01/02/2021
ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica) · <http://terminalia.iec.cat>

Preàmbul

Durant bona part de la redacció d'aquest article, la intenció era tractar primer el terme *signe diacrític* i després passar al repertori de diacrítics habituals. La primera part, però, va quedar desfasada quan, la primera quinzena de novembre del 2020, es va publicar el llibre *The nature of writing. A theory of grapholinguistics*, de Dimitrios Meletis, que es pot comprar en paper o descarregar gratuïtament en PDF i que pot ser vist sense recança com un gran pas endavant. No solament recull en una sola exposició una gran varietat de contribucions bibliogràfiques —molt destacadament les escrites en alemany, que no estaven tenint una circulació apropiada—, sinó que a més presenta un sistema ben travat per a l'estudi de l'escriptura i les escriptures, encara que estrictament parlant parteixi de línies ja formulades. No hi fa res que en algun moment ens sembli que estira massa tal fil o tal altre. El conjunt de l'obra es mereix el reconeixement.

1 Un tast de teoria i els seus termes

L'entramat d'elements que Meletis organitza com a proposta teòrica serveix per aprofundir tant en l'escriptura en general com en les escriptures en particular. L'autor —que afirma que segueix Martin Neef— postula que en l'escriptura operen tres mòduls —a qui li abelleixi en pot dir *components*—: el grafètic, el grafemàtic i l'ortogràfic. El mòdul grafètic (Meletis, 2020, p. 24-25) té a veure amb la dimensió material (visual i/o tàtil) de l'escriptura. Aquí els signes són tractats per ells mateixos, sense tenir en compte el seu valor lingüístic o informatiu, i no es consideren solament els signes «lletrítics», sinó també elements gràfics segmentalment superiors, com la línia, la columna i l'àrea d'escriptura, anomenada *espai holístic*. Al seu torn, el mòdul grafemàtic (Meletis, 2020, p. 26-28) s'ocupa de les relacions entre els signes i les unitats lingüístiques que representen (fonema, mora, síl·laba, morfema). I a continuació hi ha el mòdul ortogràfic (Meletis, 2020, p. 28-29), que no és necessari per naturalesa, perquè l'escriptura pot existir sense que la comunitat que la utilitza n'hagi compendiat les regles d'ús.

El desplegament teòric, Meletis l'acompanya d'un treball terminològic acurat. En el mòdul grafètic, els dos termes essencials són *grafi* i *signe bàsic* o *forma de base* (traduccions possibles de l'anglès *basic shape*). En paral·lel a les nocions de so i fonema, el graf és la instanciació, la realització d'un signe gràfic, mentre que el signe bàsic és la noció abstracta del signe material. La convenció de Meletis per delimitar les expressions grafètiques en els textos és la barra vertical. Per tant, direm que el turc té el signe bàsic |ı| (una i minúscula sense punt) i que l'alemany té |ß|.

Pel que fa al mòdul grafemàtic, podem celebrar que *grafema* passi a tenir una definició sòlida (Meletis, 2020, p. 26):

In a nutshell, in the present model, the grapheme is conceived of as a dyadic sign in the Saussurean sense, consisting of two inseparable constituents: the *signans* (pl. *signantia*), a graphetic unit (the most elementary of which is the basic shape), and the *signatum* (pl. *signata*), a linguistic unit such as a phoneme or a morpheme.

A més a més, el terme *caràcter*, que s'ha estat utilitzant en la bibliografia per denominar signes complexos d'escriptures com la xinesa, queda superat per la capacitat del grafema de tenir components subsegmentals. La convenció, ara —ja present en bibliografia anterior—, és la parella del més-petit-que i el més-gran-que, per exemple <ı> i <ß>.

2 L'aplicació als signes diacrítics

Com explica Meletis, els diacrítics són una classe especial dins els signes bàsics del mòdul grafètic: no s'utilitzen mai sols, sempre en combinació. Són els únics signes que tenen la propietat de l'additivitat (*additivity*) (Meletis, 2020, p. 44):

Additivity is also graphetic in nature; it characterizes diacritics, i.e. smaller and dependent segments of basic shapes that attach to basic shapes within a single segmental space.

Grafemàticament parlant, els diacrítics també expressen una realitat subsegmental (Meletis, 2020, p. 103):

Other examples of subsegmental graphematic functions include the [ö]-diacritic in umlaut graphemes such as <ö> and <ü> in German that graphematically marks a change of the vowel phoneme represented by the unmarked graphemes <o> and <u>, or the Japanese diacritic | ˆ |, which, when it is added to hiragana graphemes, marks voicing of the initial consonant phoneme in the syllables (or moras) represented by the graphemes: <き> /ki/ becomes <ぎ> /gi/.

En un altre punt (Meletis, 2020, p. 261), esmenta grafemes amb diacrítics com <ç, ñ, š>, però no comenta enlloc els sistemes d'accentuació del català, l'espanyol i el portuguès, que tenen una casuística, lingüísticament parlant, lexemàtica. Alerta: Meletis ens diria que no podem utilitzar aquí un concepte de la lingüística, perquè l'escriptura és un sistema autònom, dotat d'uns recursos propis. Aleshores, com expliquem una alternança com <consciencia>/<consciència>?

Com hem vist fa un moment, els signes diacrítics són un component subsegmental. Ara bé, la seva presència crea un grafema, no un al·lògraf. Per entendre'ns, fins i tot en la parella <fals>/<falç>, on <s> i <ç> representen igualment /s/, l'alternança és entre grafemes, no entre al·lògrafs d'un grafema, perquè formen part de constituents morfosintàctics diferents (adjectiu masc. sing. vs. substantiu fem. sing.) (Meletis, 2020, p. 117, nota 134). (Una alternança al·logràfica seria la de <fals>/<fals>.) En la mateixa línia, la parella <consciència>/<consciència> té una explicació grafemàtica.

Molt bé, però, aleshores, com expliquem l'element prosòdic que governa l'accentuació en les escriptures esmentades? Aquí entra en joc el mòdul ortogràfic de tal escriptura o tal altra, que actua com un factor extern a la sistematicitat que s'observa en els mòduls grafètic i grafemàtic. La prova és que l'accentuació (ortogràfica) no resol ni de bon tros tots els casos d'homografia que es presenten en els textos; vegeu la parella d'homògrafs i homòfons <deu> 'aflorament d'aigua' i <deu> 'nou més un', o la parella d'homògrafs <sou> 'moneda' o 'remuneració' i <sou>, forma flexionada del verb ésser. En un cas com l'accentuació en francès de <château>, que no respon a la prosòdia, l'explicació continua sent ortogràfica, a part del fet que <â> sigui per si mateix un grafema.

Observeu que en cap moment he parlat de *paraula grafemàtica*, concepte que Meletis tracta (*graphematic word*) (Meletis, 2020, p. 133 i s.), perquè és present en la bibliografia de la grafolingüística, però que no postula com a vàlid perquè no és universal.

3 Definició provisional de signe diacrític

Malgrat que l'obra de Meletis mereix passar de la primera lectura, crec que podem assajar una definició «interina» de *signe diacrític*, que escaigui a la seva naturalesa grafètica, grafemàtica i ortogràfica. Per començar, l'enfocament no pot ser fonetista. És la pega de la proposta del DEC, que sembla fins i tot que es refereixi solament al repertori de l'alfabet fonètic internacional (va introduïda per l'etiqueta «FON»): «Senyal convencional que hom afegeix a un signe gràfic i que representa una realització fonemàtica, per indicar alguna mena de modificació fonètica.» En segon lloc, la proposta no pot ser tan breu com la del DIEC2: «Signe gràfic que confereix a un altre signe un valor diferent.» És la mateixa redacció que divulga el Cercaterm (del Diccionari de lingüística del TERMCAT), que l'amplia amb una nota.

L'assaig de definició podria anar així: «Signe gràfic d'una escriptura que complementa algun signe de base, connectant-s'hi o no, i que modifica el valor d'aquest signe o respon a una convenció ortogràfica.»

Comentaris sobre la definició proposada:

1. «Signe gràfic d'una escriptura». Aquí s'ha de parlar d'«escriptura», i no d'«ortografia», que tindria un sentit restrictiu.

2. «que complementa algun signe de base». Aquí s'explica que el signe no té entitat per si sol. No crec que sigui apropiat utilitzar *lletra* en comptes de *signe de base*, perquè, com hem vist més amunt, en el japonès també hi ha un diacrític, i no es diu que el japonès tingui lletres.
3. «connectant-s'hi o no». Amb aquesta acotació, queda oberta qualsevol col·locació del diacrític en relació amb el signe de base, i certament se'n col·loquen en totes les posicions.
4. «i que modifica el valor d'aquest signe o respon a una convenció ortogràfica». Aquesta part és la més delicada de la definició. Dient «que modifica el valor», expliquem la naturalesa grafètica i grafemàtica del signe; dient que «respon a una convenció ortogràfica», admetem sistemes d'accentuació prosòdica i no prosòdica.

4 La codificació: convencions i termes

Si passem pàgina de la teoria de l'escriptura i volem examinar els diacrítics en la vida real, hem d'anar a parar a la seva codificació, és a dir, al tractament que se'n fa perquè siguin processables pels dispositius digitals, i la mare de totes les codificacions és Unicode. Cap altra taula de codis està concebuda i preparada per donar compte formalment de totes les escriptures del món. Encara n'hi ha que no hi són, com explica el lloc web de la Script Encoding Initiative (www.linguistics.berkeley.edu/sei/index.html), però Unicode té capacitat per codificar-les totes —si no perd el nord pel camí per la febre dels emojis, que un no sabia dir què hi fan, en l'estàndard. Una introducció sumària a Unicode molt ben construïda és la de James K. Tauber (2019), que la fa per parlar després del grec polític.

A l'hora de consignar els punts de codi d'Unicode, se segueixen algunes convencions. (Observeu que a partir d'ara utilitzaré la barra vertical, que hem vist que era pròpia de les expressions del mòdul grafètic.) Per exemple, la *ela* barrada del polonès, |ł|, és 0142 LATIN SMALL LETTER L WITH STROKE. No cal fer «u+0142», perquè el prefix «u+» és innecessari en textos divulgatius. En una obra ben composta tipogràficament, es pot utilitzar la versaleta per a la definició del signe, com fem aquí, en comptes de les majúscules d'Unicode, però aleshores es recomana que les xifres del punt de codi siguin antigues (0142).

Ja s'ha pogut veure més amunt que s'utilitza un caràcter comodí com a base per als signes diacrítics, el cercle puntejat: |◌| 25CC DOTTED CIRCLE. Moltes lletres no el tenen, però sí la Times New Roman.

Els terminòlegs han de ser conscients d'un fet: Unicode no té com a missió la normalització de terminologia. Un exemple d'això és la seva definició dels caràcters de la barra inclinada i la contrabarra (|/, \|), en què opta per uns termes secundaris, 002F SOLIDUS i 005C REVERSE SOLIDUS, en comptes dels més habituals slash i backslash.

Una altra característica d'Unicode és que assigna una categoria a cada punt de codi, de manera que a partir de la llista de categories (consultable a www.fileformat.info/info/unicode/category/index.htm) podem observar com estan classificats tots. La que ens interessa ara és l'anomenada «Mark, Nonspacing». Observeu que Unicode, com l'anglès en general, utilitza mark, que en català no hauria de ser marca, sinó signe. Noteu també l'adjectiu nonspacing, antitètic de spacing. Traduiria ambdós per no espaiat i espaiat.

Efectivament, els diacrítics poden ser signes espaiats o no espaiats, això és, dotats d'amplada horitzontal o no. Els que ens interessin ara són els no espaiats. Funcionen de tal manera que, en el moment d'inserir-los en el punt del text on el cursor està actiu, salten cap a l'esquerra i es col·loquen en la posició que els pertoca en relació amb la lletra de base. En realitat, totes les lletres amb diacrítics de les escriptures occidentals consten a Unicode també en la seva forma compacta, d'una peça, tal com estaven codificades en les taules de codis antigues i que Unicode va haver d'incorporar per no crear un problema de falta de compatibilitat a escala mundial (figura 1).

En Unicode, els punts de codi dels diacrítics no espaiats tenen definicions en què s'observen unes expressions productives. La primera és l'adjectiu combining, que tradueixo per de combinació. Per exemple, `|◌| 0323 COMBINING DOT BELOW` i `|◌| 0342 COMBINING GREEK PERISPOMENI`. La segona fórmula productiva és l'ús dels adverbis *above*, *below* i el nom *overlay* per denominar posicions en relació amb el caràcter de base. Per exemple, tenim `|◌| 032D COMBINING CIRCUMFLEX ACCENT BELOW` i `|◌| 0334 COMBINING TILDE OVERLAY`. En català, podríem optar tant per *sobreescrit* i *sotaescrit* com pels sintagmes *a sobre* i *a sota* (la meua tria aquí), i per *superposat* en el cas de *overlay*. La tercera constant en les definicions de caràcters és que les minúscules s'anomenen *small letter*, i les majúscules, *capital*. Per exemple, tenim `|◌| 036A COMBINING LATIN SMALL LETTER H`.

Per tant, tots els punts de codi que acabo d'esmentar poden quedar en català de la manera següent, amb

fidelitat a la definició d'Unicode sense que es perdi el to de llengua natural:

◌	punt de combinació a sota
◌	perispomeni de combinació
◌	circumflex de combinació a sota
◌	titlla de combinació superposada
◌	hac minúscula de combinació

5 Estratègia terminològica de les llengües

Pel que fa als noms dels diacrítics, les llengües o bé utilitzen noms amb base etimològica o bé creen termes per especialització semàntica, és a dir, hi assignen noms de la llengua general que descriuen la forma del signe. Per la banda dels termes etimològics, hi ha *circumflex*, que ve del llatí *circumflexus*; *titlla* és substantiu de titllar, que prové de *titulare* (igual que el verb *titular*); *dièresi* ve del grec *διαίρεσις*, però el francès i el portuguès opten per *tréma*/*trema*, que prové del també grec *τρήμα*. Entre els casos de creació per especialització semàntica, tenim l'eslovac, que anomena la dièresi *dve brodky* ('dos punts'); el francès, de l'anella a sobre en diu *rond en chef*, i del punt a sobre, *point en chef*; més endavant veurem el *kreska* i l'*ogonek* del polonès, i el *háček* i el *kroužek* del txec.

A The insects project, l'hongarès Robert Kravjanszki (2016, p. 41) comenta que la seva llengua no té mots per a aquests signes i utilitza com a alternativa unes denominacions pròpies del llenguatge Postscript, com *egrave* per a `|è|`:

There are no Hungarian translations for those marks. In the rare cases that we do come across a discussion about them, we find inaccurate descriptions. For example, the dotaccents above i and j are called *dots* – the same name that is used for the full stop. This can also be found in the terms *kettőspont* (colon) and *pontosvessző* (semicolon). The former, written separately (*kettős pont*), stands for the dieresis. [...] In the absence of a standardised terminology, I will be using standard Postscript names for diacritical marks.

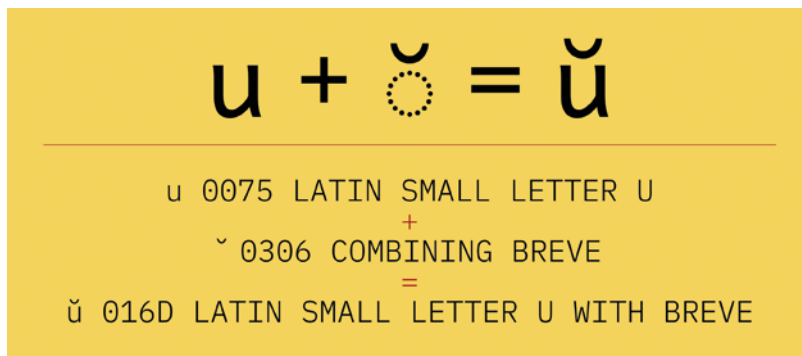

FIGURA 1. Les lletres amb diacrítics es poden construir de manera modular, com es veu en la primera part d'aquesta «equació», en què s'enumeren dos punts de codi, un per a `|u|` i un per al breu, `|˘|`. Tanmateix, Unicode conté també punts de codi de les formes íntegres, d'una peça, `|ŭ|`, per una raó de compatibilitat amb les taules de codis anteriors.

En l'altre extrem, l'eslovac Palo Bálik (2016, p. III-III4) dona termes dels diacrítics en la seva llengua (*dlžeň*, accent agut; *mākčeň*, hàtxek; *voákň*, circumflex, i el ja esmentat *dve bodky*, dièresi).

El català es comporta com les altres llengües europees d'escriptura romana, o potser una mica millor: per als diacrítics amb què estem poc familiaritzats ja tenim adaptacions com màcron i hàtxek i la nova ortografia del 2017 ens va regalar *trenc* quan alguns ja crèiem que no hi havia més remei que adoptar l'espanyol *cedilla*.

A continuació abordo uns quants diacrítics i proposo denominacions quan no en tenim (vegeu exemples de disseny de diacrítics a les figures 3 i 4).

5.1 Els accents obert i tancat

Els accents obert i tancat, o greu i agut, no presenten cap problema terminològic. En espanyol, al costat de *acento*, s'utilitza *tilde*, que té menys precisió, perquè el seu significat cobreix tant l'accent com la titlla. El polonès té unes quantes consonants amb accent tancat (figura 2): *ć, ń, ś, ź*. El terme per referir-s'hi és *kreska* ('ratlla, línia'). L'eslovac posa accent tancat en *l, r, y*. L'hongarès fa ús de l'accent tancat doble: *ő, ű*.

No crec que hi hagi cap conflicte a anomenar *accent tancat* o *agut* el signe posat sobre consonants, encara que la dicotomia obert/tancat deixi de tenir-hi sentit. En Unicode, aquestes consonants són codificades amb el terme *acute*: *ć* 0107 LATIN SMALL LETTER C WITH ACUTE.

Font: Arxiu de l'autor

FIGURA 2. Dues plaques d'un mateix carrer de Varsòvia que mostren com els diacrítics han sigut durant molt temps un punt dèbil en el disseny de lletra, sobretot els que s'apliquen a majúscules (a les imatges, *|Ś|*). La situació actual és molt millor, encara que no òptima. Moltes escriptures més enllà de les d'alfabet romà, grec i ciríl·lic presenten reptes a Unicode i encara més al format de lletra OpenType.

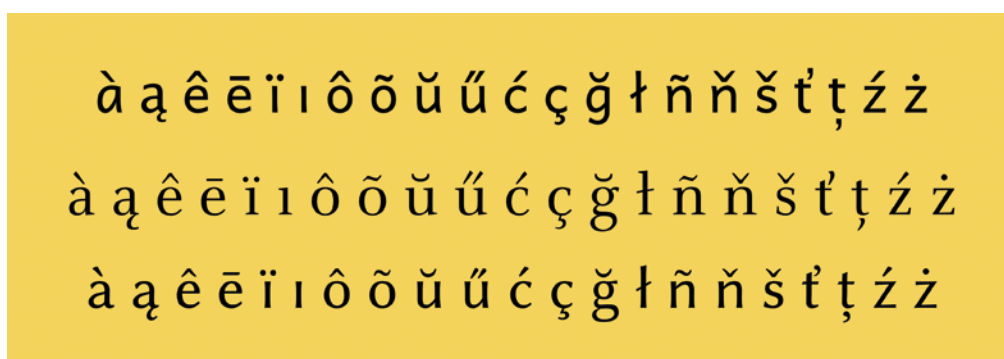

FIGURA 3. Mostres de disseny de diacrítics. En primer lloc, lletra Andika, de SIL, que té uns diacrítics proporcionalment grans. Es tracta d'una lletra destinada a l'alfabetització (software.sil.org/andika/). En segon lloc, lletra Celeste, de Christopher Burke. En tercer lloc, lletra Linux Biolinum, de gran repertori (2.401 glifs la rodona). En els tres casos, el hàtxek de la *te* s'assembla massa a l'apòstrof.

El Hàtxek té la particularitat que en txec i en eslovac —llengües molt pròximes de països veïns— té una forma diferent quan s'adjunta a certes minúscules i a una majúscula: [ď, ľ, ě, Ľ]. El disseny d'aquesta variant hauria de ser prou diferent de l'apòstrof perquè el lector no tingués dificultat per distingir-los.

En Unicode hi ha també el circumflex i el Hàtxek de combinació a sota (032D, 032C).

5.5 El màcron i el breu

En català, ja tenim màcron i breu a la Neoloteca. Pujol (2001, p. 28, n. 9) es va avançar i ja utilitzava l'adaptació màcron. Pel que fa al breu, s'hi referia amb el llatíisme *nota brevis* (2001, p. 28, n. 10):

A manca de denominació catalana fujo d'estudi amb la terminologia llatina de sant Isidor «Figura est, cuius nota syllabae agnoscuntur. [...] Nam nota brevis inferior semicirculus est [...]» (Or. 1.17.29). Els classicistes anglesos utilitzen correntment el terme *breve*, derivat de l'acusatiu singular neutre de *brevis*-e 'breu', però el 1755 ja en parlava John Smith [...], que en diu *short* (i *long* del màcron) [...].

Les definicions de màcron i breu de la Neoloteca tornen a ser restrictives quant a la posició: «se situa sobre algunes lletres». En Unicode hi ha màcrons i breus a sobre i a sota, normals i invertits, i simples i dobles.

Fan ús del breu el romanès, [ǔ]; el turc, [ğ], i l'esperanto, [ŭ].

5.6 L'anella

Pujol (2001, p. 28) anomena *anell sobrescrit* el diacrític [◌̊] 030A COMBINING RING ABOVE. Aquí m'inclino per *anella* (sembla que *anell* tendeix més a ser un cercol que envolta alguna cosa en forma de tub). En tot cas, *sobrescrit* hauria de ser *sobreescrit* o *a sobre*. També existeix l'anella de combinació a sota (0325).

En espanyol, Jorge de Buen (2017, p. 35) entra *anillo*. El txec la utilitza en [ǔ] i l'anomena *kroužek* ('anell'); el suec i el danès la posen en [å]. També s'utilitza en el símbol de l'àngstrom (212B).

5.7 El punt

Hi ha uns quants idiomes europeus que fan ús del punt de combinació a sobre ([◌̇] 0307 COMBINING DOT ABOVE): lituà, [ė]; polonès, [ż]; maltès, [ċ, ġ, ż]. El cas més singular és el turc, que tracta el punt de [i] com un diacrític i arriba a fer [ı̇ I, i̇ İ]. També existeix el punt de combinació a sota (0323).

En català, tenim l'esment de *punt alt* que fa el *Manual d'estil* (Mestres et al., 2009, p. 170), però l'enumera dins del grup dels signes auxiliars, no el dels diacrítics. És probable que es refereixi a una puntuació antiga i medieval, del sistema d'Eli Donat anomenat *distincio-*

nes, del segle IV, que va perviure en manuscrits medievals (Parkes, 1993, p. 13, pàssim). En torno a parlar a l'apartat «El punt volat i el cas del català».

Molts diccionaris d'anglès entren *tittle* 'punt o ratlleta sobre una lletra com a diacrític o per indicar una abreviació'. És el signe de [i, j] en la lletra gòtica medieval, en què era molt difícil distingir lletres com [n, u, i, j] (Buen, 2017, p. 208-209).

En anglès existeixen *overdot* i *underdot* (Bringhurst, 2005, p. 315 i 319). En polonès, el punt a sobre s'anomena *kropka* i en l'escriptura manual es pot trobar tant en forma de punt, [ż], com de ratlleta superposada, [z] (Małecka i Oslislo, 2016, p. 80).

5.8 El trenc

El terme *trenc* el va introduir el 2017 la nova ortografia de l'Institut d'Estudis Catalans (OIEC, p. 28). Unicode opta per l'espanyol *cedilla* ([◌̣] 0327 COMBINING CEDILLA), que de fet es troba en altres llengües (Buen, 2017, p. 61): en francès *cédille*, en portuguès *cedilha*, etc.

Alerta: Jorge de Buen (2017, p. 61) diu erròniament que el romanès utilitza el trenc en [s, t]. És una conseqüència de les vicissituds que ha viscut la codificació del romanès. El 1987, aquesta llengua va quedar vinculada a la taula de codis ISO 8859-2, que incloïa les dues consonants amb trenc [ș, ț], en comptes de les correctes amb coma a sota. Els sistemes operatius de Microsoft i Apple no resolien el problema. El 1999, la versió 3 d'Unicode va introduir les formes correctes amb coma a sota i a Romania es va publicar l'estàndard SR 13411, que les convertia en oficials. Actualment hi ha aplicacions que executen [ș, ț] quan se selecciona l'idioma romanès, però en molts entorns la selecció d'idioma no és una opció. Es pot llegir la cronologia d'aquestes vicissituds, molt més enrevesada que el que comento aquí, a Kit (2019).

5.9 La coma

No veig cap pega a anomenar *coma* el diacrític que Unicode anomena *comma*, perquè el signe en efecte té forma de coma petita. Existeixen les comes de combinació a sobre (0312), a sota (0326), a sobre inversa (0314), a sobre girada (0312) i a sobre a la dreta (0315).

Segons Bringhurst (2005, p. 319), la coma a sota és una variant del trenc que es va fer popular en el període d'ús de la màquina d'escriure, perquè el trenc hi solia manca i era fàcil teclejar una coma com a alternativa. També afirma (2005, p. 304) que en letó i romanès «the undercomma is preferred». Evidentment, pel que hem vist en l'apartat anterior, *preferred* no és la paraula correcta, tampoc per al letó. La particularitat d'aquest idioma és que en [g] (solament en la minúscula) posa la coma a sobre, i per tant fa [ġ Ģ], però [ķ Ķ, ģ ģ, ņ Ņ].

5.10 L'ogònek

El català no té cap terme per a aquest diacrític (|◌̛| 0328 COMBINING OGONEK). Małecka i Oslislo (2016, p. 79) afirmen que *ogonek* 'cueta' és «the only Polish word in the international typographic terminology». Pujol (2001, p. 28, n. 12) encara no es va llançar a fer l'adaptació *ogònek*. Entre dir-ne *cua* i agafar prestat i adaptar el terme polonès (paraula masculina i plana), m'inclino per això segon, igual com ja s'ha fet amb *hàtxek*.

Fan ús de l'ogònek el polonès, |ą, ę|, i el lituà, |ą, ę, į, ū|.

5.11 La sotaratlla

Bringinghurst (2005, p. 313 i 319) parla de *lowline*, que seria la sotaratlla normal, i *underscore*, la sotaratlla de combinació. Unicode fa el contrari, perquè la de combinació és |◌̣| 0332 COMBINING LOW LINE.

Les llengües europees no utilitzen la sotaratlla com a diacrític, però segons Bringinghurst (2005, p. 319) sí que es troba en llengües africanes i indigenoamericanes.

El Manual d'estil (Mestres et al., 2009, p. 170) esmenta com a signes auxiliars la ratlla baixa o sotaratlla i, d'una manera gens comprensible al meu entendre, el subratllat, com si fos un caràcter i no un atribut tipogràfic.

5.12 La barra o ratlla superposada

Introdueixo aquest terme sense estar segur que calgui normalitzar-lo com a signe diacrític. Es tracta de la ratlla transversal de |ł, Ł| del polonès. Małecka i Oslislo (2016, p. 85 s.) s'hi refereixen amb l'anglès *slash* i la tracten de diacrític, perquè grafèticament i grafemàticament ho és. També és el cas de |ø|, del danès, el feroès i el noruec, i la lletra *eth*, |ð|, de l'islandès i el feroès.

El que ocorre és que Unicode no conté cap *stroke* que es pugui combinar amb |l, o, d| per donar aquest resultat ni tinc constància que les ortografies de les llengües esmentades considerin que utilitzen cap diacrític. La classificació de Gaultney dels diacrítics per la seva morfologia gràfica (Gaultney, 2002, p. 4) inclou dos *solidus* d'Unicode que podrien servir per compondre les minúscules i majúscules en qüestió (|◌̆| 0337 COMBINING SHORT SOLIDUS OVERLAY, |◌̇| 0338 COMBINING LONG SOLIDUS OVERLAY), però en la resta del seu treball els ignora i, en efecte, quan els combino amb |l, o, d|, no creen les lletres apropiades.

Crec que les expressions *ela*, *o* i *de* barrada són pràctiques i es poden utilitzar al costat de *ela*, *o* i *de* amb ratlla transversal. En Unicode encara hi ha tres lletres barrades més: |ħ, ı, đ| (0127, 0166, 0110). El maltès utilitza |ħ|.

5.13 El punt volat i el cas del català

El català continua tenint el tema coent de la *ela* geminada, en bona part per culpa de la naturalesa múltiple del punt volat. Per dir-ho ràpid, en l'ortografia del català i l'occità gascó és un signe diacrític, en Unicode és un signe de puntuació (|·| 00B7 MIDDLE DOT, categoria Punctuation, Other) i en el disseny de lletra tipogràfica forma part de la lligadura de la *ela* geminada.

Terminològicament, en català, el punt volat és definit com un diacrític: ho llegim a l'OIEC (p. 28), al DEC i al DIEC2 (entrada *punt*). Al Cercaterm hi ha la fitxa de l'adjectiu *volat* sense definició, procedent del Lèxic multilingüe de la indústria. Hi manca una fitxa per a *punt volat*.

Estrictament parlant, l'adjectiu *volat* s'aplica a una posició superior en la vertical de la línia, que toqui per dalt o sobrepassi l'altura de majúscules (vegeu |x^a, x⁽¹⁾|). Per tant, la seva definició hauria de marcar distància amb la de *punt volat*, que en realitat es refe-

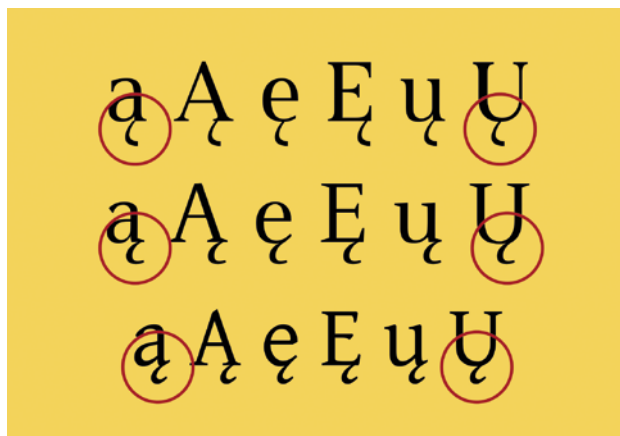

FIGURA 5. Exemples de disseny de l'ogònek. La primera lletra, Spitzkant, erra de manera flagrant: l'ogònek ha d'enllaçar bé amb el serif, i en lletres de base corbada, com la |ę| i la |Ų|, ha de situar-se cap a la dreta de l'eix central. Les altres dues lletres, Celeste i Gentium Plus, ho fan molt millor.

reix a altura intermèdia. Una altra qüestió és com fem diferència entre l'adjectiu *volat* i el substantiu i adjectiu *superíndex*. La definició del DEC del primer, certament, val per als dos termes: «Dit de la lletra o del signe, generalment de cos més petit que el que hom empra en el text, que hom col·loca a la part superior de la ratlla.» El primer suggeriment que se m'acut és que es defineixi *volat* com una posició en l'altura de línia —que escaigui a expressions com *lletra volada*, *signe volat*, *xifra volada*— i *superíndex* com un tipus de signe de l'escriptura.

Pel que fa a punt *volat*, crec que hauria de tenir com a mínim tres accepcions, i si haguéssim de fer cas de la pàgina que hi dedica la Viquipèdia, alguna més i tot. Proposo les següents:

1. Signe diacrític en algunes llengües.
2. Signe de puntuació en algunes llengües.
3. Signe alternatiu al de multiplicació.

La segona accepció podria cobrir el punt separador de mots que hi va haver en llatí durant una franja de temps i que Parkes (1993, p. 10) anomena en anglès *interpunct*, com també el punt intermedi de les distincions d'Eli Donat que he esmentat a l'apartat sobre el punt a sobre. Perquè s'entengui bé, es tractava d'un joc de tres punts (Parkes, 1993, p. 13):

A low point (the subdistinció) was used to indicate a minor medial pause [...], where the sense (*sensus*) is incomplete; a medial point (the *media distinció*) indicated a major medial pause [...], where the sense is complete but the meaning (*sententia*) is not; and a high point (the *distinció*) indicated a final pause [...], where the *sententia* is completed.

5.14 Altres diacrítics

En l'escriptura del grec també s'utilitzen diacrítics. En la ciríl·lica, molt pocs. Tots consten en la llista de la categoria Mark, Nonspacing que he esmentat al principi, així com molts més que fan falta per al vietnamita, el turc, l'AFI i sistemes de romanització d'altres escriptures.

6 Repàs final

En aquestes pàgines, he començat esmentant la publicació recent del llibre *The nature of writing*, de Dimitrios Meletis, i n'he apuntat uns quants termes fonamentals. He assajat d'aplicar la teoria de Meletis a la noció de signe diacrític i, a continuació, he fet una definició provisional d'aquest terme intentant que no entri en conflicte amb els ensenyaments de l'autor.

En la part pràctica de l'article, he introduït el paper d'Unicode en la codificació de les escriptures i les convencions i termes que s'hi utilitzen. Tot seguit, he comentat els dos tipus de termes sobre diacrítics que utilitzen les llengües d'escriptura romana: etimològics i creats per especialització semàntica. En l'últim tram, he comentat els diacrítics habituals i algunes qüestions sobre els seus termes, i he proposat solucions per a les denominacions quan m'ha semblat apropiat. ✿

Bibliografia

- BÁLIK, Palo (2016). «Designing Slovak diacritics». A: MAŁECKA, Agnieszka; OSLISLO, Zofia, (coord.) (2016). *The insects project: Problems of diacritic design for Central European languages* [en línia]. 2a ed. Katowice: Academy of Fine Arts, p. 92-115. <http://theinsectproject.eu/wp-content/uploads/2017/05/Insects-Project-2nd-edition_screen.pdf> [Consulta: 20 setembre 2020].
- BLAŽEK, Filip (2016). «Czech diacritics: From Hus to Unicode». A: MAŁECKA, Agnieszka; OSLISLO, Zofia (coord.) (2016). *The insects project: Problems of diacritic design for Central European languages* [en línia]. 2a ed. Katowice: Academy of Fine Arts, p. 12-35. <http://theinsectproject.eu/wp-content/uploads/2017/05/Insects-Project-2nd-edition_screen.pdf> [Consulta: 20 setembre 2020].
- BRINGHURST, Robert (2005). *The elements of typographic style*. 3a ed. rev. Vancouver: Hartley & Marks.
- BUEN UNNA, Jorge de (2017). *Diccionario de caracteres tipográficos*. Gijón: Trea.
- DANIELS, Peter T.; BRIGHT, William (1996). *The world's writing systems*. Oxford: Oxford University Press.
- DEC = Diccionari.cat ([2008]) [en línia]. Barcelona: Enciclopèdia Catalana. <<http://www.diccionari.cat>> [Consulta: 19 setembre 2020].
- DIEC2 = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2007). *Diccionari de la llengua catalana* [en línia]. 2a ed. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans: Edicions 62: Enciclopèdia Catalana. <<https://dlc.iec.cat>> [Consulta: 19 setembre 2020].

- GAULTNEY, J. Victor (2002). *Problems of diacritic design for Latin script text faces* [en línia]. <<https://gaultney.org/jvgtype/typedesign/diacritics/ProbsOfDiacDesignLowRes.pdf>> [Consulta: 20 setembre 2020].
- KIT PAUL, Cristian (2019). «Romanian diacritic marks». A: Kit blog [en línia]. <<https://kitblog.com/2019/en/romanian-diacritic-marks/>> [Consulta: 19 setembre 2020].
- KRAVJANSZKI, Robert (2016). «The case of Hungary». A: MAŁECKA, Agnieszka; OSŁISŁO, Zofia (coord.) (2016). *The insects project: Problems of diacritic design for Central European languages* [en línia]. 2a ed. Katowice: Academy of Fine Arts, p. 36-61. <http://theinsectproject.eu/wp-content/uploads/2017/05/Insects-Project-2nd-edition_screen.pdf> [Consulta: 20 setembre 2020].
- Larousse = Dictionnaire de français ([2020]) [en línia]. París: Larousse. <<https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/>> [Consulta: 19 setembre 2020].
- MAŁECKA, Agnieszka; OSŁISŁO, Zofia (2016). «Polish diacritics: the history and principles of design». A: MAŁECKA, Agnieszka; OSŁISŁO, Zofia (coord.) (2016). *The insects project: Problems of diacritic design for Central European languages* [en línia]. 2a ed. Katowice: Academy of Fine Arts, p. 62-91. <http://theinsectproject.eu/wp-content/uploads/2017/05/Insects-Project-2nd-edition_screen.pdf> [Consulta: 20 setembre 2020].
- MELETIS, Dimitrios (2020). *The nature of writing: A theory of grapholinguistics*. Brest: Fluxus Éditions. També disponible en línia a: <<http://www.fluxus-editions.fr/gla3.php>> [Consulta: 10 desembre 2020].
- MESTRES, Josep M. [et al.] (2009). *Manual d'estil: La redacció i l'edició de textos*. 4a ed. Vic: Eumo; Barcelona: Universitat de Barcelona; Associació de Mestres Rosa Sensat; Universitat Pompeu Fabra. També disponible en línia a <<https://estil.llocs.iec.cat>> [Consulta: 10 desembre 2020].
- MESTRES, Josep M.; GUILLÉN, Josefina (2001). *Diccionari d'abreviacions: Abreviatures, sigles i símbols*. 2a ed. rev. i ampl. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- OIEC = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2017). *Ortografia catalana* [en línia]. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- PARKES, Malcolm B. (1993). *Pause and effect: An introduction to the history of punctuation in the West*. Berkeley; Los Angeles: University of California Press.
- PUJOL, Josep M. (2001). «L'escriptura tipogràfica, 1. La font digital». *Llengua i Ús: Revista Tècnica de Política Lingüística* [en línia], núm. 22, p. 24-35. <<http://www.raco.cat/index.php/LlenguaUs/article/view/127881>> [Consulta: 19 setembre 2020].
- ROGERS, H. (2005). *Writing systems: A linguistic approach*. Malden, MA; Oxford: Blackwell.
- TAUBER, James K. (2019). «Character encoding of classical languages». A: BERTI, M. (ed.) (2019). *Digital classical philology: Ancient Greek and Latin in the digital revolution*. [S. l.]: De Gruyter Saur, p. 137-158.

Llista alfabètica de termes catalans introduïts a l'article

accent tancat o agut (també per a consonants)	contrabarra	signe bàsic o forma de base
anella	dièresi	signe diacrític
barra o ratlla transversal	graf	signe espaiat
barra inclinada	grafema	signe no espaiat
barra vertical	grafemàtica	sobreescrit o a sobre
breu	grafolingüística	sotaescrit o a sota
cercle puntejat	hàtxek o circumflex invertit	sotaratl·la
circumflex	màcron	superposat
coma	majúscula	titlla
de combinació	minúscula	trenc
component grafemàtic	ogònek o cua	úmlaut
component grafètic	ortografia	vírgula
component ortogràfic	punt	
	punt volat	

Abbreviations and symbols in discharge reports of patient records

FABIANA DA SILVA FRANÇA
Universidade Federal da Paraíba
ORCID: 0000-0001-8330-4621
fabiana21franca@gmail.com

ROSA ESTOPÀ BAGOT
Universitat Pompeu Fabra
ORCID: 0000-0002-7382-1518
rosa.estopa@upf.edu

VIRGINIA BENTES PINTO
Universidade Federal do Ceará
ORCID: 0000-0003-1283-8292
vbentes@ufc.br

Fabiana da Silva França és

bibliotecària i documentalista (UFPB). Actualment fa un postdoctorat a la Universitat Complutense de Madrid. És doctora en ciències de la informació (UFPB), amb un període a l'estranger a l'Institut de Lingüística Aplicada, de la Universitat Pompeu Fabra.

Rosa Estopà és professora

professora titular de la Universitat Pompeu Fabra. Doctora en lingüística (Universitat Pompeu Fabra). És investigadora de l'Institut de Lingüística Aplicada (IULA), del grup IULATERM i de l'Observatori de Neologia. Coordina el Màster Online en Terminologia de la UPF.

Virginia Bentes Pinto és professora

titular de la Universitat Federal de Ceará. Doctora en ciències de la informació i la comunicació (Institut des Communications and Media i Université Stendhal-Grenoble-3-France). Ha fet un posdoctorat en filosofia i tractament cognitiu de la informació (Laboratoire de l'Analyse Cognitive de l'Information).

Resum

Abreviatures i símbols als informes d'alta de les històries clíniques

L'objectiu principal de la recerca ha estat investigar unitats terminològiques que fan referència a les abreviatures i els símbols utilitzats en la redacció dels informes d'alta en les històries clíniques dels hospitals públics del Brasil i d'Espanya, amb la finalitat d'estructurar les metadades (semàntiques) per a la representació i l'extracció d'informació. Els centres escollits per a l'estudi empíric van ser el SAME de l'Hospital Universitário Lauro Wanderley - Universidade Federal da Paraíba (HULW-UFPB), al Brasil, i la Unitat de Documentació Clínica de l'Hospital Clínic de Barcelona (HCB) a l'Estat espanyol.

PARAULES CLAU: representació de la informació; documentació sanitària; terminologia de la salut

Abstract

The main objective of our research was to investigate terminological units referring to the abbreviations and symbols used in the drafting of patient record discharge summaries in public hospitals in Brazil and Spain, aiming at the structuring of (semantic) metadata for the representation and retrieval of information. The loci of the empirical study were, in Brazil, the SAME of the Lauro Wanderley University Hospital - Federal University of Paraíba (HULW-UFPB), and in Spain, the Clinical Documentation Unit of Clínia Hospital of Barcelona (HCB).

KEYWORDS: information representation; health documentation; health terminology

TERMINÀLIA 23 (2021): 17-26 · DOI: 10.2436/20.2503.01.159
Data de recepció: 20/09/2020. Data d'acceptació: 31/12/2020
ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica) · <http://terminalia.iec.cat>

1 Introduction

Health professionals have a specialized discourse and, consequently, their own terminology, which can be expressed in scientific production, the writing and transcription of patients' medical records as well as in everyday communications. Observing this fact, this research study was conceived with a focus on the specialized lexicon present in the patient's medical record, which is defined as a single document consisting of signs and images generated from information about the patient's health, of legal, confidential and scientific nature, that is used to enable communication between members of the multidisciplinary healthcare team and the patient.

This research fits the principles defended by the Communicative Theory of Terminology (CTT), which was proposed by Maria Teresa Cabré in the 1990s and developed by the University Institute of Applied Linguistics (IULA) of the Universitat Pompeu Fabra (UPF). We adopted this theory because we consider it to be the one that best investigates the effective use of terminologies inserted in the specialized communication process. Cabré (1999, p. 131) argues that terminology can be constituted as "part of the signs of natural language and can be integrated in the knowledge of the speaker, which is at the same time the speaker of a language and the professional of an area, without the need to resort to the proposal of a double competence for autonomous systems". Therefore, this theory fits the specialized discourse of the health area, as well as the thematic representation (index representation) of information, stated in the epistemology of Information Science. With regard to issues related to index representation and information retrieval, using abbreviations (acronyms, abbreviations) and symbols as indexable terms, although they are sporadically adopted and standardized,¹ in the field of Information Science, we have not yet found, in the literature, mentions about the use of these terminological units from the perspective of research. In the case of the Medical Archives and Statistics Service (SAME), considered as a clinical documentation unit, which keeps the patient records, we understand that, in particular, standardized abbreviations and symbols can be adopted as references to facilitate access to information and knowledge recorded in these sources.

It is in this context that we understand the emerging need of dialogues between Information Science and Health Sciences, which can be strengthened by models of representation and organization of information and knowledge. Such models demanded and still demand the development of documentary or indexing languages, as well as specialized glossaries and vocabularies, or other terminologies, providing possibilities of developing and managing information systems that can contribute to communication within the multiprofessional healthcare team and between it and patients.

Therefore, it is important that health documentation, like the patient's medical record, should be organized on the basis of the terminology units of the specialized discourse registered in these documents, an example, among many others, of what can strengthen the interdisciplinary relationships between these areas of knowledge (França, 2016).

In this perspective, we define as an objective of this research the investigation of the terminology units (abbreviations, acronyms and symbols) used in the drafting of the discharge reports in patients' records, in public hospitals of Brazil and Spain.

2 Health documentation and discharge reports in patient records

In the book *Microphysics of Power*, Foucault (1979, p. 101) warns that "before the 18th century, the hospital was essentially an institution of assistance to the poor, but also of separation and exclusion", as it involved a totally individualistic medicine on the part of the doctor. For the author, it was only at the end of the 18th century that the hospital was born with the techniques of the disciplinary and medical power of intervention over the environment. From then on, a permanent patient registration system was organized.

We highlight some aspects in this context in the 18th century, related to the transformations of these hospital institutions, which took place due to political and economic issues that surrounded French and European society, and to power relations, that is to say, doctors started to exercise power inside and outside the institution. As producers of truth, they began to persuade people, in order to control and neutralize them and thus exercise power over society.

The book *La ética y el derecho ante la biomedicina del futuro*, written by Carlos María Romeo Casabona and other authors, presents an overview of the definition, use and distinctions between health data and medical data. The authors establish one of the first settings for the documents generated in the health field. "The Spanish adjective *sanitario* indicates belonging or being related to health and, therefore, the medical data is the health data that is obtained and used in medical institutions in order to preserve the health of citizens" (Romeo Casabona et al., 2006, p. 140). This is unlike the so-called medical data since "[...] the Spanish adjective *médico* implies belonging or being related to medicine [...]". The authors emphasize the difference between medical data and health data when they state that "medical data, indeed, is the object of treatment in a context of assistance to medical research" (Romeo Casabona et al., 2006, p. 140). Likewise according to these authors, health information, generated as a result of care provided in primary healthcare, specialized healthcare or other areas, is so called when the health documentation is filed. This documentation is

divided into two types: clinical documentation, directly related to the patient's health, and non-clinical documentation, necessary for the assistance process, but not related to health data.

In Brazil, the term *health documentation* is not yet fully established, due to the use of the term *medical / clinical files*. As from 1943, medical archives in Brazil were separated from statistics and, from that year on, hospital statistics were reformulated. In this way, the centralization of these sectors and the general registry took place, with the creation of a body called the Medical Archives and Statistics Service (SAME), directly subordinated to the Administrative Directorate. Its coordination areas cover the sectors of General Registry, and Medical and Statistical Archives, that is, hospital institutions.

The purpose of the Medical Archives and Statistics Service – SAME – is to maintain the integrity of the set of medical records belonging to the hospital, through activities carried out, according to special criteria for keeping, classifying, coding and controlling the circulation of medical records as well as the necessary secrecy, with regard to their content. (PROAHSA, 1987, p. 303)

Most of the SAMEs, in Brazil, still work with manual medical records and usually organize their medical records in numerical or alphabetical order. We thus consider that there is a limitation of access to information, restricting it to two elements. The adoption of a controlled vocabulary would be another way of accessing the information contained in the documents.

Klück and Guimarães (2002, p. 2), understand by “medical records or patient records the set of documents generated from the healthcare act, by all hospitals involved, whether at the outpatient or inpatient level”. Novaes (2003, p. 43) reports that there was a change in the name of this document, since the medical records were previously called “doctor records”, although progressively, with the recognition of patients' rights in health services, they came to be called “patient records”.

[...] they are essential elements for the performance of patient care, for research and for administration. However, all stakeholders, invariably, complain about their quality, as if the responsibility for the problems they present was not everyone's. In addition to doctors, many other professionals currently produce records about the care they have provided to the patient. The medical records become increasingly voluminous, as there is a growing concern for documenting all procedures in case of possible legal questions and a need to preserve the confidentiality of recorded information, which are routine issues to be addressed in health services.

Taking into account that this study has, as its corpus, the discharge reports of the patient's medical

record, we refer to the concept of Francí Pallejà (2009, p. 3; 2012, p. 1), who also analyzed the abbreviations and symbols of patient records in Spain.

The hospital discharge report is a document that has the objective of registering the circumstances regarding the patient's stay at the hospital: the reason for admission, the evolution during the patient's stay, the diagnostic and therapeutic procedures that have been carried out, the surgical interventions, the treatments that have been followed, the diagnoses that have been confirmed, the situation at the time of discharge and the indications and recommendations given upon the exit from the hospital. It is a text that, sometimes, has more than one writer: the doctor who made the admission, the doctor (or doctors) who followed the patient during the stay, and the doctor who made the discharge. This causes different styles of writing and even different languages to be mixed.

In this concept of the discharge report, the author refers to the use of different languages in the writing of the text since, in the region of Catalonia, in Spain, the languages used are Catalan and Spanish. This reality was also perceived in Brazil, mainly with the arrival of foreign doctors who do not have a complete command of Portuguese, like the Cuban doctors who were in the “More Doctors” program during the period from 2013 to 2019. However, the most important factor that we record is the understanding of what is written in these discharge reports, as they are often written in a single language and yet, in the end, still have different interpretations.

Francí Pallejà (2009, 2012) proposes some recommendations for the writing of discharge reports from the patient's medical record, especially in relation to the doubts generated in the understanding and interpretation of the text, namely:

- a) When using any type of symbol, always use internationally recognized symbols and avoid unnecessary abbreviations.
- b) Do not use acronyms and abbreviations. If necessary, when using an acronym for the first time, put its meaning in brackets.
- c) Reread the discharge reports, when finished, before closing them and/or handing them over to other professionals or even to patients.

The recommendations presented by the author are significant ideas and, applied in the hospital routine, they would reduce the communication problems of the multidisciplinary team to a large extent.

3 Abbreviations, acronyms and symbols

Aleixandre Benavent and Amador Iscla (2001) point out that there are definitions and classifications for abbreviations and they recommend that they should be defined as a reduction of a word or a syntagm, by

suppressing some letters, that is to say, they consist of reducing the phonic body of a word and may be classified as abbreviations and acronyms. In addition, symbols are mentioned by the authors, and the literature refers to them, in some cases, as a type of abbreviation, even though they do not come from a reduction of words.

In the health field, Francí Pallejà (2009, pp. 6-7) lists the following definitions for abbreviation, acronym, *sigla* and symbol:

An abbreviation is a way of representing a word or a group of words by one or more of its letters, the first of which must be the initial. A *sigla* is made up of one or more letters that make up one or more words, usually the initial letter or letters. Acronyms are *siglas* that are formed by the first (or last) letters of each of the words that make them up, usually with the intention of making them pronounceable. The symbol is an extra-linguistic sign (consisting of letters, numbers or other elements) which represents a certain notion or concept and which has some kind of recognition on a national or international scale.

In the *Diccionario de siglas médicas* (Dictionary of Medical Acronyms), published by the Spanish Ministry of Health and Consumption, Yetano Laguna, Alberola Cuñat and Menéndez-Valdés (2003) explain their respective definitions:

The abbreviation is the representation of a word or the words of a phrase by one or more of its letters, the first of which must be the initial of the abbreviated word. Abbreviations preserve the gender and number of the whole word ("la a.c." - la auscultación cardíaca or cardiac auscultation). The *sigla* is a particular case of abbreviation by suspension. It is formed from the initial letters of words (HPV, herpes papilloma virus). An acronym is a particular case of *sigla*. It uses the abbreviated suspension system applied not only to the initial letter of each word but also to some of its syllables (IUD, intrauterine device). Most authors include acronyms among *siglas*. Symbols are abbreviations that respond to an international convention established by competent bodies. A symbol is a graphic sign that in science and technology represents a word, a phrase or a value.

In this study, we will adopt the definitions by Yetano Laguna, Alberola Cuñat and Menéndez-Valdés (2003) for *siglas*, acronyms, abbreviations and symbols, considering their publication to be one of the works that lies closest to the goal of our research because of its being focused on the scope of health professionals.

In Brazil, we can point out some information standardization initiatives referring to the health area: ABNT / ISO / TR-20514, the Health Sciences Descriptors

(DeCS), and the Health Terminology Project, of the Virtual Health Library (Electronic Glossary of the Ministry of Health and the Electronic Siglary of the Ministry of Health), it is essential to note that these acronyms are not just medical acronyms or acronyms directed only to health professionals: they are all the acronyms found in their documentation.

In Spain, we highlight the *Diccionario de siglas médicas* (Dictionary of Medical Acronyms), by the Spanish Society of Medical Documentation (SEDOM) / Spanish Ministry of Health, Social Services and Equality, with about 6,011 acronyms, available from September 2020; and the *Repertoire of Acronyms, Abbreviations and Symbols* from Cosnautas (Navarro, 2020), a consulting company for reference and translation sources in the health field, with around 103,000 concepts on July 2, 2020.

4 Methodological procedures

This study is exploratory in nature, since the proposal of the use of abbreviations and symbols for the index representation of discharge reports is a topic that has not yet been investigated in the context of the areas of Information Science and Health. Our research was based on the functionalist method. This choice comes from the fact that we believe that a study involving the patient's medical records contemplates two of the functionalist postulates defended by Merton (1970, p. 86), the first asserting that "standardized activities or cultural items are functional for every social or cultural system", while the second involves "indispensability", that is to say, the author argues that "all the items are indispensable". The methodological procedures were observed from a qualitative and quantitative standpoint. From this perspective, the following analysis categories were established (Van Dijk, 1988; Turazza, 2005), according to the patient's medical records:

- a) Unit of Specialized Knowledge regarding macroproposition (UCE-macro)
- b) Unit of Specialized Knowledge regarding microproposition (UCE-micro)

The locus of the empirical study in Brazil was the SAME (Medical Archives and Statistics Service), at Hospital Universitário Lauro Wanderley - Universidade Federal da Paraíba (HULW-UFPB). In Spain, it was the Clinical Documentation Unit, Hospital Clínic de Barcelona, Universitat de Barcelona.

The research corpora consisted of digital and analog documents, relative to the discharge reports of the patient records, stored in the Clinical Documentation Unit of Spain and in the SAMEs of Brazil, considering the following fields: neurology, nephrology and hepatology, as specified in chart 1.

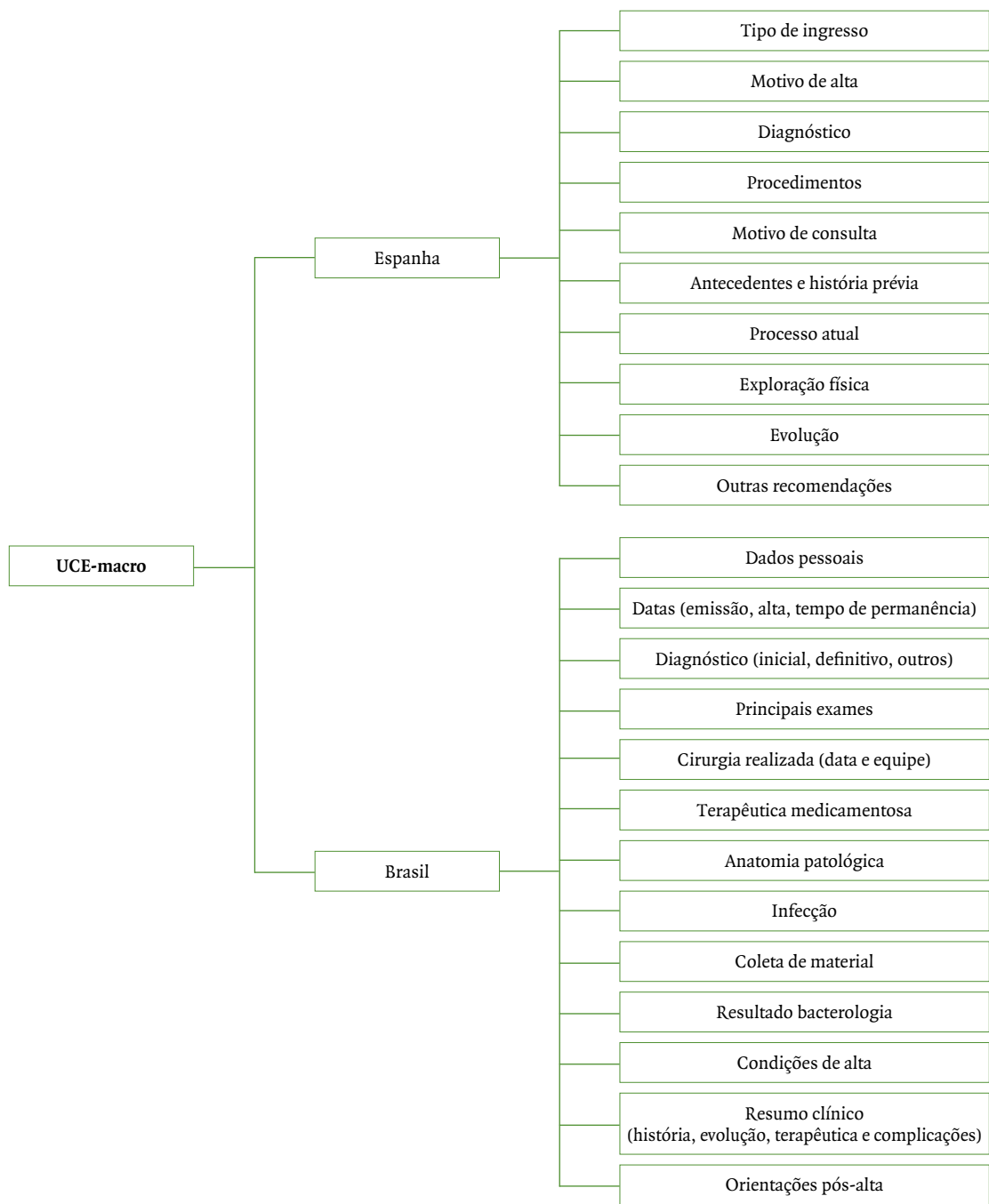

FIGURE 1. Unit of Specialized Knowledge regarding macroproposition (UCE-macro)

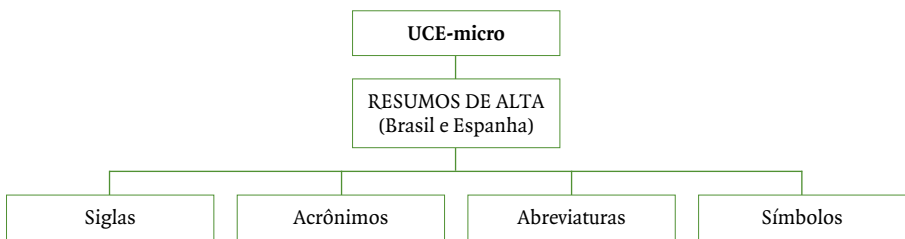

FIGURE 2. Unit of Specialized Knowledge regarding microproposition (UCE-micro)

Abbreviations and symbols in discharge reports of patient records

Fabiana da Silva França, Rosa Estopà Bagot, Virginia Bentes Pinto

Hospitals	Location	Hepatology	Nephrology	Neurology
Hospital Clínic de Barcelona - Universitat de Barcelona (HCB-UB)	Barcelona, Spain	100	100	100
Hospital Universitário Lauro Wanderle - Universidade Federal da Paraíba (HULW-UFPB)	João Pessoa, Brazil	100	100	100
Total by specialty		200	200	200
Grand total		600		

CHART 1. Loci of the empirical study and investigated corpora. Source: Empirical Research Data (2015, 2016)

Thus, the quantitative nature of the corpus and the analyzed specialties are justified. The corpus was digital because all hospitals in Spain already work with electronic patient records. Therefore, to ensure the integrity of patient information, HCB used software to anonymize data, decoupling documents that identified the patient, in accordance with the Spanish data protection law, and extracted only the part which referred to the discharge reports of the patient record, so the documents were made available in a text file format.

The electronic patient record (EPR) is still not a reality in all of Brazil. Some hospitals, public and private, have already started to work with the EPR. At HULW, the patient records are still analog, they are organized in the SAME in numerical order, and it is not possible to achieve recovery by medical specialty, but just by the number of records.

In the analog corpus (manuscript), this mapping was performed manually, in order to identify the units of specialized knowledge (USK) – micropropositions. Then, the units were inserted into the Notepad ++ text editor. In the digital corpus, this mapping was done through the terminology unit extractor – WikiYATE of the APLE2 project, produced by the University Insti-

tute of Applied Linguistics (IULA). The preparation of texts (processing), to be viewed on WikiYATE, took into account two stages: the first one concerns the processing of discharge reports, aiming at the identification of the USK – micropropositions. For this purpose, processing was performed, consisting of the following steps: automatic editing of discharge reports; linguistic processing; indexing; obtaining candidate terms; analysis of candidate terms; and incorporation into the database. For better understanding, we present, as an example, in chart 2, the executable commands by regular expressions to obtain processing. The candidate terms are the descriptors (simple or compound) that were constituted in the controlled vocabulary of documentary languages. These terms usually come from the lexicon of the health fields. They are used in linguistics, in automatic text processing, to recognize and extract the terms present in a specific corpus of the health field, and to validate them as terms of that specialty.

The second stage consists of searching for processed texts (counting of potential abbreviations; location of lines of potential abbreviations; listing of all potential abbreviations in all processed files). Here is an example of this step in chart 3.

1 Automatic editing of discharge reports

```
P:\IULA\CORPUS_Infomes_medics\FabianaES\HP>perl ..\filtraIM2.pl -im<informeMédico>.
```

2 Linguistic processing

```
perl P:\iula\corpus\utils\preproceso\hector.pl -inputtext iaHC_XX_28112514_e.txt -outputtext iaHC_XX_28112514_e.vrt -languagees -annotationformat IULACT -keeptags -inputmimetype iso-8859-1 -outputmimetype iso-8859-1
```

3 Indexing

```
P:\IULA\CORPUS\UTILS\indexSGMLplus.pl iaHC_XX_28112514_e.vrt-o iaHC_XX_28112514_e.5dx
```

4 Obtaining candidate terms

```
perl filtroCatMCR.pl -i iaHC_XX_28112514_e.vrt -o iaHC_XX_28112514_e -prep de -DocNoCtBaseDir “./” -lang es -nomAll -catsOnly
```

5 Candidate term analysis

```
perl P:\IULA\CORPUS\UTILS\Wikipedia\exploraWPenAPyPP_5.pl -lang es -lmincat 2 -doc iaHC_HP_28112514_e -dominio “biología” -dominiofarmacia -dominio medicina -indir “./iaHC_HP_28112514_e”
```

6 Incorporation into the database

```
perl guardaResultWP2DB.pl -uservivaldi -accion insertar -doc iaHC_HP_28112514_e -lang es -dominio medicina -devBD -indir C:\Users\U1480\Dropbox\YATE\YateMCR
```

CHART 2 . Text extraction step of the automatic extractor. Source: Research Data (2015)

1 Count of potential abbreviations (1 to 3 characters)

```
perl -nle "$count += () = /^[0-9]+\tTOK\t[A-Z]{1,3}\t/g; END {print $count}" iaHC_HP_28283015_e.vrt
```

2 Location of potential abbreviation lines (1 to 3 characters)

```
P:\IULA\CORPUS_Infomes_medics\FabianaES\HP>perl -nle "print if (/^[0-9]+\tTOK\t[A-Z]{1,3}\t/); " iaHC_HP_28283015_e.vrt
```

3 Listing of all potential abbreviations in all processed files

```
perl -wE "@ARGV = glob '*.vrt'; while (<>) { say $1 if /^[0-9]+\tTOK\t([A-Z]{1,3})\t/ }
```

CHART 3. Search in texts processed in the automatic extractor. Source: Research Data (2015)

From the data obtained with the extraction of candidate terms and after applying the search for abbreviations and symbols, a quality control was carried out to review and eliminate candidates that were not considered terms and the units that are not part of the domain of study, that is, only the terminology units investigated were considered. To do this, a document was listed in the text editor, Notepad ++, with abbreviations and symbols containing each term.

The context of use of the USK – micropropositions (linguistic signs: [acronyms and abbreviations] and non-linguistic signs) can be searched on the platform to obtain more information about the possible candidate term. The element composition of one or more processed documents was made using WikiYATE (figure 3).

The steps to perform a basic consultation are:

- select and master the language;
- select, among the available documents, the query object and click on the search button;
- select the ordering mode of the candidate term (CAT);
- select the CAT morphosyntactic pattern;
- click on the searched CAT;
- examine the available information (CAT data and contexts appearing in the selected documents);
- update the CAT information selected in the update button.

5 Data analysis and discussion of results

For this analysis, the following were considered: the occurrence of acronyms, abbreviations and symbols for the first time in speech. The repetitions of these units, in the texts of the discharge reports of the

patient records, were not considered at this stage. Table 1 shows the lexical reduction units found in the discharge reports from Hospital Clínic de Barcelona (HCB).

The data in table 1 infer several determining factors for the characterization of these units within the scope of these medical specialties. We observed a high amount of reduction by acronyms (65.36%), and when distributed according to the health field, we have a higher percentage identified in the area of nephrology (42.16%), followed by hepatology (37.61%), and neurology (20.23%).

In the opinion of Turpin (2002), in the health area, the arguments are varied for the adoption of acronyms and abbreviations in the writing of medical records and even in discharge reports. Some argue that these resources are used so that the multiprofessional team can have more time or even to protect the patient. However, these “buy time” arguments are only valid for those inserted in the same culture. Conversely, you can exclude subjects who do not belong to the constituted group.

We share the same idea as Turpin (2002) when stating that these lexical reductions can cause difficulties in understanding for professionals and those who come from other cultures. Regarding the symbols, we understand that they follow an international convention established by competent bodies, as it is a graphic sign that represents a word, a phrase or a value.

Table 2 shows the units of lexical reductions found in discharge reports from Hospital Universitário Lauro Wanderley. The medical records of this hospital are analog, the discharge reports were identified within the patient’s medical record and then all the units of lexical reduction found were transcribed. Within the analog record, depending on the number of hospital-

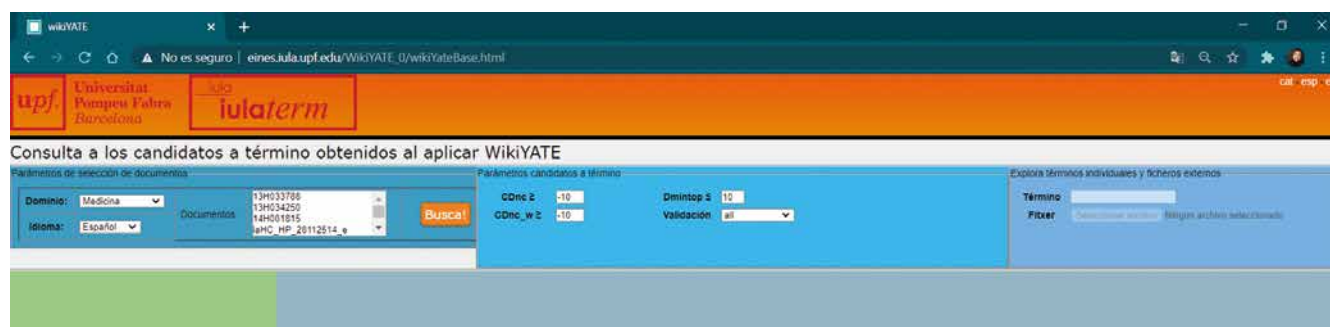

FIGURE 3. WikiYATE platform. Source: http://eines.iula.upf.edu/WikiYATE_0/wikiYateBase.html

Hospital Clínic de Barcelona (HCB)					
Forms of reduction	Nephrology (units)	Neurology (units)	Hepatology (units)	Total/Typology (units)	%
Siglas	575	276	513	1364	65.36%
Abbreviations	140	99	89	328	15.72%
Symbols	79	88	97	264	12.65%
Acronyms	48	20	63	131	6.28%
Total / Specialty	842	483	762		
Grand total				2087	100.00%

TABLE 1. Terminological units in the HCB corpus. Source: Empirical Research Data (2015)

izations of the patient, there is a record of the discharge report for each output, and generally this record is organized in ascending order of interventions, with more than one discharge report per volume of record. In this case, we consider the last intervention.

As in HCB, in HULW, as we can see in table 2, there is a large use of lexical reduction, especially siglas (72.61%), in the writing of the discharge summaries of the analyzed medical records. Regarding distribution according to specialty, the following stand out: nephrology (40.44%), followed by hepatology (36.37%), and neurology (23.18%).

The contrast of the descriptive analysis corresponding to the corpora of the discharge reports of the medical records of the investigated hospitals shows significant differences in the numbers of the forms of lexical reduction, making up 30.27% more in the HCB. Although there is a certain similarity, especially in relation to health fields (nephrology and hepatology), we still realize that, at HCB, this phenomenon is much more widespread. This may reflect that, in this hospital, discharge reports are a kind of compilation of the elements contained in the patient's medical record. That is to say, such reports are contained in labels: "evolution" (presented as ECU-macro in the method-

ology of this work) displays the complete description of the entire evolution of the patient.

And, observing the label that corresponds to that title in HULW, it may be noted that there is only a more simplified description, and it is identified by the title in the label "Clinical summary (history, evolution, therapy and complications)". The HULW discharge report has only one sheet, while the HCB summary comprises approximately 10 sheets.

With regard to abbreviations and symbols, we observed that there is also a difference in the use of these elements in HCB, which in all health fields has the practice of adopting these resources in the writing of discharge reports. Perhaps this fact is also associated with the complexity of the size of the abstracts that include laboratory tests, or due to the fact that there are specialized terminological sources for consultations.

In Brazil, the Federal Council of Medicine (CFM) does not have a resolution standardizing the writing of medical records or, of course, discharge reports; however, in CFM Resolution no. 1.638/02, which defines the medical record, the need for legibility and understanding of acronyms, abbreviations, symbols and signs adopted in the writing of medical records,

Hospital Universitário Lauro Wanderley (HULW)					
Forms of reduction	Nephrology (units)	Neurology (units)	Hepatology (units)	Total/Typology (units)	%
Siglas	328	188	295	811	72.61%
Abbreviations	89	27	36	152	13.61%
Symbols	37	15	29	81	7.25%
Acronyms	27	21	25	73	6.54%
Total / Specialty	481	251	385		
Grand total				1117	100.00%

TABLE 2. Terminological units in the HULW corpus. Source: Empirical Research Data (2016)

including spelling, is implicit. With this same understanding, in 2007, an opinion was published by the Regional Council of Medicine of the State of São Paulo (CREMESP), no. 61624/2007, on the use of acronyms and abbreviations in medical records, from a consultation with the Medical Ethics and Guidance Committee: “[...] one should prefer to write out medical notes in full, avoiding the frequent use of abbreviations or acronyms, avoiding situations involving misinterpretation and its consequences” (CREMESP, 2007).

We must not forget that the patient’s medical record is the communication channel between all the actors involved in providing care to the sick person, even for continuity in the assistance provided to the citizen. In addition, the patient may also have access to his or her medical records, or even have to be treated by another specialist or another multidisciplinary team. Therefore, if the medical record is not written in a legible or understandable way, it can cause problems for both the patient and the multidisciplinary team.

6 Conclusions

This study revealed to us that it is evident that these resources are present in all the analyzed medical records. The results indicate the presence of 2,175 siglas, 212 abbreviations, 480 acronyms and 337 symbols adopted in the writing of the medical records of all documents analyzed at Hospital Universitário Lauro Wanderley and Hospital Clínic de Barcelona. This fact can confirm a culture of reducing records

when writing discharge reports. However, this practice can lead to interference in the communication process between the doctor who signs the discharge report and the other health professionals who read or use these texts.

Regarding the patient records of Hospital Clínic de Barcelona, the clinical documentation units in Spain are evidently concerned with the use of abbreviations in patient records, such as at Hospital Clínic de Barcelona, where there is an annual assessment called BAREMOS, and one of the points of this evaluation involves the incomprehensible abbreviations in the medical discharge reports of patient records, facilitating the control of these reductions by health professionals.

In view of the results of our research, we argue that in the index representation of patient records, abbreviations and symbols are terminological units that contribute to the recovery of information in SAMEs or other clinical documentation units of health organizations in Brazil and Spain. On the basis of the results of the analysis and the discussion of the data, we infer that acronyms, abbreviations and symbols may be considered as semantic metadata for the index representation of texts of discharge reports from medical records. This fact deserves more attention from researchers since it can contribute greatly to the recovery of information in the Medical Archives and Statistics Services (SAME) and, consequently, it can help to avoid ambiguities and interferences in the communication processes between the actors involved in the execution of actions in the care of patients. ✱

Bibliography

- ALEIXANDRE BENAVENT, Rafael; AMADOR ISCLA, Alberto (2001). “Problemas del lenguaje médico actual (II). Abreviaciones y epónimos”. *Papeles Médicos*, 10 (4), pp. 170-176.
- CABRÉ, Maria Teresa (1999). *La terminología: Representación y comunicación: Elementos para una teoría de base comunicativa y otros artículos*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada.
- CREMESP (CONSELHO REGIONAL DE MEDICINA DO ESTADO DE SÃO PAULO) (2007). “Parecer n. 43.578/10: As siglas, no uso corrente dos registros médicos”. São Paulo: CREMESP.
- FOUCAULT, Michel (1979). *Microfísica do poder*. Organized and translated by Roberto Machado. Rio de Janeiro: Edições Graal.
- FRANÇA, Fabiana da Silva (2016). *Formas de redução léxica na redação de resumos de alta em prontuário do paciente visando à indexação e recuperação da informação*. Thesis (doctorate in Information Science) - Universidade Federal da Paraíba, João Pessoa. 204 f.
- FRANCI PALLEJA, Jaume (2009). *Les abreviacions en els informes d’alta hospitalària*. Master’s Degree in Medical Documentation. Fundació Doctor Robert. Barcelona: UPF.

- FRANCÍ PALLEJÀ, Jaume (2012). “Els informes mèdics són entenedors per a qui els ha de llegir?”. *Llengua, Societat i Comunicació*, 10, pp. 53-62.
- KLÜCK, Mariza; GUIMARÃES, José Ricardo (2002). “Questões éticas e legais do prontuário do paciente: da teoria à prática” In: *Anais do VIII Congresso da Sociedade Brasileira de Informática em Saúde*. Natal, RN: CBIS.
- MERTON, Robert King (1970). *Sociologia: teoria e estrutura*. São Paulo: Mestre Jou.
- NAVARRO, Fernando A. (2020). «Siglas médicas en español: Repertorio de siglas, acrónimos, abreviaturas y símbolos utilizados en los textos médicos en español». In: *Cosnautas* [online]. 2nd edition. Version 2.22. <<http://www.cosnautas.com/es/catalogo/diccionario-siglas-medicas>>. Retrieved: July 2020.
- NOVAES, Hillegonda Maria Dutilh (2003). “A evolução do registro médico”. In: ORGANIZAÇÃO PAN-AMERICANA DE SAÚDE; ORGANIZAÇÃO MUNDIAL DE SAÚDE (2003). *O prontuário eletrônico do paciente na assistência, informação e conhecimento médico*. Washington, DC: OPAS/OMS.
- PROAHSA (PROGRAMA DE ESTUDOS AVANÇADOS EM ADMINISTRAÇÃO HOSPITALAR E DE SISTEMAS DE SAÚDE) (1987). *Manual de organização e procedimentos hospitalares*. São Paulo: FGV:E AESP: HC: FMSP.
- ROMEO CASABONA, Carlos María; EMALDI CIRIÓN, Aitziber; SAN EPIFANIO, Leire Escajedo; NICOLÁS JIMÉNEZ, Pilar; ROMEO MALANDA, Sergio; URRUELA MORA, Asier (2006). *La ética y el derecho ante la biomedicina del futuro*. Bilbao: Universidad de Deusto.
- SEDOM (SOCIEDAD ESPAÑOLA DE DOCUMENTACIÓN MÉDICA) (2020). *Diccionario de siglas médicas* [online]. <<http://www.sedom.es/diccionario/>>. Retrieved: July 2020.
- TURAZZA, Jeni Silva (2005). *Léxico e criatividade*. São Paulo: Annablume.
- TURPIN, Béatrice (2002). “Le jargon, figure du multiple”. *La Linguistique* [online], 1(38), pp. 53 -68. <http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=LING&ID_NUMPUBLIE=LING_381&ID_ARTICLE=LING_381_0053>. Retrieved: July 2020.
- VAN DIJK, Teun. Adrianus (1988). “How ‘they’ hit the headlines. Ethnic minorities in the press”. In: SMITHERMAN-DONALDSON, Geneva; VAN DIJK, Teun A. (eds.) (1988). *Discourse and Discrimination*. Detroit, MI: Wayne State Univ.Press.
- YETANO LAGUNA, Javier; ALBEROLA CUÑAT, Vicent; MENÉNDEZ-VALDÉS, Amparo Giner (2003). *Diccionario de siglas médicas*. Madrid: Ministerio de Sanidad y Consumo.

Note

1. Examples include thesauruses, the general list of subject headings from the Brazilian Institute of Information in Science and Technology (IBICT), the International Classification of Diseases and Related Health Problems (ICD-10), the Medical Subject Headings (Mesh), the Health Sciences Descriptors (DeCS) and the Systematized Nomenclature of Medicine-Clinical Terms (SNOMED-CT), the latter three devoted to the health area.

El léxico del turismo en los diccionarios de español

GLAUBER LIMA MOREIRA

Universidade Federal do Delta do Parnaíba

glauberlimamoreira@gmail.com

Glauber Lima Moreira és llicenciat

en filologia amb doble titulació (portuguès i espanyol), i màster en lingüística aplicada, en tots dos casos per la Universidade Estadual do Ceará (UECE). Doctor en traducció i ciències del llenguatge per la Universitat Pompeu Fabra (UPF, IULA). Actualment és professor d'espanyol en el Curs de Turisme de la Universidade Federal do Delta do Parnaíba (UFDPa). A més, és membre dels grups d'investigació LETENS (UECE) i EITUR (UFDPa).

Resum

El lèxic del turisme en els diccionaris d'espanyol

La utilització d'un diccionari és i sempre serà important per al desenvolupament de l'aprenentatge d'una llengua estrangera. Aquesta recerca té com a objectiu analitzar els articles lexicogràfics dels termes d'una àrea específica del turisme en dos diccionaris, amb la intenció de saber si les informacions incloses en les entrades són suficients perquè els usuaris brasilers puguin utilitzar els termes. L'anàlisi demostra que els articles estan ben elaborats, però, de totes maneres, podrien incloure informacions de tipus cultural i enciclopèdic.

PARAULES CLAU: aprenentatge d'ELE; ús de diccionari; lèxic de turisme; hostaleria

Resumen

La utilización de un diccionario es, y lo siempre será, importante para el desarrollo del aprendizaje de una lengua extranjera. Esta investigación tiene el objetivo de analizar los artículos lexicográficos de los términos de un área específica del turismo en dos diccionarios, con la intención de saber si las informaciones incluidas en las entradas son suficientes para su empleo por parte de consultantes brasileños. El análisis demuestra que los artículos están bien elaborados, pero, igualmente, podrían contemplar informaciones de tipo cultural y enciclopédico.

PALABRAS CLAVE: aprendizaje de ELE; uso de diccionario; léxico de turismo; hostelería

Abstract

The tourism lexicon in Spanish dictionaries

The use of a dictionary is always important for the development of foreign language learning. This investigation has the objective of analyzing the lexicographic articles of the terms from a specific area of tourism in two dictionaries. The intention is to know if the information included in the entries is sufficient for the use by Brazilian consultants. The analysis demonstrates that the articles are well prepared, but they could also include information of cultural and encyclopedic nature.

KEYWORDS: ELE learning; use of dictionary; tourism lexicon; hospitality management

TERMINÀLIA 23 (2021): 27-38 · DOI: 10.2436/20.2503.01.160

Data de recepció: 27/07/2020. Data d'acceptació: 31/12/2020

ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica) · <http://terminalia.iec.cat>

1 Introducción

La enseñanza del español como lengua extranjera (en adelante, ELE) está presente de forma relevante en el escenario actual de la educación brasileña desde hace muchos años. Sin embargo, hoy día no es una asignatura obligatoria, pues con la revocación en 2016 de la Ley n.º 11.161, de 5 de agosto de 2005, la cual reclamaba su oferta, y la aprobación de la Ley n.º 13.415, de 16 de febrero de 2017, no se exige que las escuelas ofrezcan el idioma español (Soares, 2021). Anteriormente, en 2005, con la Ley del Español, el presidente del país en aquella época, Luiz Inácio Lula da Silva, firmó el documento federal que reivindicaba que el español fuera ofertado de manera obligatoria en el currículo escolar de todas las instituciones de educación, públicas y privadas. De esta manera, los estudiantes brasileños de secundaria (a partir del sexto año) podían elegir estudiar uno de los dos idiomas presentes en el programa, español o inglés; asimismo, tenían la posibilidad de estudiar, en algunas escuelas, los dos idiomas a la vez.¹ De esta manera, la Ley del Español contribuyó (y sigue contribuyendo), sobremanera, al crecimiento y el fomento del multilingüismo, con el conocimiento de ELE en todo el territorio nacional brasileño (Barros et al., 2016; Eres Fernández, 2018; Lima Moreira y Oliveira Pontes, eds., 2021).

Es sabido que, para que el desarrollo de la enseñanza de lenguas se realice de manera eficiente, es decir, posibilite al estudiantado aprender eficazmente todas las competencias comunicativas con exactitud y seguridad, es imprescindible que el profesorado, experto en las lenguas materna y extranjera, disponga de diversas herramientas didácticas útiles y eficaces para su uso en las clases de idiomas. Entre ellas, podemos mencionar, por ejemplo, el diccionario: monolingüe, semibilingüe, bilingüe o de otra tipología, disponible en el formato impreso o electrónico (en línea o CD-ROM), pues como señala Demonte (2017, p. 14): «El diccionario es de suyo un objeto cultural de primera magnitud; es, sin saberlo o sabiéndolo, el portavoz de la sociedad, de su cultura y de su visión del mundo» (Ilson, 1990, p. 202, *apud* Béjoint, 2010).

Sin embargo, en la situación actual, surgen algunas cuestiones en torno a esta herramienta didáctica: ¿es posible encontrar un diccionario en el mercado editorial brasileño para tales fines educativos?, ¿qué diccionario es el más adecuado?, ¿en qué momento debe ser empleado por los alumnos y profesores?, ¿puede ser utilizado en el aula a menudo? Además, es importante saber para qué competencia(s) lingüística(s) el repertorio lexicográfico se puede convertir en un recurso pedagógico satisfactorio y estimulante.

Estos son algunos de los posibles interrogantes que el docente de lenguas (y el consultante también) puede plantearse a la hora de utilizar el repertorio lexicográfico en sus clases. En relación con las competencias lingüísticas que se pueden trabajar con él, existen múl-

tiples posibilidades; por ejemplo: para la realización de determinadas actividades de escritura o de lectura, como ayuda y orientación para el alumno en la elaboración de sus tareas escolares, dentro o fuera de la institución educativa, o para otros fines —académicos o no—, como aprender la historia, la cultura, la gastronomía, las fiestas o las costumbres de una sociedad, ya que estas son informaciones que también encontramos en la microestructura de un diccionario (Bosque, 1982; Höfling, 2000; Sanmartín Sáez, 2017; Rodríguez Barcia, 2012).

Es importante recordar que muchas investigaciones como Martín Bosque (2005), Castillo Carballo (2010), Nomdedeu Rull (2011) o Maldonado (2017a), por citar algunas, defienden claramente que, para cada necesidad lingüística y pragmática, existe un recurso lexicográfico específico que resulta más adecuado que otro, en el sentido de que responde acertadamente a las necesidades de sus usuarios y así se convierte en un libro estimulante. Por ello, la selección de un diccionario determinado, para cubrir una necesidad concreta, requiere conocimientos específicos de lexicografía. De hecho, el objetivo es que el usuario pueda sacar el máximo provecho posible de las innúmeras informaciones (no solamente de las de tipo lingüístico) que cada repertorio lexicográfico incorpora en su macro y microestructura.

En el caso específico de los estudiantes brasileños de ELE, sobre todo los que desconocen o conocen muy poco sobre la lengua y la cultura españolas, es importante que los diccionarios incorporen en su microestructura no solamente datos estrictamente lingüísticos, sino también informaciones culturales y enciclopédicas, puesto que estas facilitan la comprensión del uso de la palabra (Atienza Cerezo, 2005; Prado Aragonés, 2005; Blecau Perdices, 2017). Por tanto, para cubrir las necesidades relacionadas con la lengua española en las clases de ELE, los diccionarios más adecuados para usar en el aula deberían incorporar este tipo de información, para «recoger la realidad cultural de una lengua. Recogemos en ellos esa diversidad como una riqueza» (Maldonado, 2017, p. 80).

Tomando como marco de referencia la docencia de ELE en Brasil, el objetivo principal de este trabajo² es analizar artículos lexicográficos para verificar si la información incluida en ellos es suficientemente clara para los estudiantes brasileños de ELE y para observar si la riqueza y la complejidad de las palabras se refleja en el diccionario, sobre todo en referencia a la inclusión de información enciclopédica y cultural, la cual consideramos imprescindible para aprender una lengua extranjera (en adelante, LE). Para ello, seleccionamos algunos términos del ámbito del turismo, como muestra del análisis, en los cuales la información cultural es especialmente relevante, y analizamos los artículos lexicográficos correspondientes a dos diccionarios usados de forma habitual en las clases de ELE en Brasil.

No obstante, es importante destacar que no tenemos como finalidad generalizar los resultados de este estudio y tampoco presentar una solución a los problemas que detectamos, sino que nuestra pretensión es destacar algunos de los posibles problemas de comprensión de las unidades léxicas analizadas por parte del consultante, y, más específicamente, de los estudiantes brasileños de ELE, encontrados en los artículos lexicográficos del ámbito de turismo, con el propósito de que se eviten en los futuros diccionarios de aprendizaje de ELE diseñados para este público en especial.

2 El diccionario en la enseñanza de lenguas

Entre otras herramientas pedagógicas útiles para su utilización en el proceso de aprendizaje de ELE, sin lugar a duda, el diccionario presenta un carácter didáctico y pedagógico por excelencia, ya que este se ha convertido en «una obra de referencia con la cual nos sentimos identificados y familiarizados, pues nos acompaña desde que comenzamos a estudiar o reflexionar sobre la propia lengua o a aprender otra» (Alvar Ezquerro, 2003, p. 7).

En primer lugar, es importante señalar que, para la confección de una obra lexicográfica destinada a la enseñanza de ELE, se debe saber cómo, cuándo y para qué los estudiantes brasileños de español usan el diccionario. Las respuestas a estas cuestiones indican de qué tipo de obra deberá disponer el mercado editorial para esta audiencia, ya que muestran los tipos de información que debe incluir un diccionario para cubrir las necesidades de sus usuarios y, en consecuencia, fomentar el desarrollo de la competencia comunicativa del individuo (cf. Nadin y De Grandi, 2019).

En segundo lugar, es sabido que el diccionario, independientemente de su tipología, brinda un enorme potencial al aprendizaje a través de la riqueza de información lingüística que contiene (Sanmartín Sáez, 2017b). Nosotros defendemos que debería, también, disponer de informaciones extralingüísticas, o sea, aquellas que hablan de la historia, la cultura, las costumbres, las fiestas, la gastronomía, las cuales son potencialmente complementarias a la competencia lingüística del usuario (Maldonado, 2017). Por tanto, está bastante clara la importancia de tener el máximo de cuidado y atención a la hora de elaborar los diccionarios, para que estos sean obras de uso para el proceso de autoaprendizaje del consultante, sea estudiante o no. En otras palabras, el diccionario debe describir el léxico, y el léxico refleja la cultura de un idioma.

En definitiva, el diccionario es una herramienta útil en la enseñanza de ELE y, por eso, nosotros los usuarios de esta obra queremos que este sea un soporte en el aula que pueda ayudar a extender la lengua y la cultura del idioma de llegada. Y, para ello, es imprescindible incorporar en el diccionario información que vaya más allá de la puramente lingüística, pues «Es

necesario de una vez por todas, si queremos mejorar los diccionarios, empezar a dar una información más completa de todo tipo, y no sólo semántico» (Garrudo Carabias, 2005, p. 42).

3 El léxico del turismo en el diccionario

El conocimiento de las lenguas de especialidad de un código lingüístico dado sobre un determinado grupo de la ciencia de una lengua concreta se hace necesario, no solo para el experto del área, sino también para todos nosotros, usuarios comunes del idioma, y, en este caso, para el estudiante de la lengua de llegada, ya que mantendrá contacto con los términos de diferentes ciencias. Como sabemos, la terminología es la disciplina que se ocupa de los términos especializados, y como sostiene Cabré (2005, p. 20), «el término se concibe como una unidad poliédrica compuesta de tres elementos: el significado, el nombre o denominación, y la cosa o referente».

El léxico especializado del campo del turismo es, hoy día, un objeto de estudio amplio y de gran interés por parte de los investigadores, a pesar de que antes no tuvo tanta atención por parte de los expertos en terminología (Calvi, 2016) y tampoco de los profesores de ELE en la carrera de Turismo (Calvi, 2016). Sin embargo, la investigación en esta área es necesaria, desde los puntos de vista lingüístico, lexicográfico, terminológico y terminográfico, entre otros, ya que el conocimiento de la terminología del turismo es esencial para apropiarse de este ámbito de especialidad con significativa competencia y dominio lingüístico en el idioma.

De este modo, podemos afirmar que los estudiantes deben conocer efectivamente el léxico especializado del turismo para la práctica escrita u oral en español en este ámbito del conocimiento. El uso pertinente y adecuado de los términos del turismo favorecerá eficazmente la comunicación entre los expertos, y también entre estos y el público en general, sobre todo por el hecho de que el «conocimiento técnico-científico se ha democratizado con la generalización de la educación y la presencia de los medios de comunicación, y las necesidades de transferencia de conocimientos especializados son cada vez mayores» (Cabré, 2005, p. 30-31).

En este sentido, los estudios sobre el aprendizaje del léxico de una lengua, en contextos generales o especializados, siguen en auge (Calvi, 2016) y, de ahí, creemos que «el lenguaje empleado en este ámbito [el turismo] solo recientemente ha adquirido visibilidad y se ha tomado en consideración para un análisis más profundo desde un punto de vista lingüístico, en particular como lengua de especialidad» (Pedote, 2017, p. 353). El número de lingüistas que desarrollan trabajos en el ámbito del turismo, con énfasis en el léxico, el aumento de las relaciones de los turistas con los profesionales de la referida área o el constante y amplio uso

de las tecnologías de la información y la comunicación (TIC), entre otros motivos, benefician el incremento del léxico turístico y, por consiguiente, el interés por parte de los expertos en desarrollar investigaciones en este campo profesional (Calvi, 2006; López Santiago y Giménez Folqués, coords., 2016; Sanmartín Sáez, 2017).

En el contexto educacional, los libros de texto usados en las clases de ELE generalmente exponen diálogos, microtextos y textos reales (extraídos de otras fuentes bibliográficas o de corpus de referencia) o textos creados por los autores, los cuales muestran las diversas situaciones comunicativas en las que un estudiante, futuro profesional en potencia del sector turístico, se puede encontrar. Estos textos contienen un vocabulario especializado que puede corresponder a áreas y subáreas determinadas del ámbito del turismo, como, por ejemplo, viajes, alojamiento, gastronomía, transportes, hostelería, recreo o agencias de viajes, entre otras.

Así pues, podemos deducir que existe un repertorio léxico específico que el estudiante brasileño de español y los «profesionales en general» van a necesitar conocer bien, para que puedan usarlo de manera satisfactoria y para no causar problemas de comprensión en el desarrollo de su actividad profesional, sea en el contexto lingüístico de la escritura o de la oralidad. En este sentido, también es importante señalar que, a pesar de que los idiomas portugués y español presentan una significativa similitud semántica y sintáctica, también hay que considerar que, efectivamente, existen «trampas» lingüísticas. Por ejemplo, en el ámbito del léxico podemos citar el caso de los falsos amigos (heterosemánticos).

4 Metodología de trabajo

Es este apartado describimos los pasos metodológicos que seguimos en esta investigación. En primer lugar, los términos objeto de análisis fueron seleccionados de los libros de texto utilizados en las clases de español de dos instituciones que imparten docencia de ELE en el contexto del turismo, la Universidade Federal do Piauí (UFPI) y el Instituto Federal do Ceará (IFCE). Estos fueron extraídos de los libros de texto *Nuevo ven*, 1 y 2 (Castro et al., 2003), utilizados en el curso de bachillerato en Turismo de la UFPI, y del libro *Espanhol básico*, semestre 2 (Araújo, 2014), del mismo curso en el IFCE. Para la selección y formación del corpus léxico, es oportuno añadir que elegimos los términos de categoría gramatical sustantiva, sobre todo debido a su considerable frecuencia de uso en los libros de texto analizados.

La utilización de estos dos manuales didácticos como corpus de extracción de los términos se justifica porque son los que se emplean en las carreras universitarias que forman parte del universo de nuestra

investigación. Por tanto, creemos que el conocimiento de los términos que aparecen en estos manuales es necesario para que el estudiante, futuro profesional, pueda emplearlos adecuadamente en los diferentes contextos de uso.

En segundo lugar, se comprobó que los términos relacionados con el turismo que elegimos analizar estaban incorporados en dos diccionarios de referencia, en dos formatos: el diccionario *Diccionario de uso del español actual* (en adelante, *Clave*),³ en soporte en línea, y el *Diccionario para la enseñanza de la lengua española para brasileños* (en adelante, *Señas*), en formato de papel. El primero es una obra monolingüe elaborada para consultantes nativos cuya lengua materna es el español, mientras que el segundo fue creado especialmente para estudiantes brasileños de ELE y es de tipo semi-bilingüe.⁴ También es importante resaltar que estas obras fueron elegidas como objeto de estudio porque son las más empleadas en las clases de ELE en Brasil. Además, tienen bastante aceptación entre los que forman parte de la enseñanza del español (Kasama, 2016: 152).

En definitiva, para la realización del presente estudio descriptivo-cualitativo, como muestra de la tesis,⁵ elegimos cinco términos, y analizamos los diez artículos lexicográficos correspondientes de los diccionarios *Señas* y *Clave*, del campo de conocimiento de la hostelería:⁶ 1) *balneario*, 2) *cafetería*, 3) *habitación*, 4) *hostal* y 5) *parador*. Cabe señalar que los diez artículos aquí analizados son una muestra reducida del extenso análisis realizado en nuestra tesis doctoral, los cuales han sido seleccionados de manera aleatoria para el presente trabajo.

A continuación, explicamos los seis elementos lexicográficos que analizamos en cada artículo y cómo enfocamos su análisis:

- a) **Descriptor:** si la palabra inicial usada para encabezar la definición es la más adecuada y si presenta problemas de comprensión.
- b) **Definición:** si se indica en la definición lexicográfica la relación de la palabra con el campo del turismo, además de averiguar la presencia o no de informaciones culturales y enciclopédicas; también si es comprensible o no la información para el estudiante de ELE, es decir, si puede saber a qué se refiere la definición.
- c) **Distribución de las acepciones:** cómo se marca el orden de las acepciones en el artículo y si se incluye alguna del campo del turismo.
- d) **Ejemplo de uso:** si se incluyen ejemplos de uso ilustrativos que faciliten la comprensión del significado del lema, además de averiguar la presencia o no de informaciones culturales y enciclopédicas, y si estas son adecuadas.
- e) **Equivalente:**⁷ si las palabras indicadas como equivalentes son adecuadas.
- f) **Informaciones adicionales:** si se encuentran en el artículo lexicográfico, analizamos también alguna

información adicional que consideramos sobresaliente para el análisis.

5 Resultados y discusión

En este análisis descriptivo, de naturaleza estrictamente cualitativa, identificamos los problemas y los aciertos que hemos detectado en los artículos lexicográficos de los dos diccionarios correspondientes a los cinco términos seleccionados. Para cada uno, en primer lugar, copiamos los artículos extraídos de las dos obras y, en segundo lugar, describimos el análisis de los elementos lexicográficos mencionados anteriormente en la metodología.

1. balneario

Clave: **balneario** bal.ne.a.rio s.m. 1 Establecimiento público donde se pueden tomar baños medicinales y en el cual suele darse hospedaje: Para el reuma le recomendaron tomar baños en un balneario. baños. 2 En zonas del español meridional, lugar turístico famoso por sus playas: Punta del Este es un famoso balneario uruguayo.

Etimología: Del latín *balnearius* (relativo al baño).

USO Es innecesario el uso del anglicismo *spa*.

Señas: **bal.ne.a.rio** | balneário | m. Establecimiento en que se ofrecen baños medicinales: cuando terminemos este trabajo, tendremos que ir a un ~ para recuperar las fuerzas. → baño.
□ balneário

a) Descriptor

En la entrada *balneario* de ambos diccionarios se emplea un descriptor coherente, en el sentido de que representa una palabra que sintetiza adecuadamente el significado del lema que está siendo definido. Solamente *Clave* emplea *público* para especificar el significado, lo que debería ocurrir en *Señas*, principalmente porque se trata de una obra pensada para la audiencia que no tiene el español como lengua materna.

b) Definición

Para la definición incluida en el diccionario *Señas* y las dos recogidas en *Clave*, afirmamos que están bien elaboradas y son útiles para el consultante brasileño, pues en ellas se incorporan, además de las informaciones lingüísticas, las enciclopédicas acerca de los baños medicinales, las cuales consideramos pertinentes para los estudiantes brasileños de ELE.

c) Distribución de las acepciones

Hemos detectado la ausencia de otro contexto de uso para esta unidad léxica en esta entrada, que debería estar registrado, posiblemente, como primera acepción por presentar el uso más frecuente en Brasil. Se trata del significado de *balneario* como un sitio de ocio. Como afirma Gordón Peral (2010, p. 328), «en un diccionario para estudiantes de español como lengua

extranjera, [...] Debería mejor indicarse, en primer lugar, las acepciones más frecuentes [...]». Es importante resaltar que estamos diciendo que ello debería ocurrir en *Señas* (u otro diccionario diseñado para brasileños), ya que es un repertorio dirigido a una audiencia que no tiene la lengua española como materna; por eso, consideramos necesario tomar en consideración este análisis aquí presentado.

d) Ejemplos de uso

Los ejemplos de uso incluidos en ambos diccionarios pueden causar dudas significativas en el consultante brasileño, puesto que dichos usuarios no reconocen este establecimiento para fines medicinales, sino meramente para ocio. Por eso, consideramos necesario presentar más informaciones en los ejemplos de uso acerca del propósito medicinal, ya que es una información bastante útil para el usuario brasileño, y, quizá, para otro extranjero.

Cabe decir que el uso de la palabra *reuma* en el primer ejemplo de uso del diccionario *Clave* podría requerir otra búsqueda (es decir, el caso de circularidad),⁸ porque es una palabra de nivel lingüístico alto y, posiblemente, el usuario tendrá que buscar su significado. Sería mucho más viable la referencia a otro problema de salud, como el dolor de espalda.

También queremos señalar la adecuación para el lector de los contenidos enciclopédicos incluidos en el segundo ejemplo de uso del diccionario *Clave*, que ejemplifica un balneario famoso e informa sobre una determinada zona en Uruguay, un país de habla hispana de América Latina. Con ello, se añade una información importante para el lector sobre la cultura de la lengua de llegada a partir de la unidad léxica. Es decir, se agrega una característica cultural sobre el signo lingüístico y, así, se contribuye aún más a la comprensión del significado y, de ahí, los diccionarios cumplen con su función lexicográfica y pedagógica de convertirse en una herramienta de adquisición y aprendizaje de lenguas (Ignacio Ahumada, 2006).

e) Equivalente

Según la definición y el ejemplo de uso marcados en *Señas*, el equivalente no es adecuado para la lengua portuguesa de Brasil, pues usaríamos la unidad léxica *termas*. La palabra *balneário* en portugués sería la equivalencia adecuada para el significado de ‘espacio de ocio’.

f) Informaciones adicionales

La sugerencia de evitar el uso del anglicismo *spa* nos parece que sigue una marcada línea ideológica en el diccionario *Clave*. No obstante, *spa* es una palabra muy usada en diferentes contextos de la lengua. Como hemos podido verificar en el *Diccionario de la lengua española* de la Real Academia Española (DLE), no se sanciona el uso del término en inglés, sino que incluso está incluido en su nomenclatura.

2. cafetería

Clave: **cafetería** ca-fe-te-rí-a s.f. Establecimiento donde se sirven café y otras bebidas y comidas.

Señas: **ca.fe.te.rí.a** |kafetería| f. Establecimiento en que se sirven café y otras bebidas o comidas: todas las mañanas van a una ~ a desayunar. → *café*. □ **café**

a) Descriptor

El descriptor *establecimiento* define bien la unidad léxica *cafetería*. No obstante, nos preguntamos el motivo de la decisión por parte de los responsables de las obras de no usar *público* u otro adjetivo como *comercial* para caracterizar y especificar aún más su significado, como vemos en otros términos de los mismos diccionarios como, por ejemplo, *albergue*, *balneario*, *hostal*,⁹ etc.

b) Definición

Ambas definiciones son bastante adecuadas, pero consideramos que los dos diccionarios podrían haber añadido que se trata de un establecimiento especializado en la venta de, principalmente, diferentes tipos de café, pero donde, muchas veces, se puede comer algo ligero o algo de tapa, un desayuno o una merienda y, también, tomar otro tipo de bebida distinta de la que lleva el nombre del establecimiento, ejemplificando incluso algunas de las más típicas.

c) Distribución de la acepción

Como no se trata de una palabra polisémica, no existe la necesidad de marcar tal aspecto lexicográfico.

d) Ejemplos de uso

En primer lugar, el diccionario *Clave* no incluye ningún ejemplo de uso de la palabra, y creemos que sería necesario, aunque sea un repertorio lexicográfico pensado para el público nativo de lengua española. En segundo lugar, en cuanto al ejemplo de *Señas*, como en una *cafetería* se puede pedir comida además de café, consideramos que la referencia al desayuno es pertinente como ejemplo de información enciclopédica relevante. Además, cabría otra ejemplificación que contemplara la posibilidad de tomar otro tipo de bebida que no sea café, lo que también es una información enciclopédica.

e) Equivalente

El equivalente más adecuado y frecuente en portugués de Brasil sería el término *cafeteria*, aunque *café* también puede ser empleado como sinónimo para este lema.

3. habitación

Clave: **habitación** ha-bi-ta-ción s.f. En una vivienda, cada uno de los espacios o departamentos en que está dividida, esp. los destinados a dormir: Mi casa tiene cinco habitaciones. ■ cuarto.

Señas: **ha.bi.ta.ción** |aβitaθión| f. Parte o pieza de una casa separada por paredes de las demás: tenemos que pintar esa ~ porque las paredes están muy sucias. □ **cómodo**

a) Descriptor

Constatamos que los dos repertorios no utilizan un descriptor adecuado para la unidad *habitación*. Como se ve en la definición del DLE (véase tabla 1), quizá las palabras *espacio*, *lugar* o, incluso, *parte* (empleado en *Señas*) serían mejores candidatos para representar la función de descriptor para este lema, ya que cualquier vivienda está dividida en partes y, seguramente, el lector brasileño comprenderá así mejor la palabra definida en el diccionario.

Como se percibe claramente en las acepciones de la palabra *habitación* del diccionario DLE recogidas a continuación, principalmente en la cuarta acepción, este vocablo se refiere al dormitorio, uno de los espacios de una casa u otro tipo de vivienda que está destinado especialmente para dormir.

1. f. Acción y efecto de habitar.2. f. Lugar destinado a vivienda.3. f. En una vivienda, cada uno de los espacios entre tabiques destinados a dormir, comer, etc.4. f. Dormitorio.

TABLA 1. Definición de la palabra *habitación* en el DLE

b) Definición

Nos parece evidente que la definición de *habitación* en el repertorio *Clave* está mejor elaborada en comparación con *Señas* para los usuarios brasileños, aunque el primero sea un diccionario dirigido a hablantes nativos de lengua española. Declarar que una *habitación* es una pieza de la casa separada por paredes de las demás no explica claramente o casi nada su significado para nosotros los brasileños.

No estamos aquí diciendo que la definición que los dos diccionarios registran sea errónea, sino que la palabra *habitación* no solo significa las partes de una vivienda, sino que, además de eso, tiene otro significado y que debería estar marcado en los dos repertorios (unidad de hospedaje de un hotel, p. ej.), sobre todo en *Señas*, por su carácter didáctico y por ser una propuesta diseñada para extranjeros, para que este cumpla su misión pedagógica eficazmente. Por tanto, lo que sucede es que la definición lexicográfica no se corresponde con el significado real de la palabra definida, ya que no recoge otros significados de uso importantes.

A partir de este análisis, podemos afirmar que se trata de un caso de envejecimiento de la definición (Medina Guerra, coord., 2003, p. 135) en el que la palabra pierde uno de sus significados y recibe una nueva significación debido, tal vez, a su época. Esto nos parece un escollo que el diccionario marca y que, aunque no sea la intención de los compiladores en su quehacer lexicográfico, se presenta como un ejemplo

de definición que no está bien empleada en la redacción del artículo, comprometiendo seguramente la comprensión del lema por parte del usuario extranjero y, en especial, el brasileño, sea estudiante o no.

c) Descripción de la acepción

Como se percibe claramente en las acepciones de la palabra *habitación* del diccionario DLE (véase tabla 1), el vocablo *habitación* también se refiere a ‘dormitorio’, uno de los espacios de una casa u otro tipo de vivienda que está destinado especialmente para dormir. Posiblemente esta acepción debería separarse de la más genérica y, en un diccionario dirigido a consultantes brasileños, abogamos por que sería candidata a constituir la primera acepción, tomando en consideración nuestro conocimiento de las necesidades de los brasileños.

Tal vez sería, incluso, interesante explicar que se utiliza en el contexto hotelero y no solo para las viviendas particulares. Por eso, se debería incluir otras acepciones al significado de *habitación*, información para el buen uso del lema, teniendo en cuenta que una de las funciones didácticas de la acepción es ofrecer a los consultantes los elementos lingüísticos fundamentales para que puedan avanzar en el proceso de su enseñanza y su aprendizaje de la lengua objeto de estudio (cf. Bargalló-Escrivà, 2002).

Como está claro, *habitación* es un buen ejemplo de vocablo polisémico,¹⁰ lo cual no ha sido marcado en ninguno de los diccionarios analizados.

d) Ejemplos de uso

En cuanto al ejemplo de uso, también es más claro el incluido en *Clave*, pues en este se especifica que es el espacio en una casa que sirve, especialmente, para dormir, dejando claro al lector cuál es el sitio.

e) Equivalente

Si consideramos la información del *Clave* que se refiere al espacio de dormir, el mejor equivalente para este vocablo, en portugués de Brasil, es *quarto* o *habitação*. Tomando en consideración la única información presente en *Señas*, el equivalente *cómodo*, como propone este diccionario, está bien empleado, pero es necesario decir que este último lema en portugués significa cada parte que compone una vivienda, pero no es sinónimo de *habitación*, como ocurre en español.

4. *hostal*

Clave: hostal hos·tal s.m. Establecimiento público donde se da comida o alojamiento a cambio de dinero: Fuimos a comer al *hostal* y nos quedamos a dormir. *hostería*.

Etimología: Del latín *hospitális* (habitación para huéspedes).

Señas: hos.tal |ostál| m. Establecimiento de categoría inferior al hotel, que acoge a viajeros o visitantes y les ofrece cama y comida a cambio de dinero: buscamos un ~ para alojarnos porque no teníamos mucho dinero. → *hostería*, *hotel*, *pensión*. □ *pensão*

a) Descriptor

Como hemos comentado anteriormente, respecto a las unidades relacionadas con lugares destinados a hospedarse, donde se incluye el lema *hostal*, la palabra más apropiada para empezar la definición de dichas unidades es, sin lugar a dudas, el archilexema *establecimiento*, como está registrado en los dos artículos lexicográficos de los repertorios analizados en este estudio.

Consideramos que la información de que se trata de un establecimiento de tipo público no es adecuada para caracterizar tal vocablo, pues ofrece a los consultantes brasileños la idea de pertenencia, esto es, que tenemos libre acceso y, por consiguiente, no se necesita hacer ningún tipo de pago para ingresar en las instalaciones como, por ejemplo, los hospitales públicos.

Abogamos por que es importante decir que el uso de público para definir los lugares de comida y bebida es diferente para un establecimiento de hospedaje, pues en los primeros se puede acceder al sitio sin pedir permiso o autorización, sin consumir algún producto y no pagar, mientras que, en un hotel u *hostal*, por ejemplo, solo se puede disfrutar del sitio mediante la realización del pago.

b) Definición

Al realizar la comparación de la definición de *hostal* en los dos repertorios, teniendo en cuenta la comprensión lectora, afirmamos que *Señas* es más claro y preciso al definir la unidad léxica, pues presenta, a nuestro entender, las informaciones indispensables sobre dicha entrada, como, por ejemplo, que se trata de una categoría inferior a *hotel*. Sin embargo, sería relevante decir que, a pesar de ello, también hay *hostales* de gran calidad semejantes a un hotel.

También es importante señalar que las definiciones no permiten diferenciar otros establecimientos hoteleros como, por ejemplo, *pensión*, *hotel*, etc. Solamente en *Señas* encontramos una información incorporada a este paradigma que sería «categoría inferior», la cual intenta caracterizar más específicamente el objeto, pero tampoco añade una información que permita al usuario diferenciar con certeza el *hostal* de los otros establecimientos, sin aclarar del todo su significado.

c) Distribución de la acepción

Los dos repertorios lexicográficos solo recogen una acepción, la cual consideramos adecuada en nuestro análisis.

d) Ejemplos de uso

Los ejemplos de uso utilizados para caracterizar el término *hostal* están bien empleados, es decir, completan la definición y, al final, la aclaran. No obstante, quisiéramos comentar dos puntos que consideramos relevantes: i) en *Clave* se habla sobre la posibilidad de comer en este espacio físico, pero, muchas veces, los *hostales* no ofrecen ni siquiera el desayuno a los huéspedes; ii) en el diccionario *Señas* se muestra que la preferencia por este establecimiento hotelero es, principalmente, porque el cliente no dispone de sufi-

cienta dinero, lo que no constituye una verdad absoluta, pues la elección de un *hostal* no se debe solo a una cuestión económica, sino que puede tratarse de una cuestión personal, es decir, por preferencia de la persona, por ser un establecimiento más o menos impersonal, por la posibilidad de hacer amistad o contacto con los huéspedes con más facilidad, etc. Ante lo expuesto, el análisis lleva a considerar que estamos delante de una información ideológica que debería evitarse en esta clase de obras, como defienden las investigadoras Forgas Berdet (1996), Anaya Revuelta (2000) y Rodríguez Barcia (2012).

e) Equivalente

El equivalente que *Señas* debería proponer sería *hostal*, puesto que existe en la lengua portuguesa, o incluso el préstamo *hostel* del inglés, porque es bastante usado en el contexto brasileño. El equivalente planteado en *Señas* correspondería al español *pensión*, que se trata de otro tipo de establecimiento de hospedaje.

5. parador

Clave: **parador**, -a pa-ra-dor, do-ra adj./s. I Que para o se para.

● **parador (nacional de turismo)** s.m. Establecimiento hotelero que depende de organismos oficiales.

Señas: **pa.ra.dor** |para-dór| m. Establecimiento hotelero que presta un servicio de gran calidad, con instalaciones conformes al arte, estilo o tradiciones típicas de la región en la que se encuentra: los *paradores* españoles suelen ser castillos o conventos restaurados y están en lugares turísticos. □ **hotel**

a) Descriptor

Consideramos que el uso del descriptor *establecimiento* es el más apropiado en un diccionario de aprendizaje, porque, de entrada, señala al lector a qué se refiere la palabra, dándole marcas lingüísticas a través de un archilexema bien específico y adecuado para empezar la definición del término.

b) Definición

Consideramos que la definición empleada en los dos diccionarios quizá confunda al lector brasileño, sobre todo en *Clave*, porque, por ejemplo, no puede saber si tendrá que realizar algún pago (con antelación o en persona).

Además, es importante señalar que tampoco presenta la categoría del alojamiento, es decir, la forma mundial para indicar la calidad y la clasificación de autoevaluación de la categoría de los establecimientos de alojamiento turístico a través del sistema de número de estrellas (también se hace la clasificación por el término *llave* cuando se refiere a los apartamentos y los pisos turísticos).

En este artículo lexicográfico, las informaciones de la definición no favorecen del todo la descodificación, pues no facilitan una rápida y exacta comprensión lectora del artículo, por la falta de otros contenidos

semánticos más precisos, por ejemplo, curiosidades, costumbres e informaciones enciclopédicas, las cuales estarían integradas en la propia definición lexicográfica. Un ejemplo sería que los *paradores* son edificios de alta categoría que respetan al máximo la arquitectura de los edificios históricos en los que se ubican, ofreciendo al visitante las comodidades del siglo XXI, como castillos que fueron transformados en *paradores*. También debería decir que destacan por la alta calidad de su servicio de restauración, alcanzando incluso notables premios y reconocimientos. En muchos casos, su nivel gastronómico es de primera línea, ya que conjugan la cocina tradicional con técnicas de vanguardia.

Es cierto que en la definición del término *parador* en el repertorio *Señas* ya encontramos características culturales importantes sobre el definidor, al decir que este alojamiento hotelero tiene características y estilos típicos de la región en la que está ubicado, pero consideramos que la información podría ser más precisa y específica. En otras palabras, que la definición lexicográfica siga los principios de satisfacer las necesidades lexicográficas del consultante para quien la obra fue pensada.

c) Distribución de la acepción

Encontramos en *Clave* la marcación del número I como si fuera a ofrecer una acepción más, pero en realidad solo figura la subentrada *parador (nacional de turismo)*. *Señas* solo presenta una definición, como si la unidad fuera un ejemplo de palabra monosémica. Sin embargo, como verificamos en otros repertorios lexicográficos (p. ej., el DEL),¹¹ hay diferentes significados que deberían ser integrados en el artículo, por tratarse de una palabra polisémica. A pesar de ser acepciones que no están vinculadas con el turismo, las consideramos importantes para acrecentar los conocimientos de ELE de los consultantes y estudiantes de Brasil de todas las competencias lingüísticas.

d) Ejemplos de uso

Como ya hemos señalado antes, los ejemplos de uso no están contemplados en todas las acepciones del repertorio *Clave*, aunque consideramos que deberían constar en todas. El diccionario *Señas*, a su vez, trae un excelente ejemplo de uso de *parador*, puesto que en él encontramos contenidos culturales que se agregan efectivamente a los conocimientos lingüísticos, es decir, informa al lector de que se trata de un tipo de establecimiento típicamente español, que suele estar restaurado y construido en edificios históricos, como castillos o conventos. Además, creemos que la incorporación de otras informaciones serían necesarias, por ejemplo: los *paradores* forman parte de una cadena hotelera de alta categoría únicamente en España, ya que se trata de un establecimiento específico de este país, y siempre ocupan edificios emblemáticos, los cuales representan una apuesta por la recuperación del patrimonio inmaterial de la historia de la región.

e) Equivalente

No estamos de acuerdo con que *hotel* sea el lema más adecuado para ser marcado como equivalente. Es un término del mismo campo y categoría léxica, pero no sería el término más apropiado en la lengua portuguesa en la variante brasileña. De hecho, como no existe esta categoría de hospedaje en Brasil, proponemos el propio término *parador* como préstamo del castellano para ser marcado como equivalente. Así se evidencia, a través del equivalente, que se trata de un alojamiento típico y específico de España.

6 Conclusiones

A partir del análisis realizado, podemos afirmar que los diccionarios que son empleados por los profesores y estudiantes brasileños en las carreras universitarias de turismo, *Señas y Clave*, no responden del todo a las preguntas, las necesidades y las curiosidades que dichos consultantes presentan en relación con los diferentes campos de su ámbito de actuación profesional, es decir, el turismo (incluso para los profesionales). Por un lado, acreditamos que los diccionarios analizados sí que serán útiles para el profesional del turismo que busca en ellos ayuda para solucionar diversas situaciones, tales como la conversación con un camarero en un restaurante, bar o tienda; una llamada telefónica a la recepción de un hotel, hostel o parador para hacer una reserva; efectuar una cancelación o resolver una duda sobre el establecimiento, o la preparación y ejecución de una ruta por los puntos turísticos de una ciudad organizada por un guía turístico.

Sin embargo, por otro lado, las informaciones lingüísticas que contienen los artículos lexicográficos analizados y que permiten atender las situaciones anteriores no serán del todo suficientes para los consultantes brasileños que desean fomentar su conocimiento de la lengua española. Para ello, los diccionarios deben contener más información de tipo cultural y enciclopédico, la cual hemos comprobado que es escasa en los artículos analizados.

Así pues, los resultados del presente trabajo señalan que es necesario proponer un diccionario para fines específicos, especialmente destinado a los estudiantes brasileños de turismo, que esté diseñado para cubrir sus necesidades específicas, es decir, presentar las informaciones culturales sobre la(s) diferencia(s) existentes entre un parador y un hotel, por ejemplo. Asimismo, resaltamos la importancia de incorporar diferentes ejemplos de uso para aclarar o comple-

tar la definición lexicográfica, además de añadir una nueva información sobre la voz, sobre todo para las que posean contenidos culturales. Uno de los aspectos más importantes es que incluya informaciones enciclopédicas y culturales en los artículos lexicográficos. Por este motivo, en la tesis doctoral (Lima Moreira, 2018) que constituye el marco del análisis presentado en este artículo, elaboramos un modelo¹² de artículo lexicográfico para un futuro diccionario de aprendizaje dirigido a los estudiantes brasileños de ELE de turismo de nivel intermedio (B1-B2), el cual hace énfasis en la inclusión de informaciones enciclopédicas y culturales, en especial en los términos de turismo, ya que las consideramos indispensables para estos usuarios del repertorio lexicográfico.

En resumen, por una parte, presentamos algunas de las principales carencias que detectamos, a partir del análisis realizado, en los elementos lexicográficos relativas a la muestra de la tesis con diez artículos lexicográficos de los diccionarios *Clave* y *Señas*, las cuales fueron: elección del descriptor por ser demasiado general, los ejemplos no son del todo adecuados, uso equivocado del equivalente en la lengua portuguesa, etc. Por otra parte, también podemos destacar los siguientes aciertos del tipo: algunas de las definiciones están bien hechas a pesar de que no incorporan informaciones culturales o enciclopédicas, distribución de la acepción bien marcada, ejemplos de uso más claro en algunos casos, más bien claros en *Clave* que en *Señas*, etc.

En este sentido, nuestro trabajo pretende contribuir a que los términos del ámbito del turismo se presenten con más informaciones extralingüísticas en las microestructuras de los diccionarios dirigidos a la enseñanza de ELE para el público extranjero en general y el brasileño en particular. De esta forma, los repertorios podrán auxiliar en las destrezas de producción y comprensión del español. Como, a pesar de los cambios legislativos, la enseñanza del español en la educación brasileña sigue en boga, creemos que dicho material lexicográfico sería de gran valía para los estudiantes y, también, para los profesionales y las personas que mantienen algún tipo de relación con el área de actuación profesional del turismo.

Y, como trabajos futuros, esta investigación fomenta la elaboración de otros estudios como, por ejemplo, artículos científicos que ofrezcan modelos de artículos lexicográficos claros y eficientes, los cuales podrían aportar sobre todo la incorporación de informaciones culturales y enciclopédicas que juzgamos imprescindibles para la audiencia de este trabajo, como hemos puesto de manifiesto en el análisis realizado. ✿

7 Bibliografía

- AHUMADA, Ignacio (2006). «Justificación lingüística de las insuficiencias que presentan los actuales diccionarios de lengua». En: MOYA CORAL, Juan Antonio; SOSINSKI, Marcin (eds.). *Lexicografía y enseñanza de la lengua española. Actas de las XI Jornadas sobre la enseñanza de la lengua española*. Granada: Grupo de investigación Estudios de español actual.
- ALVAR EZQUERRA, Manuel (2003). *La enseñanza del léxico y el uso del diccionario*. Madrid: Arco Libros.
- ANAYA REVUELTA, Inmaculada (2000). «Los diccionarios enciclopédicos del español actual». *Revista de Lexicografía*, n.º VI (1999-2000), pp. 7-35.
- ATIENZA CEREZO, Encarna (2005). «El tratamiento de la cultura en los diccionarios de aprendizaje». *RedELE: Revista Electrónica de Didáctica: Español Lengua Extranjera*, vol. 2, n.º 5, Madrid, pp. 1-8.
- BARGALLÓ-ESCRIVÀ, Maria (2002). «Sobre la función sintagmática del ejemplo lexicográfico». En: PÉREZ PASCUAL, José Ignacio; CAMPOS SOUTO, Mar (eds.) (2002). *Cuestiones de lexicografía*. Lugo, Galicia: Tris Tram, S. L., pp. 39-52.
- BARROS, Cristiano [et al.] (2016). *Dez anos da «Lei do Espanhol» (2005-2015)*. Belo Horizonte: FALE: UFMG. 520 p.
- BLECUA PERDICES, José Manuel (2017). «El diccionario como instrumento cultural de una lengua». En: SARIEGO LÓPEZ, Ignacio; GUTIÉRREZ CUADRADO, Juan; GARRIGA ESCRIBANO, Cecilio (eds.) (2017). *El diccionario en la encrucijada: de la sintaxis a la cultura digital: Actas del VII Congreso Internacional de Lexicografía Hispánica*. Santander: Escuela Universitaria de Turismo Altamira, pp. 51-61.
- BLINO [et al.] (eds.). *Linguistica contrastiva tra italiano e lingue iberiche: Atti del XXIII Convegno AISPI*. Madrid: Instituto Cervantes: AISPI, pp. 361-382.
- BOSQUE, Ignacio (1982). «Sobre la teoría de la definición lexicográfica». *Verba. Anuario Galego de Filoloxía*, n.º 9, pp. 105-123.
- CABRÉ, Maria Teresa (2005). *La terminología: Representación y comunicación: Elementos para una teoría de base comunicativa y otros artículos*. 2.ª reimpr. Girona: Documenta Universitaria.
- CALVI, María Vittoria (2006). *Lengua y comunicación en el español del turismo*. Madrid: Arco Libros.
- CALVI, María Vittoria (2016). *Léxico de especialidad y lengua del turismo* [en línea]. <https://www.researchgate.net/publication/301328134_Lexico_de_especialidad_y_lengua_del_turismo> [Consulta: 8 julio 2020].
- CASTILLO CARBALLO; María Auxiliadora (2010). «Mecanismos de codificación en la producción lexicográfica monolingüe para la enseñanza del español». En: RUHSTALLER, Stefan; GORDÓN PERAL, María Dolores (eds.) (2010). *Diccionario y aprendizaje del español. Proyecto de investigación de Excelencia*, pp. 155-170.
- CORDEIRO, Dayane; LIMA MOREIRA, Glauber (2017). «La enseñanza del español en Brasil: presente, pasado y futuro. Entrevista con Francisco Moreno y Gretel Eres». *Marco ELE: Revista de Didáctica Español Lengua Extranjera* [en línea]. <<https://marcoele.com/entrevista-con-francisco-moreno-y-gretel-eres/>> [Consulta: 8 mayo 2020].
- DEMONTE, Violeta (2017). «El diccionario y la gramática. La información gramatical y la cultura lingüística de los usuarios». En: SARIEGO LÓPEZ, Ignacio; GUTIÉRREZ CUADRADO, Juan; GARRIGA ESCRIBANO, Cecilio (eds.) (2017). *El diccionario en la encrucijada: de la sintaxis a la cultura digital: Actas del VII Congreso Internacional de Lexicografía Hispánica*. Santander: Escuela Universitaria de Turismo Altamira, pp. 413-426.
- ERES FERNÁNDEZ, Gretel. (2017). «La enseñanza del español en Brasil: presente, pasado y futuro. Entrevista con Francisco Moreno y Gretel Eres». En CORDEIRO, Dayane; LIMA MOREIRA, Glauber. *Marco ELE: Revista de Didáctica Español Lengua Extranjera* [en línea]. <<https://marcoele.com/entrevista-con-francisco-moreno-y-gretel-eres/>> [Consulta: 8 mayo 2020].
- FORGAS BERDET, Esther (1996). «Lengua, sociedad y diccionario». En: FORGAS BERDET, Esther (coord.) (1996). *Léxico y diccionarios*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, pp. 71-90.
- GARRUDO CARABIAS, Francisco (2005). «El diccionario, arma de doble filo: la información gramatical». En: CASTILLO CARBALLO, María Auxiliadora [et al.] (coords.) (2005). *Las gramáticas y los diccionarios en la enseñanza del español como segunda lengua: deseo y realidad*. Sevilla: Universidad de Sevilla.
- GORDÓN PERAL, María Dolores (2010). «La caracterización lexicográfica de voces malsonantes en el diccionario monolingüe de aprendizaje del español». En: RUHSTALLER, Stefan; GORDÓN PERAL, María Dolores (eds.) (2010). *Diccionario y aprendizaje del español*, Berna: Peter Lang, pp. 321-355. [Proyecto de Investigación de Excelencia]
- HÖFLING, Camila (2000). *Da análise crítica de definições de nomes concretos em dicionários para uma proposta de definição padrão*. Tesis de maestría. São Paulo: Universidade Estadual Paulista "Júlio de Mesquita Filho". Faculdade de Ciências e Letras - Campus de Araraquara.
- ILSON, Robert F. (1990). «Present-day British Lexicography». En: Haussman et al. (eds.) (1989/91) *Wörterbücher/ Dictionaries/ Dictionnaires: An international Encyclopedia Of Lexicography*. Berlín: De Gruyter.

- KASAMA, Deni (2016). «Os etnônimos injuriosos e os dicionários bilíngues português-espanhol». En: NADIN, Odair; ZAVAGLIA, Claudia (orgs.) (2016). *Estudos do léxico em contextos bilíngues*. Campinas, São Paulo: Editora Mercado de Letras, pp. 147-165.
- LIMA MOREIRA, Glauber (2018). *Diccionario y enseñanza de ELE: propuesta de un modelo de artículo lexicográfico para estudiantes brasileños*. Tesis de doctorado. Doctorado en Traducción y Ciencias del Lenguaje. Barcelona: Institut de Lingüística Aplicada (IULA): Universitat Pompeu Fabra.
- LIMA MOREIRA, Glauber; OLIVEIRA PONTES, Valdecy de (eds.) (2021). *O ensino de espanhol como língua estrangeira na educação brasileira: O Ceará em foco*. Campinas, São Paulo: Mercado de Letras.
- LÓPEZ SANTIAGO, Mercedes; GIMÉNEZ FOLQUÉS, David (coords.) (2016). *El léxico del discurso turístico 2.0*. Valencia: Instituto Interuniversitario de Lenguas Modernas Aplicadas (IULMA).
- MALDONADO, Concepción (2017). «La información cultural en los diccionarios de ELE (o De cómo ponerle puertas al campo)». *Revista Internacional de Lenguas Extranjeras* [en línea], n.º 7, pp. 55-84. <<https://core.ac.uk/download/pdf/147340923.pdf>> [Consulta: 27 mayo 2018].
- MARTÍN BOSQUE, Adelaida (2005). «El contorno lexicográfico en los diccionarios monolingües de E/LE: necesidades del usuario italiano».
- MEDINA GUERRA, Antonia María (coord.) (2003). *Lexicografía española*. Barcelona: Ariel, S. A.
- NADIN, Odair Luiz; DE GRANDI, Lígia (2019). «Enseñanza y aprendizaje de lenguas para fines específicos: un puente entre terminología y lexicografía didáctica». En: LIMA MOREIRA, Glauber; ERES FERNÁNDEZ, Gretel (orgs.) (2019). *Enseñanza del español con fines específicos: el caso de la carrera de turismo. Teoría y práctica*. Brasília: Ministerio de Educación y Formación Profesional. Consejería de Educación. Embajada de España en Brasil.
- NOMDEDEU RULL, Antoni (2011). «El uso del diccionario en el aula de E/LE: problemas y posibles soluciones». *Foro de Profesores de E/LE*, n.º 7, pp. 1-10.
- PEDOTE, Giuseppe Simone (2017). «El léxico del turismo y sus géneros textuales en los siglos XIX y XX». En: SARIEGO LÓPEZ, Ignacio; GUTIÉRREZ CUADRADO, Juan; GARRIGA ESCRIBANO, Cecilio (eds.). *El diccionario en la encrucijada: de la sintaxis a la cultura digital: Actas del VII Congreso Internacional de Lexicografía Hispánica*. Santander: Escuela Universitaria de Turismo Altamira, pp. 353-365.
- PORTO DAPENA, José-Álvaro (2014). *La definición lexicográfica*. Madrid: Arco Libros, S. L.
- PRADO ARAGONÉS, J. (2005). «Tópicos culturales en los diccionarios de enseñanza de ELE». En: CASTILLO CARBALLO, María Auxiliadora [et al.] (coords.) (2005). *Las gramáticas y los diccionarios en la enseñanza del español como segunda lengua: deseo y realidad*. Sevilla: Universidad de Sevilla, pp. 705-709.
- RODRÍGUEZ BARCIA, Susana (2012). «El análisis ideológico del discurso lexicográfico: una propuesta metodológica aplicada a diccionarios monolingües del español». *Verba*, vol. 39, pp. 135-159.
- SANMARTÍN SÁEZ, Julia (2017a). «El diccionario de turismo como herramienta de aprendizaje de ELE: entrevista con Julia Sanmartín Sáez». *Caderno Virtual de Turismo*, vol. 17, n.º 2, pp. 5-8. Río de Janeiro: Universidade Federal do Rio de Janeiro.
- SANMARTÍN SÁEZ, Julia (2017b). «Diversidad léxica geolectal y cultura en un diccionario multilingüe de turismo: de los repertorios precedentes al corpus textual». En: SARIEGO LÓPEZ, Ignacio; GUTIÉRREZ CUADRADO, Juan; GARRIGA ESCRIBANO, Cecilio (eds.) (2017). *El diccionario en la encrucijada: de la sintaxis a la cultura digital: Actas del VII Congreso Internacional de Lexicografía Hispánica*. Santander: Escuela Universitaria de Turismo Altamira, pp. 127-147.
- SOARES, Neyla Denize de Sousa (2021). «Implementação do Ensino de Espanhol em escolas da Rede Estadual de Ensino do Ceará». En: LIMA MOREIRA, Glauber; OLIVEIRA PONTES, Valdecy de (eds.) (2021). *O ensino de espanhol como língua estrangeira na educação brasileira: Ceará em foco*. Campinas, São Paulo: Mercado de Letras.

Bibliografía de libros de texto y diccionarios consultados

- ARÁUJO, Francisca Margareth Gomes de (2014). *Espanhol básico: Tecnologia em hotelaria*. Semestre 2. Coordinación de Cassandra Ribeiro Joye. 2.ª ed. Fortaleza: UAB. IFCE.
- CASTRO, Francisca; MARÍN, Fernando; MORALES, Reyes; ROSA, Soledad (2003). *Nuevo ven*, 1 y 2. Madrid: Edelsa Grupo Didascalía.
- Clave = *Diccionario Clave: Diccionario de uso del español actual* (2014) [en línea]. Boadilla del Monte: SM <<http://clave.smdiccionarios.com/app.php>> [Consulta: 6 junio 2020].
- DLE = REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (2014). *Diccionario de la lengua española* [en línea]. [Madrid]: Real Academia Española <<http://dle.rae.es>> [Consulta: 6 junio 2020].
- Señas = UNIVERSIDAD DE ALCALÁ DE HENARES (2013). *Señas: Diccionario para la enseñanza de la lengua española para brasileños*. 2.ª ed. São Paulo: Martins Fontes.

Notas

1. Esta situación se mantiene en algunas escuelas públicas y privadas en las que hay un equipo directivo consciente de la importancia del conocimiento de idiomas.
2. Presentamos un extracto de una parte de los resultados obtenidos en nuestra tesis doctoral intitulada *Diccionario y enseñanza de ELE: propuesta de un modelo de artículo lexicográfico para estudiantes brasileños*, defendida en la Universitat Pompeu Fabra (UPF, IULA, 2018), bajo la dirección de las doctoras M. Teresa Cabré y M. Amor Montané, investigadoras del grupo IULATERM de la UPF.
3. Es importante decir que somos conscientes de la diferencia tipológica de los diccionarios, pero analizamos las dos obras más utilizadas por los educadores y discentes brasileños.
4. Toda la información sobre la entrada está marcada en la lengua de llegada del usuario, y al final del artículo se muestra el equivalente en su lengua materna.
5. En la tesis doctoral analizamos noventa artículos lexicográficos, o sea, cuarenta y cinco de cada repertorio. Por el objetivo del estudio y por cuestiones de espacio físico, decidimos presentar, en este texto, solo cinco artículos como ejemplo del análisis realizado en la tesis.
6. En la tesis analizamos también las áreas de gastronomía y aeropuerto. Para este estudio elegimos la hostelería por ser un subámbito de especialidad del turismo con diferentes e importantes informaciones extralingüísticas en que los consultantes brasileños seguramente necesitan conocer con exactitud el léxico en cuestión, además de sus particularidades extralingüísticas (Calvi, 2006).
7. Esta característica se encuentra solamente en el diccionario *Señas*, dada su tipología lexicográfica.
8. Véase Porto Dapena (2014).
9. Estas unidades léxicas fueron analizadas en nuestra tesis doctoral.
10. Cf. en el *Diccionario de la lengua española* (DLE).
11. Cf. el artículo en la página 1630 del diccionario.
12. Presentaremos los modelos de entradas de diccionarios en futuros trabajos, ya que no es el objetivo de este artículo de investigación.

El treball terminològic en temps de pandèmia i de postpandèmia

M. ANTÒNIA JULIÀ BERRUEZO
TERMCAT
majulia@termcat.cat

SANDRA CUADRADO CAMPS
TERMCAT
scuadrado@termcat.cat

CRISTINA BOFILL CARALT
TERMCAT
cbofill@termcat.cat

M. Antònia Julià és doctora en biologia (UB) i postgraduada en comunicació digital (UPF). S'ha a la terminologia de la ciència, com a docent i terminòloga des de 2002, al TERMCAT. És coautora dels llibres *Diccionari de palinologia* i *Noms catalans de plantes: corpus de fitonímia catalana*.

Sandra Cuadrado és filòloga i comunicadora. Filologia catalana (URV), comunicació política i relacions institucionals (URL) i Màster en Lexicografia Especialitzada (IULA, UPF). Actualment és responsable de comunicació digital del TERMCAT i secretària executiva de l'Associació Europea de Terminologia.

Cristina Bofill és llicenciada en filologia (UB), treballa al TERMCAT des del 1998 i actualment n'és la responsable del Servei de Consultes. Va treballar a l'Institut d'Estudis Catalans en l'elaboració del corpus del *Diccionari del català contemporani*. Ha impartit cursos de català al Consorci per a la Normalització Lingüística.

Resum

La situació de pandèmia ha generat múltiples canvis i nous reptes que el TERMCAT ha hagut d'assumir per adaptar-s'hi. Gràcies a la tecnologia i el teletreball, s'ha pogut mantenir una interacció constant i ràpida amb les comunitats d'usuaris, com a eix fonamental dels nous espais de coneixement compartit. Les claus del treball terminològic durant la pandèmia han estat l'elaboració proactiva de continguts amb la cooperació de professionals i entitats del sector sanitari, l'atenció ràpida de consultes sobre terminologia de la COVID-19 i el diàleg permanent i fluid amb els usuaris.

PARAULES CLAU: terminologia; pandèmia; COVID-19; comunicació; desterrminologització

Abstract

Terminology work in times of pandemic and post-pandemic

The situation created by the pandemic has led to many changes and new challenges that TERMCAT has had to confront. Thanks to modern technology and teleworking, it has been possible to maintain a constant rapid interaction with user communities as a fundamental aspect of the new sites of shared knowledge. The proactive elaboration of contents with the cooperation of professionals and entities in the health sector, the quick response to queries on COVID-19 terminology and the fluid ongoing dialogue with users have been essential to the terminology work carried out during the pandemic.

KEYWORDS: terminology; pandemic; COVID-19; communication; determinologisation

TERMINÀLIA 23 (2021): 39-50 · DOI: 10.2436/20.2503.01.161
Data de recepció: 17/03/2021. Data d'acceptació: 30/04/2021
ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica) · <http://terminalia.iec.cat>

1 La pandèmia: una convidada imprevista en les nostres vides

Les sorpreses imprevistes són la norma en ciència, no l'excepció. Recordeu-ho: passen coses.

Leonard SUSSKIND (físic teòric)

Entre febrer i març de 2020, la irrupció de la pandèmia de COVID-19 va capgirar tota l'activitat humana, i continua condicionant actualment la vida de la nostra societat a escala planetària, amb l'arribada sobtada de canvis que han vingut per quedar-se. El treball terminològic no en podia ser una excepció.

El dia a dia del treball del Centre de Terminologia TERMCAT va canviar de manera sobtada, sense planificació prèvia, quan es va demanar el confinament de la població a Catalunya, el dia 13 març de 2020: els treballadors vam passar d'estar fent feina un divendres a l'oficina a trobar-nos el dilluns següent tancats a casa, fent teletreball, sense cap planificació prèvia. Afortunadament, com que la infraestructura tecnològica i informàtica (és a dir, la connexió remota a la intranet de l'empresa) va funcionar des del primer moment, va ser possible mantenir l'activitat del Centre i garantir l'atenció als usuaris des del moment zero del confinament, amb la contribució individual de cadascun de nosaltres, des de casa, només amb els mitjans domèstics a l'abast.

2 Impacte de la pandèmia en el treball terminològic del TERMCAT

Sigueu ràpids, no tingueu recança... Si necessiteu tenir la raó abans de fer cap cosa, mai no aconseguireu res.

Mike RYAN (epidemiòleg de l'OMS)

El TERMCAT, amb una trajectòria de més de trenta-cinc anys, té una metodologia del treball terminològic consolidada i uns fluxos de treball establerts en l'elaboració de productes terminològics (diccionaris, vocabularis, infografies, apunts, etc.), en l'assessorament puntual als usuaris i en la normalització, que s'exposen, per exemple, en els llibres de la col·lecció «En Primer Terme» (particularment, *Manlleus i calcs lingüístics en terminologia*, 2005; *La definició*, 2009, i *El diccionari terminològic*, 2010). Pel que fa a la comunicació amb els usuaris i la difusió de la terminologia, també existeixen unes línies estratègiques definides que es van iniciar el 2004 amb la creació d'una secció de comunicació i que van continuar el 2011 amb l'obertura d'una unitat de comunicació digital (Cortés i Cuadrado, 2016). La comunicació i les eines digitals amb què actualment es vehicula són una realitat i no se'n pot quedar al marge, a risc de perdre oportunitats de millora inqüestionables. El TERMCAT ha volgut tenir protagonisme en aquest plantejament i durant els darrers anys ha incorporat aquestes eines amb èxit en la seva estratègia de

comunicació corporativa. D'una banda, a través d'una adaptació constant a les noves vies de comunicació i atenció a l'usuari, les xarxes socials, en les quals s'ha consolidat un intercanvi multidireccional i una atenció continuada. De l'altra, mitjançant una dinamització vehiculada per nous formats i narratives visuals i interactives (Cuadrado i Gastó, 2016).

En recerca terminològica, al Centre s'ha apostat des de fa uns anys per l'especialització temàtica professional, de manera que els diversos processos del treball terminològic es desenvolupen amb una capa estructural de caràcter temàtic superposada: cada terminòleg s'ocupa preferentment d'un o més àmbits del coneixement, en funció de la formació acadèmica, les preferències i els interessos que tingui. D'altra banda, per atendre l'especialització del coneixement i la segmentació d'interessos dels usuaris, el TERMCAT, amb la col·laboració d'agents de cada sector, ha posat en marxa diversos portals temàtics centrats en àmbits concrets: economia, dret, esports, gastronomia, TIC i ciències de la salut (i, ben aviat, un portal de ciències de la Terra) (Bover i Cuadrado, 2017; Bover, 2018).

El portal de terminologia de ciències de la salut (www.demcat.cat) funciona des de l'any 2015, gràcies a la col·laboració de diverses institucions de referència (Ramis et al., 2016). A banda del treball en el projecte DEMCAT, d'actualització i compleció de la terminologia biomèdica en llengua catalana, un dels principals resultats del projecte ha estat la constitució d'un grup de treball estable, que funciona com un comitè terminològic d'experts. Els professionals estan vinculats majoritàriament a una societat científica de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears, la SOCDEMCAT, que treballa per al desenvolupament de la terminologia mèdica en llengua catalana i per a la promoció de l'ús del català en tots els àmbits professionals sanitaris (Bosch i Julià, 2019; Sala, Julià i Ramis, 2019). Amb el pas del temps, gràcies a les possibilitats tecnològiques actuals, els membres del comitè es mantenen en contacte permanent a través de missatgeria de mòbil (per exemple, en grups de WhatsApp de caràcter professional).

Per això, quan el desembre de 2019 es van conèixer els primers casos de la malaltia causada per un nou coronavirus a Wuhan, la informació va circular de seguida entre el grup d'experts, amb la voluntat de compartir dades científiques de qualitat i de donar resposta ràpida a les noves necessitats terminològiques sorgides. Des del TERMCAT ja hi havia l'antecedent del tractament donat, anys enrere, als termes vinculats a l'aparició de la SARS i de la MERS, i sabíem que calia estar ben amatents.

D'aquesta manera vam poder fer un seguiment en temps real, braç a braç amb els especialistes, del procés que estàvem vivint: vam assistir a l'evolució de la malaltia (de problema de salut local a epidèmia i, posteriorment, a pandèmia), i vam veure néixer el nom de

la malaltia i del virus que la causa. Els dubtes terminològics van ser detectats precoçment i resolts sempre, encara que fos provisionalment (amb una validació posterior en el decurs del temps). Aquesta escolta activa i l'ús de canals de comunicació directes amb els experts va fer possible, ja des de principi de l'any 2020, poder enfocar el treball terminològic cap a l'atenció dels dubtes que s'anaven generant.

2.1 La producció terminològica en temps de pandèmia

Abans de la declaració oficial de situació de confinament, el TERMCAT ja va publicar apunts terminològics d'actualitat el gener —sobre el terme *coronavirus*— i el febrer —sobre el nom del virus i la malaltia (SARS-CoV-2 i COVID-19) o la diferència entre *epidèmia* i *pandèmia*.

A més a més, per donar visibilitat a la producció terminològica que s'havia generat i oferir-la als usuaris amb un accés més còmode i usable, el TERMCAT va publicar el diccionari en línia *Termes del coronavirus*, inicialment amb quaranta termes, la primera setmana de març, just deu dies abans del confinament a Catalunya. El cabal terminològic d'aquesta obra es va constituir a partir de les consultes que ens havien arribat, dels debats entre els terminòlegs i dels suggeriments dels experts del comitè de l'àmbit mèdic.

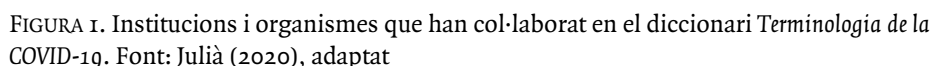
En el moment del confinament, una de les primeres coses que ens vam plantejar va ser fer créixer i completar aquest diccionari per oferir proactivament un servei a la ciutadania, fins i tot una mica més enllà del nostre paper com a centre de terminologia (vegeu, per a més detalls, l'apartat 3, «Reptes comunicatius en temps de pandèmia»). Tanmateix, per fer possible aquesta tasca, la nostra metodologia del treball terminològic sistemàtic es va haver d'adaptar amb celeritat a la situació de teletreball en pandèmia. Com a conseqüència d'això, les fases de treball establertes es difuminaven, s'encavalcaven, es desordenaven, es repetien cíclicament i, sobretot, s'acceleraven; els canals d'accés a la informació i de contacte amb els experts es diversificaven, i els horaris es flexibilitzaven.

I és que mai no havíem viscut en temps real el naixement de termes i la seva divulgació instantània, amb caràcter global, sumada a la necessitat social urgent de denominar i conceptualitzar la realitat que ens havia alterat la vida. En aquestes condicions insòlites, hi ha diversos aspectes del treball terminològic que han resultat diferencials respecte a cap treball que haguéssim fet anteriorment:

- la velocitat d'evolució del coneixement científic ha estat enorme i la seva difusió a la societat, immediata i sense filtres, amb processos de desterrament associats progressant al mateix ritme (se'n parla amb més detall en el subapartat següent, «El Servei de Consultes en temps de pandèmia»);
- la multicanalitat del flux d'informació, de qualitat i fiabilitat heterogènies, ha obligat a destriar les dades amb valor de les dades dubtoses o, directament, de les notícies enganyoses (*fake news*), per fer front a la infodèmia;
- els terminis per resoldre qüestions relacionades amb la fixació de conceptes i denominacions han estat extremament curts, a causa de la necessitat social de disposar d'informació de qualitat amb la màxima rapidesa possible;
- la facilitat de col·laboració multidisciplinària i de cooperació entre institucions, que sovint s'ha plantejat en termes altruistes o de guanyar-guanyar, ha demanat un esforç d'integració de múltiples veus, amb diferents accents, en totes les actuacions (producció, difusió, comunicació).

Al llarg de l'any 2020, el diccionari en línia va anar ampliant progressivament el seu contingut gràcies a la feina feta en col·laboració amb institucions, organismes i professionals, des dels diversos àmbits. La figura 1 resumeix aquesta xarxa de cooperació, que està explicada amb detall a la presentació del diccionari *Terminologia de la COVID-19* i en els documents annexos. A banda de l'elaboració del recull terminològic, aquest esperit de cooperació ha cristal·litzat en diverses actuacions, com ara la col·laboració amb *La Marató* de TV3 de desembre de 2020, l'intercanvi d'experiències i la cessió mútua de continguts amb els autors del *Glossari de la COVID-19* o les comunicacions presentades en seminaris web organitzats al Brasil i a Finlàndia (Julià, 2020; Julià, Bofill i Cuadrado, 2021).

El diccionari *Terminologia de la COVID-19* ha arribat a les quatre-cents trenta fitxes terminològiques durant el primer trimestre de 2021. Cada fitxa terminològica conté la denominació catalana considerada principal i les denominacions catalanes sinònimes, si n'hi ha; els equivalents en occità, castellà, francès, anglès i portuguès, i, si escau, el nom científic. També inclou un enllaç a una selecció de termes en llengua de signes catalana (*Vocabulari bàsic de la COVID-19 en LSC*). La intenció del TERMCAT és continuar alimentant el diccionari per incorporar els nous termes que l'evolució de la pandèmia generi o vagi posant en relleu (per exemple, nous termes de vacunació, teràpies, variants víriques o seqüeles).

El treball terminològic al Servei de Consultes va implicar, doncs, tots els grups participants, els quals plantejaven dubtes sobre l'adequació de la terminologia específica que havien de fer servir amb urgència. En la taula 1 es mostren esquemàticament els grups

Una mostra clara d'aquesta evolució és la votació popular impulsada per l'Observatori de Neologia (OBNEO) de la Universitat Pompeu Fabra (UPF) i la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) per triar el neologisme de l'any 2020, en què tots els

Grups implicats	Termes plantejats com a consulta
professionals de la llengua	grafia, gènere i pronúncia de COVID-19 denominació del virus (SARS-CoV-2, virus de la COVID-19, virus de la covid)
experts en ciències de la salut	cribratge diferència entre R_0 i Rho
persones afectades directament per la pandèmia, especialment els malalts mateixos i familiars i també la població confinada general	COVID-19 persistent
gestors del sector sanitari	medicalització espai lliure de covid (covid free) tipus de bombolla (grup bombolla, bombolla ampliada, bombolla de convivència)
Govern i Administració	tipus de confinaments (confinament perimetral, confinament comarcal, confinament domiciliari) termes de l'àmbit laboral (ERTO / expedient de regulació temporal d'ocupació) termes de política (estat d'alarma, toc de queda)
usuaris de les xarxes socials	enclaustrament (en anglès cocooning)

TAULA 1. Grups implicats i exemples concrets de termes que es van plantejar com a consulta al Servei de Consultes.
Font: TERMCAT

candidats eren termes relacionats amb la pandèmia, amb el mot *coronavirus* com a guanyador final (Institut d'Estudis Catalans, 2020; González, 2021).

Tot seguit desenvolupem amb una mica més de detall dos dels termes tractats, com a exemples representatius del que hem explicat (COVID-19 i cribratge).

a) COVID-19

Els primers dubtes que van arribar van ser sobre aspectes formals del terme COVID-19. Es tracta d'un exemple clar d'un procés de desterminologització ràpid del terme a causa de la seva àmplia difusió i coneixement general: el pas de COVID-19, la sigla amb majúscules, que s'ha adaptat amb rapidesa a *covid-19* (la forma lexicalitzada amb minúscules amb possibilitat dels dos gèneres: masculí o femení) i finalment a *covid* simplement, sense el número que indica l'any. La confusió entre els noms del virus i la malaltia possiblement ha facilitat aquesta vacil·lació. És remarcable el cas del terme relacionat COVID-19 persistent / *covid persistent* (en anglès, *long COVID*), que s'ha fixat amb velocitat gràcies a la pressió dels malalts mateixos, que s'han organitzat a les xarxes socials i han reivindicat la visibilització de la seva situació i l'adopció de mesures sanitàries específiques (compte de Twitter @COVID19persist1). El conjunt de dubtes recollits figura a la taula 2, presentat per tipologies.

b) Cribratge

El cas de *cribratge* va generar un debat sobre la pronúncia del terme, probablement associat a la desterminologització per l'ús en contextos no especialitzats. La forma correcta d'aquest terme especialitzat és *cribratge* (en anglès, *screening*), amb dues erres en dues síl·labes seguides, però l'extensió de l'ús de la forma en la llengua oral va fer veure la dificultat de pronúncia que presentava i alguns sectors, especialment dels mitjans de comunicació, van proposar l'adaptació del terme a **cribatge*, més fàcil de pronunciar, sense la «r» en la segona síl·laba (Camps, 2020; Pla, 2020; Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, 2020). També es van proposar com a alternativa formes populars, com *tria* o *garbellada*, o cultes, com el neologisme *crivellatge* (Ruaix, 2020). Això no obstant, els professionals sanitaris consultats pel TERMCAT es van refermar en la tria del terme *cribratge*, totalment implantat en l'àmbit mèdic i en textos especialitzats (programa de *cribratge* del càncer de mama, *cribratge genètic* o *cribratge neonatal*), ja en ús des de final de la dècada dels noranta, com a alternativa més adequada a l'anglicisme *screening* davant les alternatives que es proposaven en aquest moment.

Dubtes sobre el terme COVID-19

Fixació de la grafia del terme: COVID-19, Covid-19, covid-19
Procés de desterminologització: COVID, covid
Pronúncia: plana o aguda, amb la «O» neutralizada o no, oberta o tancada?
Gènere: és masculí o femení?
Formació de derivats especialitzats: lliure de covid, malalts no covid, post-COVID / postcovid, anti-COVID / anticovid, COVID-19 persistent / covid persistent
Formació de derivats populars: covidització, covidà -ana, covidota, covidivorci

TAULA 2. Detall dels dubtes terminològics sorgits a l'entorn del terme COVID-19. Font: TERMCAT («A l'entorn del coronavirus» i material intern no publicat)

2.3 La normalització en temps de pandèmia

El procés de normalització de neologismes que té encomanat el TERMCAT es basa en l'aprovació de les formes catalanes dels nous termes que sorgeixen en els àmbits tècnics, científics o humanístics, ja sigui perquè encara no hi ha cap proposta denominativa, ja sigui perquè es difonen formes poc adequades des del punt de vista lingüístic o terminològic.

Ara bé, en el període de pandèmia —i, sobretot, de postpandèmia—, el procés de normalització que s'ha fet es basa no tant en la detecció precoç de neologismes com en el treball de síntesi i validació de tota la informació terminològica generada sobre els casos que s'han debatut. En aquest temps, els casos per normalitzar arriben al Consell Supervisor del TERMCAT després de tot un procés participatiu en què han tingut veu les comunitats d'usuaris, els mitjans de comunicació o els experts de l'àmbit sanitari, i també les solucions i argumentacions —més o menys provisionals segons el cas— donades des del Servei de Consultes, difoses a través de les xarxes socials i incorporades ja en la *Terminologia de la COVID-19*.

És d'aquesta manera que finalment s'ha normalitzat el terme COVID-19 amb les variants COVID-19 (femení), covid-19 (femení), COVID-19 (masculí), covid-19 (masculí) i malaltia del coronavirus 2019. Igualment, altres termes relacionats amb el nom del virus causant d'aquesta malaltia i amb altres coronavirus: SARS-CoV-2 (coronavirus 2 de la síndrome respiratòria aguda greu), SARS-CoV (coronavirus de la síndrome respiratòria aguda greu); o bé altres malalties víriques com SARS (síndrome respiratòria aguda greu).

El Consell Supervisor ha normalitzat també el terme *enclaustrament* com a alternativa al manlleu anglès *cocooning*. El terme *cocooning* va començar a aparèixer principalment a les xarxes socials i en articles dels mitjans de comunicació que parlaven de comportaments sociològics en temps de pandèmia. Es tracta d'un terme de l'àmbit de la sociologia que designa el comportament psicosocial caracteritzat per una tendència a recloure's

a casa com a entorn protector. En anglès el terme està format amb la base *cocoon*, que significa 'capoll'. Els usuaris van plantejar la necessitat de trobar una alternativa catalana adequada lingüísticament i transparent semànticament per a aquest terme anglès que no fos necessàriament un calc. En català hi havia diferents opcions (*encapsulament*, *enclaustrament* o *reclusió*), formes més o menys paral·leles a les que es documentaven en les llengües romàniques veïnes com el castellà (*enclaustramiento*, *encapsulamiento* o *reclusión*) o el francès (*coconage*, *cocounage* o *pantouflage*). Finalment, en català es va optar per *enclaustrament*, a partir del sentit general del verb *enclaustrar* recollit en el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans («tancar-se, recloure's. Es va enclaustrar a casa tot el mes de maig per preparar els exàmens finals»).

Com a conclusions generals del que hem exposat en aquest apartat 2, vistos els casos més representatius i mediàtics de termes i els dubtes terminològics que han generat, globalment es pot afirmar que les singularitats més prominents de la terminologia relacionada amb la pandèmia són l'aparició sobtada dels termes, la seva ràpida difusió entre els científics i la societat, l'evolució accelerada (amb casos clars de desterminologització) i la necessitat d'immediatesa en les solucions terminològiques.

En aquest sentit, un dels desafiaments del treball terminològic durant la pandèmia ha estat trobar el punt d'equilibri entre prudència i immediatesa, entre l'exigència de rigor i precisió (que demana una certa pausa i un termini per al debat i la reflexió) i la urgència de les respostes que esperaven els usuaris i la societat (una resposta clara en el termini més breu possible). El paper i la trajectòria del TERMCAT com a organisme coordinador de terminologia ens ha obligat a trobar camins perquè la discussió i el consens entre els terminòlegs i els experts s'aconseguís amb la màxima celeritat, de manera que les propostes terminològiques que poséssim en circulació fossin adequades i prou estables, tenint en compte la repercussió externa (per exemple, la terminologia emprada en documents oficials de l'Administració).

I, tanmateix, una mirada al nostre voltant ens fa veure que aquestes dificultats i inquietuds que hem viscut s'han produït a tot arreu: les experiències compartides en trobades, jornades i sessions fan evident que aquest procés s'ha donat paral·lelament en moltes altres llengües i territoris (Julià, 2020; Julià, Bofill i Cuadrado, 2021). Particularment, els fenòmens de desterritorialització han estat també comuns i han afectat sovint els mateixos termes, com ara COVID-19, confinament, estat d'alarma, quarantena o test d'antígens (Julià, 2020; Navarro, 2020a, 2020b; Žagar, 2021).

3 Reptes comunicatius en temps de pandèmia

El coronavirus significa aïllament.
I l'aïllament significa xarxes socials.
The New York Times

Juntament amb la col·laboració dels experts i les consultes que arribaven dels usuaris, l'altre eix fonamental per detectar els termes de la COVID-19 han estat les xarxes socials. Escoltar el ritme de les xarxes ha estat bàsic per detectar les necessitats socials en un context pandèmic com aquest. Com a societat, ens vam trobar d'un dia per l'altre tancats a casa i connectats només digitalment. Com va esmentar un article al *The New York Times* publicat durant les primeres setmanes de confinament, el coronavirus va generar un aïllament immediat forçat i l'aïllament va provocar un pol d'atracció immens cap a les xarxes socials. Com que no ens podíem relacionar fora, la gent es connectava permanentment a les xarxes per interactuar i també per informar-se sobre l'evolució i els efectes de la pandèmia (Shihpar, 2020).

Des del primer moment, des d'un punt de vista comunicatiu vam tenir molt clar que havíem de tenir

presents dos valors fonamentals: ser visibles i continuar oferint el mateix servei de sempre. I així ho vam fer. El dilluns dia 16 de març 2020, l'equip de comunicació digital ens vam reunir virtualment i vam acordar publicar un primer tuit que tenia aquest doble objectiu comunicatiu: fer-nos visibles i evidenciar que continuaríem, com sempre, però ara teletreballant des de casa (figura 2).

Ens pensàvem, com tothom, que el teletreball seria qüestió de setmanes i que en breu tornàriem a la feina presencial. Però no va ser així, no hi hem tornat i ara que veiem aquests mesos passats amb més perspectiva, podem confirmar, també des del punt de vista de la comunicació, que organitzar-nos des del moment zero va resultar fonamental per continuar oferint amb efectivitat els nostres serveis i per treballar en els projectes terminològics, com el de la COVID-19, que era essencial i prioritari. Així es destaca en alguns mitjans de comunicació generalistes, com *La Vanguardia*, en l'article «Neologismes i nous significats que s'han incorporat a la llengua en temps de pandèmia» (Justícia, 2021), en què s'incideix en el fet que el TERMCAT va ser un dels primers organismes a publicar un diccionari amb els nous termes de la crisi sanitària.

L'estratègia, doncs, va funcionar i amb un esforç organitzatiu de seguida vam coordinar una planificació digital al servei dels usuaris que volia donar resposta a les inquietuds i les preguntes terminològiques que, de sobte, va generar aquesta pandèmia. Les tendències en comunicació digital van canviar a mesura que avançava el confinament. Com més necessària es feia una abraçada física, més temps passàvem connectats a les xarxes; entràvem, sortíem i actualitzàvem constantment els fils de Twitter. El compromís (*engagement*) i les impressions van pujar i molt durant aquelles setmanes. Si els usuaris estan confinats a casa, dediquen més temps a consumir continguts digitals. Hi ha

FIGURA 2. Primer tuit publicat pel TERMCAT durant el confinament total

més ulls atents al que es publica a la Xarxa i hi ha, per tant, més reaccions. El resultat és que, comparat amb el mateix període del 2019, el nostre índex de compromís amb els usuaris a Twitter va augmentar un 40 %.

3.1 La construcció del relat a les xarxes

Pel que fa als termes, el discurs que vam detectar a les xarxes es podria agrupar en tres grans blocs semàntics: efectes socials de la pandèmia (*teletreball*, *silenciar/*mutejar* el micròfon), termes que semblaven propis d'un registre bèl·lic (*confinament*, *estat d'alarma*) i, per acabar, terminologia pròpia de l'àmbit sanitari (*immunitat de grup*, *agèusia*, *anòsmia*, *memòria immunitària*, etc.).

Si analitzem cronològicament tots els continguts que hem piulat relacionats amb la COVID-19 des del dia 16 de març fins ara, podem construir clarament tot un relat sobre la terminologia de la pandèmia. Podem detectar les pors i la indefensió dels malalts (*covid persistent*) i també analitzar en paral·lel les conseqüències socials de la pandèmia (*erto*, *fatiga pandèmica*) i observar l'evolució del virus i les seves mutacions (*soca*, *variant*). La llengua, un cop més, ens mira i ho registra tot. La llengua evidencia més que mai que pertany als usuaris i són ells qui construïran aquestes relacions de significat que connecten les unes amb les altres en aquest univers digital, tal com destaca Íngrid Guardiola en el seu volum sobre hiperconnexions i xarxes (2018, p. 64):

L'usuari salta d'una imatge a una altra com un muntador en una sala d'edició, sense un full de ruta concret, una actitud que la naturalesa hipervincular de la xarxa i la possibilitat de navegació multipantalla tendeix a multiplicar. La narrativa, i per tant, el significat es deixa en mans de l'usuari, una mena de *flâneur* de dades, un navegant cibernètic en un entorn d'arquitectura líquida.

En la figura 3 es mostra com des del TERMCAT es va construir aquest relat de marca (*storytelling*) a través de la cronologia de piulades amb termes de l'àmbit de la COVID-19.

3.2 Nous formats

Paral·lelament al canvi en els canals de comunicació, els continguts terminològics també han necessitat una adaptació de format que ens ha permès una interacció amb els usuaris més ràpida i efectiva. El consum de continguts digitals ha canviat molt. Actualment es presenten en una interfície cultural que convida al diàleg amb els usuaris. Aquests continguts, sovint altament fragmentats, han de ser descodificats per l'audiència com un producte amb entitat pròpia que es pot consumir en un «micromoment»: mentre viatgem, mentre esperem l'autobús o bé quan fem un cafè, és el nostre moment de consum digital (Aced, 2019). Com a organisme, ens trobem davant nous reptes comunicatius, i en aquest nou entorn d'interacció a les xarxes en temps real tenim només uns segons per captar

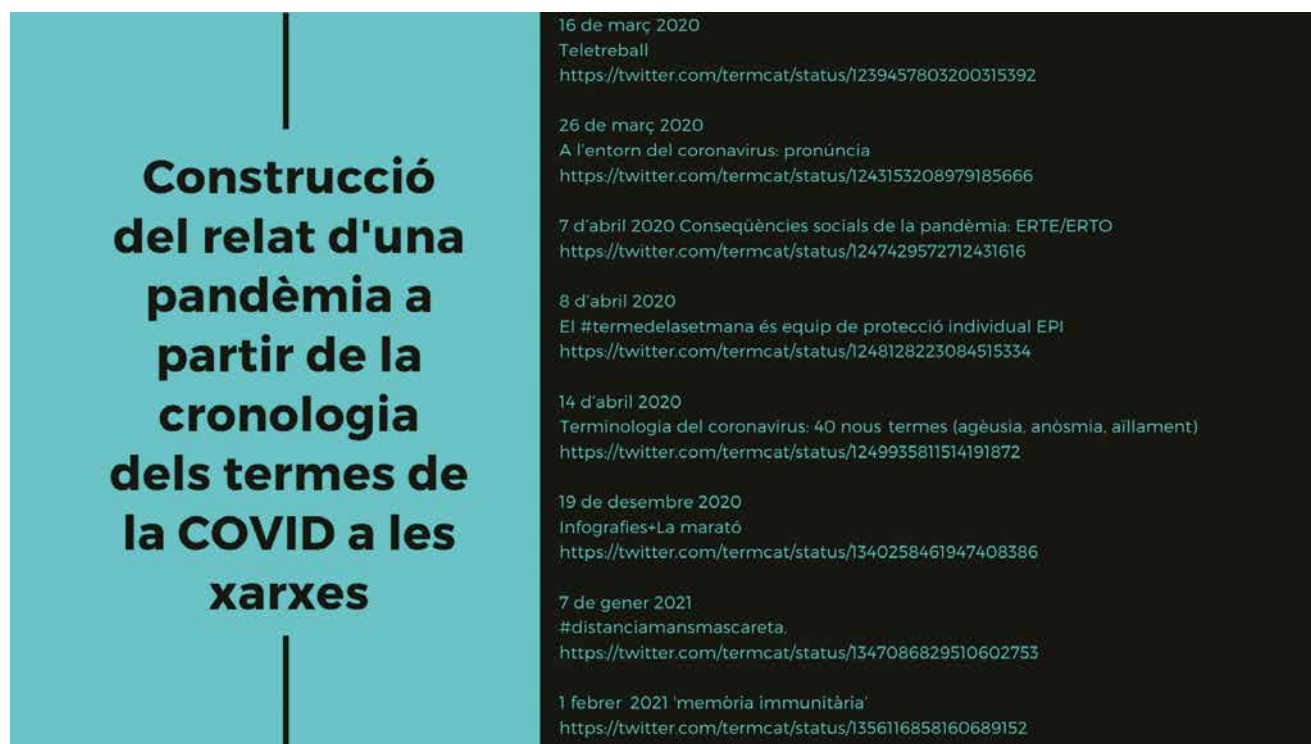

FIGURA 3. Construcció d'un discurs a partir de la cronologia dels termes de l'àmbit de la COVID-19 a les xarxes

l'atenció, per generar confiança i credibilitat en l'usuari (Cuadrado, 2020a, 2020b).

És així com vam pensar que seria útil construir una narrativa digital que ens permetés difondre els conceptes relacionats amb la malaltia i la pandèmia d'una manera més directa. En aquest sentit, vam concebre un conjunt d'infografies interactives amb els enllaços a alguns dels termes més destacats de la terminologia recollida (COVID-19: termes clau, vegeu la figura 4). Concretament, es tracta de vuit làmines diferents que agrupen els termes temàticament: virus; mesures preventives; infecció; detecció i diagnòstic; vacuna; mesures terapèutiques; símptomes, i mesures de contenció.

També vam elaborar un relat visual (*Terminologia de la COVID-19: apunts i comentaris*) en què es poden trobar agrupats tots els recursos (diccionari, apunts i comentaris d'interès, notícies, infografies, etc.) que hem difós des del TERMCAT sobre el conjunt de termes relacionats amb la COVID-19.

4 Una mirada al futur: de la pandèmia a la postpandèmia

Sobretot, no tingueu por dels moments difícils. En podem treure el millor.

Rita LEVI-MONTALCINI (neurobiòloga)

Com hem pogut resseguir a través d'aquest cas concret —la terminologia de la COVID-19—, en l'era de

la digitalització el pes del discurs en la construcció de significat ha canviat de perspectiva i ha passat de definir-se en el nucli de les organitzacions a generar-se en les comunitats d'usuaris. Ara són els usuaris els que empenyen l'organització a adaptar el seu discurs i a crear nous continguts i espais de diàleg que satisfacin les seves necessitats. Aquest canvi de rumb comunicatiu ha estat possible a través de la tecnologia i les noves plataformes socials com a eines democratitzadores d'un nou espai de coneixement compartit, però no hem de perdre de vista que el canvi real té a veure amb la humanització d'un nou discurs i amb una nova manera d'entendre la interacció entre els usuaris i els organismes.

En el nostre cas, el contingut que oferim és la terminologia i tots aquells recursos i diccionaris que faciliten la comunicació especialitzada en català en qualsevol àrea del coneixement. I com ha passat també en molts altres àmbits, també en el cas del projecte de la COVID-19 hem hagut d'adaptar el nostre model a aquesta nova conversa global entre usuaris i institucions en un marc de digitalització permanent. Aquesta transformació s'ha accelerat vertiginosament amb l'aparició imprevista de la pandèmia de COVID-19, que ha tingut uns efectes devastadors en la salut i en la vida de milions de persones, que ha desencadenat una crisi econòmica i social a escala mundial, però que també ha obert escenaris d'oportunitat per al canvi.

Possiblement, la clau de l'impacte positiu de la feina del TERMCAT, vista a través del retorn rebut dels usu-

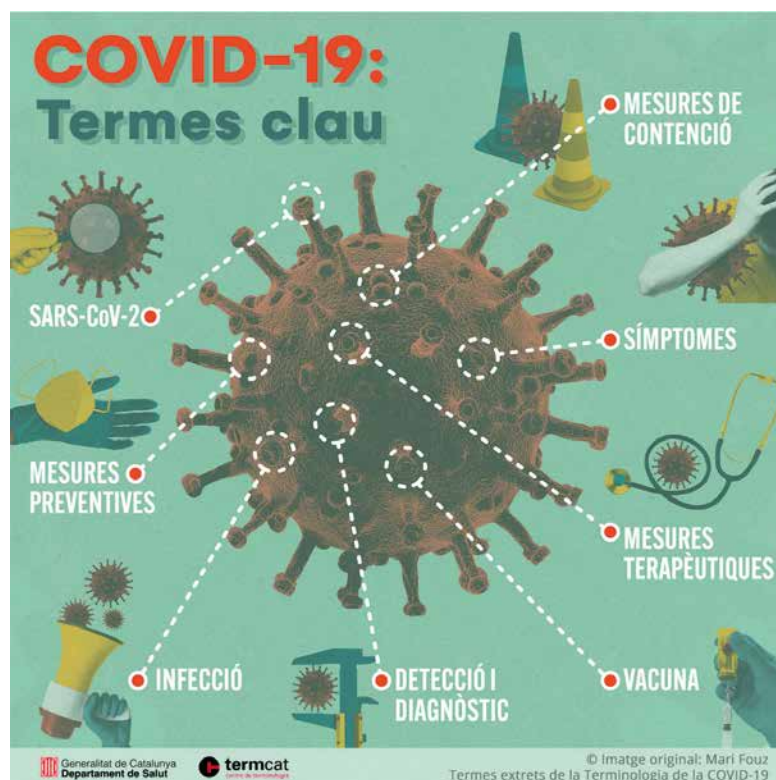

FIGURA 4. Conjunt d'infografies interactives amb enllaços a alguns dels termes més destacats de la *Terminologia de la COVID-19*. Font: TERMCAT

aris, ha estat l'adaptació ràpida i eficaç a l'entorn de teletreball, sobretot des del moment zero del confinament. Això ha permès atendre proactivament la resolució de multitud de consultes sobre termes relacionats amb la pandèmia i el coronavirus, l'elaboració contínua de continguts de difusió terminològica, la producció de fitxes i recursos terminològics, l'impuls de la normalització dels termes centrals (COVID-19 i SARS-CoV-2) i la cooperació fluida amb professionals i entitats del sector sanitari (i també amb altres sectors implicats) en tasques d'assessorament i de divulgació terminològica.

El canvi en diversos paradigmes globals, juntament amb l'evolució encara incerta de la pandèmia (la vacunació, la recuperació de la normalitat, la crisi econòmica i social que ja ha començat...), ens obliguen a respondre adequadament a aquestes transformacions. La consolidació del teletreball permanent (combinat en diversos graus amb feines presencials a les oficines, també en ple procés de repensament), ens exigeix que ajustem i innovem els nostres processos de treball i els adaptem a la nova realitat, a fi de poder donar una resposta satisfactòria a les necessitats actuals dels nostres usuaris i de la societat. ✿

Bibliografia

- ACED, Cristina (2019). «20 ideas sobre comunicació a tener en cuenta en 2020 (2.ª parte)». Blog-O-Corp [en línia] (23 desembre 2019). <<https://cristinaaced.com/blog/2019/12/23/ideas-comunicacion-2020-2/>> [Consulta: 15 març 2021].
- BACH, Carme; MARTÍ, Jaume (2012). «De terme a mot comú. El paper dels diccionaris». *Terminàlia* [en línia], núm. 5, p. 26-32. <<http://www.raco.cat/index.php/Terminàlia/article/view/257903/345151>> [Consulta: 15 març 2021].
- BOSCH, Fèlix; JULIÀ, M. Antònia (2019). «El projecte DEMCAT: una experiència de treball col·laboratiu en xarxa per a la terminologia de les ciències de la salut». A: TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA (2019). *Actes de la XIII Jornada de Realiter: Terminologia per a la normalització i terminologia per a la internacionalització: Barcelona, 6 d'octubre de 2017*. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, p. 51-56.
- BOVER, Jordi (2018). «L'especialització temàtica del treball terminològic, una via per a guanyar efectivitat». A: *Convergences et divergences dans la pratique terminologique: De la terminologie spontanée à la terminologie aménagée: XIV Journée scientifique REALITER (2018)*. París: Ministère de la Culture. Délégation générale à la langue française et aux langues de France, p. 21-29. També disponible en línia a: <<https://core.ac.uk/download/pdf/265420469.pdf>> [Consulta: 15 març 2021].
- BOVER, Jordi; CUADRADO, Sandra (2017). «TERMCAT (the Catalan Centre for Terminology) and its role in developing terminology work in Catalonia: Current challenges». A: MALACHOWICZ, Marta; GRUCZA, Sambor (ed.) (2017). *Polskie i europejskie nurty terminologiczne* [en línia]. Warszawa: Uniwersytet Warszawski. Instytutu Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej, p. 354-366. <<https://portal.uw.edu.pl/documents/7732735/0/SN+38+M.+Ma%C5%82achowicz%2C%20S.Grucza%2C%20Polskie+i+europejskie+nurty+terminologiczne.pdf>> [Consulta: 15 març 2021].
- CAMPS, Magí (2020). «Pasar por el cedazo». *La Vanguardia* [en línia] (7 setembre 2020). <<https://www.lavanguardia.com/opinion/20200907/483339837659/pasar-por-el-cedazo.html>> [Consulta: 15 març 2021].
- CORPORACIÓ CATALANA DE MITJANS AUDIOVISUALS (2020). «Vocabulari del coronavirus». A: ÉsAdir [en línia]. Barcelona: Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals. <https://esadir.cat/entrades/fitxa/node/coronavirus_vocabulari> [Consulta: 15 març 2021].
- CORTÈS, Maria; CUADRADO, Sandra (2016). «Terminology work in the digital era: New challenges of the democratization of knowledge». A: EAFT Summit 2016 [en línia]. <<https://es.slideshare.net/mediatermc/prezi-eaftsummittermc2>> [Consulta: 15 març 2021].
- CUADRADO, Sandra (2020a). «Cocreating terminology with users in the digital age». A: VAKKI Symposium 2020 [en línia]. <<https://es.slideshare.net/mediatermc/cocreating-terminology-with-users-in-the-digital-age-sandra-cuadrado-233783203>> [Consulta: 15 març 2021].
- CUADRADO, Sandra (2020b). «Terminology and communication in the digital era: The humanization of a new discourse». A: BRAČ, Ivana; OSTROŠKI ANIĆ, Ana (ed.) (2020). *Svijet od riječi. Terminološki i leksikografski ogledi*. Zagreb: Institute of Croatian Language and Linguistics, p. 343-360.

- CUADRADO, Sandra; GASTÓ, Josep Maria (2016). «From content marketing to engagement: Terminology in digital marketing; a collaborative social project». A: TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA (2016). VII Címera de Terminologia: Xarxes socials i treball terminològic: Actes [en línia]. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, p. 38-47. <http://www.termcat.cat/docs/AET/Pdf/VII-Cimera-AET-2014_Actes.pdf> [Consulta: 15 març 2021].
- GENERALITAT DE CATALUNYA. DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA (2020). Vocabulari bàsic de la COVID-19 en LSC [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Direcció General de Política Lingüística. <https://llengua.gencat.cat/ca/llengua_signes_catalana/recursos-i-activitats/terminologia-basica-covid-19-en-lsc/> [Consulta: 15 març 2021].
- GONZÁLEZ, Sergi (2021). Les paraules que hem après aquest any de pandèmia [en línia]. Barcelona: Betevé. <<https://beteve.cat/cultura/paraules-noves-any-pandemia-coronavirus-gel/>> [Consulta: 15 març 2021].
- GUARDIOLA, Íngrid (2018). L'ull i la navalla: Un assaig sobre el món com a interfície. Barcelona: Arcàdia.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2020). 'Coronavirus', elegit neologisme de l'any 2020 [en línia]. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. <https://www.iec.cat/activitats/noticiasencera.asp?id_noticies=2946> [Consulta: 15 març 2021].
- JULIÀ, M. Antònia (2020). Terminologia e medicina: O dicionário online 'Termes del coronavirus' [en línia]. Seminari web organitzat per la Universidade Federal do Rio Grande do Norte (UFRN). <<https://es.slideshare.net/mediatermcat/terminologia-e-medicina-o-dicionrio-online-termes-del-coronavirus-m-antnia-juli>> [Consulta: 15 març 2021].
- JULIÀ, M. Antònia; BOFILL, Cristina; CUADRADO, Sandra (2021). «Terms and conditions – co-creating and launching Catalan terminology 'COVID-19: Key concepts' during the pandemic and lockdown». A: VAKKI Symposium 2021 [en línia]. <<https://es.slideshare.net/mediatermcat/terms-and-conditions-cocreating-and-launching-catalan-terminology-covid19-key-concepts-during-the-pandemic-and-lockdown>> [Consulta: 15 març 2021].
- JUSTÍCIA, Antònia (2021). «Del coronaskam al zoompleaños: el diccionario de la pandemia». La Vanguardia [en línia] (30 gener 2021). <<https://www.lavanguardia.com/cultura/culturas/20210130/6207320/pandemia-covid-diccionario.html>> [Consulta: 15 març 2021].
- NAVARRO, Fernando A. (2020a). «Glosario de covid-19 (inglés>español), con la colaboración de Cosnautas». Bitácora del Cosnauta [en línia] (6 maig 2020). <<https://www.cosnautas.com/es/blog/154-glosario-de-covid-19-inglesespanol-con-la-colaboracion-de-cosnautas>> [Consulta: 15 març 2021].
- NAVARRO, Fernando A. (2020b). «Neocoronalexico popular». A: EFE Salud [en línia]. Madrid: Agencia EFE. <<https://www.efesalud.com/neocoronalexico-popular-lenguaje-coronavirus/>> [Consulta: 15 març 2021].
- PLA, Albert (2020). «'Cribratge' i 'cribrar' o 'cribatge' i 'cribar'». Ara [en línia] (11 setembre 2020). <https://llegim.ara.cat/opinio/cribratge-cribatge-cribar_I_1057136.html> [Consulta: 15 març 2021].
- RAMIS, Oriol [et al.] (2016). «DEMCAT: Un projecte de renovació i continuïtat per al Diccionari enciclopèdic de medicina». Annals de Medicina [en línia], vol. 99, núm. 1, p. 45-48. <http://www.acmcb.es/files/499-363-FITXER/de_llibre.pdf> [Consulta: 15 març 2021].
- REBAGLIATO, Joan (2020). «Definicions en territori de frontera». XVII Jornada de la SCATERM [en línia]. <<https://es.slideshare.net/mediatermcat/definicions-en-territori-de-frontera-joan-rebagliato-nadal>> [Consulta: 15 març 2021].
- RUAIX, Josep (2020). «Un altre terme covidia conflictiu». Llengua Nacional, núm. 113, p. 36-38.
- SALA, Joan; JULIÀ, M. Antònia; RAMIS I JUAN, Oriol (2019). «El projecte DEMCAT: una posada al dia de la terminologia mèdica catalana». A: Vintè Congrés de Metges i Biòlegs: Llibre d'actes. Vol. 2. Manresa: Societat Andorrana de Ciències, p. 617-624.
- SHIHIPAR, Abdullah (2020). «Coronavirus and the isolation paradox». The New York Times [en línia] (13 març 2020). <<https://www.nytimes.com/2020/03/13/opinion/coronavirus-social-distancing.html>> [Consulta: 15 març 2021].
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA (2005). Manlleus i calcs lingüístics en terminologia. Vic: Eumo; Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia.
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA (2009). La definició terminològica. Vic: Eumo; Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia.
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA (2010). El diccionari terminològic. Vic: Eumo; Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia.
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA (2020). A l'entorn del coronavirus [en línia]. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia. <<https://www.termcat.cat/ca/actualitat/apunts/lentorn-del-coronavirus>> [Consulta: 15 març 2021].

- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA (2020). *Terminologia de la COVID-19: apunts i comentaris* [en línia]. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia. 1 relat visual. <<https://www.termcat.cat/ca/recursos/productes-multimedia/terminologia-la-covid-19-apunts-i-comentaris>> [Consulta: 15 març 2021].
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA (2020). *COVID-19: termes clau* [en línia]. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia. 9 infografies. <<https://www.termcat.cat/ca/recursos/productes-multimedia/COVID-19-termes-clau>>.[Consulta: 15 març 2021].
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA (2020). *Terminologia de la COVID-19* [en línia]. 2a ed. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia. <<https://www.termcat.cat/ca/diccionaris-en-linia/286>> [Consulta: 15 març 2021].
- TREMÈDICA (2020). *Glosario de covid-19* [en línia]. Barcelona: TREMÈDICA, Asociación Internacional de Traductores y Redactores de Medicina y Ciencias Afines. <<https://www.tremedica.org/tremediteca/glosarios/glosario-de-covid-19-en-es/>> [Consulta: 15 març 2021].
- ŽAGAR, Mojca (2021). «The COVID-19 pandemic and determinologisation» [Comunicació presentada al VAKKI Symposium 2021, celebrat en línia els dies 11 i 12 de febrer de 2021]. A: VAKKI Symposium 2021 [en línia].

TERMINÀLIA parla amb...

Ruben Suriñach Padilla, economista i activista de la Xarxa d'Economia Solidària (XES)

Ruben Suriñach Padilla

Vic, 1984

Ruben Suriñach es defineix com a economista de formació, activista d'ofici i escriptor per afició. Treballa a la Xarxa d'Economia Solidària (XES), on és corresponsable del projecte Balanç Social, entre d'altres. Anteriorment, va ser

coordinador de l'àrea de consultoria de la cooperativa Opcions de Consum Responsable. És autor del llibre *Economies transformadores de Barcelona* (Marge Books i Ajuntament de Barcelona, 2017).

Aquest conjunt de moviments, iniciatives i models econòmics alternatius se'ns mostra com una realitat ben complexa, a la qual preferiu anomenar *economies transformadores*. Per què aquesta tria terminològica?

Aquest és un debat que ja vam tenir a l'hora de publicar les *Economies transformadores de Barcelona* (2017). Havia de ser un artefacte lingüístic, una etiqueta paraigua, que englobés la diversitat de propostes existents, si més no les tractades en el llibre. No volíem generar més ambigüïtat, perquè precisament volíem aclarir el panorama dels diversos conceptes coexistents. Vam refusar *noves economies* perquè n'hi ha que no ho són, de noves. Tampoc no vam triar *economies alternatives* perquè l'adjectiu *alternatiu* -iva les situa fora de la centralitat de l'economia. Finalment, vam optar per *economies transformadores* per vincular-les a la idea de la transformació social del model econòmic, tot i que sabíem que el significat de *transformador* -a

era polisèmic i que, de fet, tota economia és transformadora per se.

La definició tècnica que vam fer de *economies transformadores* les descriu com totes les propostes de reorganització socioeconòmica que introdueixen un punt de crítica sobre el model econòmic dominant, el capitalisme, i fan propostes per intentar transformar aquest marc econòmic o per pal·liar alguns dels efectes negatius que genera. Això és una definició molt àmplia i, per tant, excessivament ambigua, ja que permet englobar propostes que no responen a una voluntat de canvi del model econòmic dominant. De fet, hi ha alguns conceptes que s'adapten perfectament al marc neoliberal, ni el posen en dubte, com l'emprenedoria social o l'economia circular. És per això que, durant l'elaboració del llibre, passem d'una definició tècnica a una definició substantiva.

Quins models s'insereixen dins de les economies transformadores?

En el llibre, un cop analitzades totes les propostes, fem una definició substantiva de *economies transformadores*, que dota el terme de contingut polític a l'hora de plantejar una alternativa al capitalisme. Vam acordar incloure sota la denominació general quatre de les propostes més rellevants: l'economia ecològica, l'economia feminista, l'economia social i solidària i l'economia basada en els comuns. L'economia ecològica es preocupa per l'impacte de l'economia sobre els sistemes naturals i la seva relació amb la humanitat. L'economia feminista introdueix la centralitat de les cures i de l'esfera reproductiva dins del model socioeconòmic, que és la que no es remunera ni es visibilitza, i que està assumida majoritàriament per dones. L'economia social i solidària és un conjunt d'iniciatives cooperatives, del tercer sector o del món associatiu que es guien per criteris de democràcia en la participació i per criteris d'impacte social positiu en el funcionament. I l'economia basada en els comuns (com-

mons en anglès) parteix de la idea que hi ha béns comuns que no es gestionen des del mercat ni des de l'Estat, sinó que es fa directament des de la comunitat implicada.

Considereu que les economies transformadores defugen, en qual-sevol cas, la dicotomia entre el model neoliberal i el model socialista?

De la suma d'aquests quatre models esmentats sí que en fem una proposta que surt de la dicotomia entre l'economia socialista i l'economia neoliberal. D'entrada, parlem de *economia plural*, ja que l'economia no és només mercat ni tampoc només estat. Encara que l'economia de mercat sigui la dominant, conviu amb un estat, és a dir, amb una economia pública que entra en contradicció amb el mercat o que l'acompanya. A més, també hi ha tot un conjunt de formes de fer economia alternativa, que són minoritàries, però que conviuen dins d'aquest marc (el cooperativisme, l'economia social i solidària, la gestió comunitària de recursos i de béns, l'economia de les cures —real i central a la nostra vida

malgrat que estigui invisibilitzada— i la relació de l'economia amb els ecosistemes). Per tant, que l'economia s'entengui només com allò que fan els mercats, vendre la nostra força de treball a canvi de béns i de serveis amb una certa regulació dels estats, és enganyós; és certament una visió massa reduccionista, que és la que predomina en el món acadèmic. En realitat, si ens ho mirem científicament, l'economia és molt més que això. D'altra banda, hi ha la voluntat política, que introdueix el punt de vista més subjectiu, pel qual volem que aquesta economia plural sigui, a més a més, transformadora, és a dir, que allò que empenyi el funcionament socioeconòmic no sigui l'afany de lucre i l'acumulació de capital, sinó posar les necessitats de les persones al centre i la sostenibilitat ambiental a llarg termini, i fer-ho des d'un sector públic i una economia social i solidària més forts, que redueixin l'espai de l'economia del capital.

Però, circulen moltes més denominacions. Per exemple, és el mateix *economia verda* que *economia ecològica*?

No ben bé. En el món ambiental hi ha molta diversitat i molta controvèrsia. Quan es va començar a introduir el tema ambiental en la reflexió econòmica, és quan es va començar a parlar de *desenvolupament sostenible* i va entrar la primera etiqueta de sostenibilitat. Des dels anys vuitanta i noranta del segle XX, aquest concepte va anar evolucionant fins al moment en què els moviments socials i els grups ecologistes es van adonar que aquest marc estava esgotat perquè havia estat adoptat totalment pel model capitalista dominant. I aleshores apareix la noció de *decreixement*, s'entén que *desenvolupament sostenible* ja no vol dir res i es comença a parlar del decreixement dels ritmes de producció i consum o del decreixement de l'economia en general, per bastir un concepte que no sigui assimilable pel marc dominant.

I, en paral·lel, veient aquest desgast de certa terminologia, apareixen etiquetes com *economia verda* o *economia circular*, que provenen d'àmbits institucionals com la Unió Europea, per redefinir l'enfocament de l'activitat empresarial respecte del medi ambient, sense canviar

massa res. Podríem dir, de manera simplificada, que la Unió Europea genera nous marcs terminològics (denominatius i conceptuals), amb finançament i regulació normativa associats, que ràpidament són adoptats pels estats i les empreses a la cerca de finançament.

Per això, en el llibre *Economies transformadores de Barcelona*, vam voler distingir entre moviments i fenòmens. Els moviments d'economia transformadora els entenem com un conjunt de pràctiques i de grups de persones, marcats ideològicament, que s'organitzen entorn d'un projecte polític comú i que lluiten perquè aquest projecte polític avanci. I, en canvi, els fenòmens són conceptes i etiquetes que apareixen en l'esfera pública, sovint des d'àmbits acadèmics, institucionals o empresarials, que esdevenen nous camps de batalla pels significats i, com que el model dominant és tan potent, sovint adopten una orientació capitalista o neoliberal; però no sempre és així, hi ha excepcions.

Els fenòmens serien, doncs, conceptes com economia circular, empremadoria social, responsabilitat social corporativa o innovació social, que serien integrables dins del marc neoliberal?

Sí, des del punt de vista institucional —sense posar en dubte les bones intencions—, quan els reguladors públics volen generar un espai econòmic divers o obert a sensibilitats diverses és més fàcil que ho facin a partir de termes ambigus. És més fàcil parlar de *empremadoria social* que no pas de *economia social i solidària*, que està més connotada políticament. El mateix passa amb la idea d'economia circular, que tindrà més receptivitat en determinats contextos que no pas el decreixement.

Però fixem-nos que quan les institucions llancen un terme obert, com *empremadoria*, el significat es concre-

ta diferentment segons l'orientació ideològica. Així, per exemple, si un programa d'empremadoria d'empreses s'orienta cap a la creació de cooperatives, amb impacte social positiu i una dimensió col·lectiva important, s'omple dels conceptes propis de l'economia social i solidària; mentre que, si té un enfocament individualista i d'afany de lucre, té un significat clarament capitalista. Per tant, crec que les institucions, que necessiten termes menys polititzats per fer polítiques públiques, esdevenen veritables mediadors dels significats. En aquest sentit, en els darrers anys, l'Ajuntament de Barcelona ha omplert el tema de l'empremadoria social de continguts vinculats als principis de l'economia social i solidària. En canvi, amb altres conceptes no ha passat: n'és un exemple el cas de *economia circular*, que segueix essent un concepte molt reduït, que no abasta tota la problemàtica mediambiental.

El cooperativisme és el model empresarial fonamental de les economies transformadores? Catalunya té una llarga tradició en la creació de cooperatives. Som al mateix punt que en els anys trenta del segle passat?

Per això mateix deia abans que hi ha moviments transformadors que no són nous. Actualment, el cooperativisme està en creixement constant; de tots els moviments de les economies transformadores és el més dinàmic de tots. No paren de crear-se cooperatives noves i les xarxes vinculades s'amplien, amb salts qualitius i de reflexió importants. A Catalunya s'han fet propostes potents i hi ha hagut una bona resposta institucional, amb la Xarxa de Municipis per a l'Economia Social i Solidària, o també a la Generalitat de Catalunya, mitjançant la Direcció General d'Economia Social. A la legislatura anterior es va aconseguir consensuar un document de bases per a la futura llei d'economia social i solidària, entre el sector i l'Administració, de manera que en aquesta

nova legislatura està previst que es redacti i s'aprovi la llei, amb l'objectiu de pluralitzar l'economia i aconseguir que l'economia social i solidària tingui més pes en ocupació i en el producte interior brut (PIB) dins del mosaic econòmic de Catalunya.

Com es combina el fet de ser un investigador i, alhora, un activista en el mateix àmbit d'actuació?

En primer lloc soc activista, activista remunerat de la Xarxa d'Economia Solidària, concretament. En el meu cas, tinc molta necessitat de relacionar les pràctiques amb la reflexió teòrica. Les pràctiques econòmiques alternatives generen coneixement, però no sempre aquest coneixement arriba a sistematitzar-se, sobretot si no té un reconei-

Preferim l'etiqueta

paraigua economies

transformadores per

vincular-les a la idea de la

transformació social del

model econòmic

xement acadèmic. I si, al contrari, el coneixement es genera externament des de l'acadèmia, no arriba als moviments socials. Molts conceptes teòrics, com les economies comunitàries o l'economia social i solidària, s'acaben de definir o de matisar amb el temps, a partir de les pràctiques. Aquesta sistematització dels conceptes és necessària per a regularitzar-los, difondre'ls i transferir-los adequadament a altres llocs.

Heu fet referència a la manca de reconeixement acadèmic de certs moviments. Què s'ensenya a les universitats sobre les economies transformadores?

Sí, de fet, depèn molt de les voluntats individuals de professors que han volgut introduir alguna assignatura o algun mòdul temàtic dins d'una assignatura. De tota manera, hi ha un panorama desigual, perquè, per exemple, l'economia feminista i l'economia ecològica tenen més presència a les universitats que altres moviments. En el cas de l'economia social i solidària, darrerament s'ha aconseguit que entri a màsters o postgraus, però encara hi ha molt camí per recórrer, segurament perquè ens hem centrat més en les pràctiques. Ara bé, a parer meu, la introducció de les economies transformadores en la formació universitària ha d'anar acompanyada d'un canvi metodològic enfocat a la recerca-acció (o recerca aplicada) i no només a la recerca exclusivament teòrica.

Què feu a la Xarxa d'Economia Solidària (XES)?

La XES és una federació de 320 empreses i entitats pròpies, que genera instruments per afavorir la creació i la gestió d'iniciatives d'economia social i solidària. Tenim una eina anomenada Balanç Social, que serveix per avaluar el funcionament de les organitzacions a partir de criteris de l'economia social i solidària. Fem una fira anual a l'antiga fàbrica de Fabra i Coats al barri de Sant Andreu de Barcelona, que és un gran aparador d'iniciatives. La fem a l'octubre i la previsió és que enguany es faci en un format híbrid, presencial i virtual. Ens articulem en més de quinze xarxes locals a tot Catalunya, que són agrupacions locals d'empreses, cooperatives i persones.

En síntesi, hi ha una part d'activitats orientades a la visibilització i a la generació d'instruments per a les empreses i entitats i una part d'activitats d'incidència política en què treballem amb les administracions per intentar impulsar polítiques públiques i el canvi del model econòmic.

Foto: Arxiu personal

Les economies transformadores defugen la dicotomia entre el mercat i l'estat

Quines són les vostres principals vies de difusió?

La Fira d'Economia Solidària de Catalunya (FESC) és la via principal de difusió que tenim. Es complementa, a més, amb diverses fires locals o comarcals.

Un altre projecte d'impacte és el mapa col·laboratiu Pam a pam. Un grup molt nombrós de voluntaris entrevisten membres d'iniciatives d'economia social i solidària i, si aquestes iniciatives compleixen els criteris establerts, són consignades en el mapa. Per ara hi tenim més de mil iniciatives incloses per difondre i fomentar el consum responsable.

Pel que fa a les publicacions, tenim dues col·leccions de llibres pròpies, una coeditada amb Icària i l'altra amb Pol·len Edicions. A banda, participem en revistes externes afins, com Opcions, Nexa o Revista Cooperació Catalana.

Quin efecte tenen tots aquests moviments en el llenguatge? Podem parlar d'una nova terminologia dins del discurs econòmic?

Sí, en certa manera, sí. Els moviments i els fenòmens que hem comentat aporten la terminologia corresponent, però a més també ens trobem amb debats terminològics interessants. Per exemple, un cas difícil sobre el qual vam intentar impulsar un debat públic va ser el de l'anomenada *economia col·laborativa*, que provenia del món anglosaxó. D'entrada, *col·laboratiu* -iva té un abast més ampli que no pas *cooperatiu* -iva i, fins i tot, iniciatives com Airbnb o Uber entraven dins de la definició de *economia col·*

laborativa, simplement perquè dues persones feien un intercanvi econòmic a través d'una app. I va ser llavors quan vam començar a adjec-tivar: *economia col·laborativa procomú* i *economia col·laborativa extractivista* (o *capitalisme de plataforma*).

Hi ha termes tabú per als econo-mistes que treballen en economia social i altres models alternatius?

Sí, per exemple, parlar de *empresa* en determinats àmbits és complicat. Jo reivindico l'ús del terme *empresa* perquè no és negatiu *per se*; a més, una cooperativa de treball no s'identi-fica amb la noció d'entitat, és una empresa. Creixement en l'àmbit eco-

La introducció de les
economies transformadores
a la universitat ha d'anar
acompanyada d'un canvi
metodològic enfocat a la
recerca-acció

logista també té unes connotacions tan fortes que és difícil de fer servir. Hi ha d'altres expressions com «ser competitiu» que també són conflic-tives, perquè a l'economia social i solidària es fomenta la cooperació i no la competència; però *competitiu* també pot significar *eficient*. En resum, solen ser complicats els ter-mes que serveixen d'ancoratge del model predominant.

L'economia neoliberal rep les nove-tats terminològiques, en general, de la llengua anglesa. Passa el mateix amb les economies trans-formadores?

No, de fet, l'economia social i soli-dària té una genealogia de síntesi de molts corrents: el moviment de base és el cooperativisme i el mutualisme històric, que es desen-volupa a Europa arran de la Revolu-ció Industrial i, després, es nodreix d'un fort influx llatinoamericà, dels moviments socials que parlen de l'economia popular solidària, que s'enfronten a la crisi del deute dels anys vuitanta del segle passat i que s'autoorganitzen en iniciati-ves econòmiques autogestionades, vinculats també amb la teologia de l'alliberament i d'on surten els fòrums mundials, com el de Por-toalegre. També hi ha un concep-te d'economia solidària que neix a França el maig del 1968, que rebutja l'economia social tradicional o el cooperativisme convencional, que consideren assimilats al sistema, i creen el nou moviment de l'eco-nomia solidària. Més tard, als anys noranta, hi apareix el tercer sector social. En el moviment de l'econo-mia social i solidària a Catalunya conflueixen la base cooperativa his-tòrica, el corrent llatinoamericà amb què hi ha moltes vinculacions, el vessant francès i el tercer sector. En canvi, el decreixement prové de França i, com he dit, l'economia col·laborativa prové del món anglo-saxó, com l'emprenedoria social (*social entrepreneurship*). Per tant, els conceptes neixen en llengües dife-rents, properes, i també hi ha tra-dicions diferents, perquè el món anglosaxó té un desenvolupament terminològic propi.

En el Fòrum Social Mundial de les Economies Transformadores, que va tenir lloc a Barcelona l'any passat, quin repte va representar tenir tota la terminologia a l'abast en quatre llengües (català, francès, anglès i castellà) per poder fer-ne la difusió i les traduccions simultànies?

En general, en els fòrums mundials, s'usen diverses llengües. Quan les activitats les organitzen instituci-ons com la Unió Europea, es fan en totes les llengües oficials. En altres llocs, s'ha fet un esforç per afavo-rir el multilingüisme dels actes, tot i que és difícil que l'anglès no en sigui la llengua predominant.

En el cas del Fòrum de Barcelona, jo vaig preparar un text amb els conceptes bàsics i es va traduir a les altres tres llengües de l'esdeve-niment. Pel que sé, no va haver-hi problemes greus amb la majoria de termes. N'hi ha de molt estabilit-zats, com *décroissance*, *decreixement*, *degrowth* i *decrecimiento*. El repte ter-

La terminologia de les
economies transformadores
té orígens lingüístics
diversos, de països
europeus i llatinoamericans

minològic més important va ser precisament el del títol del fòrum, perquè incloïa *economies transforma-dores*. En anglès, una denominació com *transformative economies* no té sentit, ja que ells no parlen de *social transformation*, sinó que parlen de *social change*; però finalment es va acordar utilitzar la traducció lite-ral per homogeneïtzar el títol del fòrum.

CONSELL DE REDACCIÓ

Economies alternatives-transformadores i renovació terminològica

Breu introducció a conceptes relacionats amb les «noves economies»

ISMAEL HERNÁNDEZ ADELL

Universitat Pompeu Fabra

ORCID: 0000-0001-6228-3120

ihernAndeza@tecnocampus.cat

Doctor en història econòmica

i llicenciat en ciències polítiques i de l'administració per la Universitat Autònoma de Barcelona. Professor d'administració d'empreses i innovació i coordinador de la Càtedra d'Economia Social al TecnoCampus, de la Universitat Pompeu Fabra.

ELOI SERRANO I ROBLES

Universitat Pompeu Fabra

ORCID: 0000-0002-3821-2944

eserrano@tecnocampus.cat

Doctor en història econòmica

per la Universitat Autònoma de Barcelona. És director de la Càtedra d'Economia Social del TecnoCampus, de la Universitat Pompeu Fabra, d'on també és professor d'economia de l'empresa.

Resum

Aquest article pretén concretar el significat de nous termes relacionats amb noves formes conceptuals atribuïdes a l'economia i a l'administració empresarial. El canvi accelerat que vivim requereix posar atenció a conceptes que articulen un corpus teòric que tracta de reflectir les noves realitats en matèria tecnològica, social, ambiental, política o territorial. En concret, en aquest article en definim algunes: economia social, economia solidària i economies transformadores, economia col·laborativa, innovació social, economia circular, economia del bé comú, capitalisme conscient.

PARAULES CLAU: noves economies; neologia; economia; administració empresarial

Abstract

Short introduction to related concepts with "new economies"

This article aims to specify the meaning of new terms related to new conceptual forms attributed to economics and business administration. Our society experiences accelerated change that require us to pay attention to concepts recently emerged to articulate a theoretical corpus that seeks to reflect new realities in technological, social, environmental, political or territorial matters. Specifically, we define here some of these terms: social economy, solidarity economy and transformative economies, collaborative economy, social innovation, circular economy, economy for the common good, conscious capitalism.

KEYWORDS: new economies; neology; economy; business administration

TERMINÀLIA 23 (2021): 56-59 · DOI: 10.2436/20.2503.01.162

ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica) · <http://terminalia.iec.cat>

Introducció

Els períodes històrics es configuren segons els seus sistemes tècnics i d'organització social i política que, combinats de forma distinta en les diferents parts del planeta, defineixen una època determinada (Dos Santos, 1993). Aquests condicionants influeixen en la transformació del llenguatge i fonamenten l'aparició de conceptes nous, creats per a explicar noves realitats i formes de pensament i d'acció, i s'integren en la llengua com a unitats de neologia denominativa o neologia lèxica (Álvarez, 2009). Recentment, també han aparegut nocions noves que defineixen noves realitats. El món està en evolució constant, i la nova revolució tecnològica, els canvis en els patrons socials, la crisi climàtica, les noves formes de concebre la política, el paper de l'Administració, els drets civils o la geopolítica es transformen a una velocitat considerable i, amb ells, la percepció d'una nova realitat present i la necessitat de projectar-ne una de futura. En aquest context, la creació neològica també accelera la proliferació de conceptes nous. En termes generals, els neologismes poden sorgir d'una reutilització d'elements morfològics o sintàctics, però també d'una associació de sons o lletres, d'un canvi de significat de paraules ja existents o de la introducció de paraules que pertanyen a altres sistemes lingüístics, els quals poden ser llengües vives (com els estrangerismes) o llengües etimològiques (llatí i grec en el cas de les llengües romàniques).

Aquest article pretén concretar el significat de denominacions relacionades amb noves formes conceptuales de l'economia i l'administració empresarial. Els canvis accelerats que vivim requereixen posar atenció a aquestes nocions emergents per a articular un corpus teòric que tracti de reflectir les últimes creacions en matèria tecnològica, social, ambiental, política o territorial. A vegades, sorgeixen per a explicar una teoria nova o actualitzar-ne una d'existent. Autors com Chaves i Monzón (2018) ja han alertat que, a vegades, aquests conceptes nous o bé no són tan nous o bé responen a inquietuds relacionades amb l'establiment d'un espai científic delimitat o d'un corrent de pensament específic. Tot i això, la tendència a repensar el món en temps de crisi és inherent a l'ésser humà; per això, en els darrers anys, en què sembla que la crisi econòmica ha esdevingut sistèmica, s'ha incrementat notablement la voluntat d'establir marcs conceptuals innovadors de caràcter propositiu fora del marc generalment acceptat conegut amb el nom de *noves economies*.

Definim: economia social, economia solidària i economies transformadores, economia col·laborativa, innovació social, economia circular, economia del bé comú, capitalisme conscient.

Economia social és un terme amb un recorregut important, però que en els darrers anys s'ha popula-

ritzat en el discurs mediàtic. L'economia social fa referència a aquelles organitzacions privades creades per les persones per a donar resposta a les seves pròpies demandes socials, als seus problemes substantius i a les seves aspiracions socials (Chaves i Monzón, 2018). En línia amb aquesta definició, Social Economy Europe¹ (2021) considera que, més enllà de la forma jurídica, les entitats de l'economia social comparteixen les característiques següents: preeminència de les persones i de l'objectiu social per sobre del capital; control democràtic per part dels membres (excepte en les fundacions); ús de la majoria dels excedents per a objectius de desenvolupament sostenible, serveis d'interès per als membres o d'interès general; adhesió voluntària i oberta; defensa i aplicació dels principis de solidaritat i de responsabilitat; autonomia de gestió, i independència respecte dels poders públics. De fet, la forma jurídica de les organitzacions que conformen l'economia social és diversa i en formarien part tant les cooperatives i les societats laborals com les mutualitats, les fundacions o les associacions. El tret comú és que, en tots els casos, es tracta d'entitats privades amb personalitat jurídica pròpia, de caràcter lliure i voluntari, amb processos de decisió democràtica i creades per la societat civil per a satisfer i resoldre necessitats d'individus o col·lectius específics, i no pas per a retribuir els capitals invertits als socis o sòcies capitalistes.

Cal remarcar que, tot i compartir aquestes característiques, podem diferenciar-hi dos subsectors d'acord amb la seva relació amb el mercat. El primer és el subsector de mercat o empresarial, integrat per les organitzacions d'economia social que obtenen recursos principalment de la venda de béns i serveis en el mercat; és a dir, han de competir amb altres empreses per a desenvolupar la seva activitat i assolir els seus objectius. El subsector de mercat està protagonitzat principalment per les cooperatives, les societats laborals i les mutualitats. El segon subsector és el de no mercat, anomenat sovint tercer sector o sector no lucratiu, i fa referència principalment al conjunt d'entitats que, com les fundacions i les associacions, tenen fonts d'ingressos diverses (donacions, subvencions, aportacions de socis i sòcies) i depenen poc o gens de la venda de béns i serveis en el mercat.

La relació amb el lucre de les organitzacions aporta un nou element de categorització. En aquest cas, tercer sector o sector no lucratiu fa referència a aquelles organitzacions que no distribueixen beneficis o plusvàlues, de manera que exclou entitats i empreses privades que operen en el mercat, tot i que d'una manera completament diferent de la de les empreses capitalistes (és a dir, exclouen principalment cooperatives,² societats laborals i mutualitats).

Els termes economia solidària i economies transformadores estan estretament vinculats a l'economia social. No en va, sovint es parla de economia social i solidària. L'eco-

nomia solidària sorgeix per a enfortir els elements del vessant participatiu i organitzatiu de l'economia social, que en alguns casos es considerava que s'havien sacrificat a favor d'un major pragmatisme dins de les organitzacions, especialment en les entitats del subsector de mercat. Amb un enfocament ideològic i una barreja de recursos i activitats econòmiques, l'economia solidària promou organitzacions que contribueixen a la transformació social a partir de la participació social, la democratització de les decisions econòmiques i la creació d'espais públics de debat (Economía Solidaria, 2021). Aquesta economia social i solidària també rep denominacions com *economies transformadores* o *economies alternatives*.

El terme *economia col·laborativa* ha emergit com una de les realitats que s'han estès més ràpidament. Aquesta noció fa referència a l'ús de les plataformes digitals per a reduir els costos associats a l'intercanvi o a l'ús compartit de béns i serveis (Cañigueral, 2016). L'economia col·laborativa permet utilitzar, intercanviar o invertir recursos o béns directament entre iguals i pot establir (o no) una contraprestació monetària entre usuaris i usuàries. Per tant, la finalitat o l'orientació d'aquests serveis dependrà de la propietat de les plataformes on s'organitza aquest servei, és a dir, de les persones i entitats que hi ha al darrere i de llurs objectius, gestió i explotació. Així, existeixen plataformes d'economia col·laborativa controlades per entitats d'economia social i regides pels principis assenyalats anteriorment, de la mateixa manera que existeixen plataformes controlades per grans empreses capitalistes, que només volen maximitzar els beneficis. En definitiva, el concepte d'economia col·laborativa permet referir-nos a aquells serveis basats en el potencial que actualment ofereixen les plataformes digitals.

Innovació social és un terme que també ha sorgit amb força durant la segona dècada del segle XXI per a identificar aquelles innovacions que incorporen elements socials tant pel que fa als mitjans que empren com als objectius que volen assolir (Bureau of European Policy Advisers, 2010). Aquesta noció abasta nous productes, serveis o models organitzatius que resolen necessitats socials d'una forma més eficaç, alhora que impulsen la capacitat d'acció de la societat. No obstant això, existeixen diferents interpretacions d'aquesta definició, des de posicions que posen el focus en la innovació social com a eina per a atendre necessitats de col·lectius vulnerables no satisfetes pel mercat ni per

l'Estat, fins a les que plantegen la innovació social com l'eina necessària per a engegar canvis sistèmics que comporten nous valors, canvis culturals i organitzatius o noves relacions entre actors.

El terme *economia circular* també ha gaudit d'una gran difusió els darrers anys a causa, en bona part, del repte mediambiental. L'economia circular considera centrals la reducció de l'impacte ambiental de les activitats humanes i la reducció de l'ús de recursos naturals limitats. Implica compartir, llogar, reutilitzar, reparar, renovar i reciclar materials i productes existents tant vegades com sigui possible, tot allargant el cicle de vida dels productes (Parlament Europeu, 2021), i l'economia circular adopta un caràcter transversal que afecta tant l'Administració pública com les empreses capitalistes tradicionals i entitats de l'economia social. Vinculats a la noció d'economia circular, han aparegut altres termes com *economia verda*, *economia ecològica* o, més recentment, *economia blava*. Amb diferents matisos o visions, aquests conceptes apel·len a la sostenibilitat ambiental de l'economia i del conjunt d'actors de la societat.

L'economia del bé comú qüestiona la idea que les empreses tenen com a objectiu únic guanyar la quantitat màxima de diners. L'exponent màxim n'és l'economista Christian Felber (2012) i, com en el cas de l'economia circular, té un plantejament transversal i se centra a assolir el compromís de l'organització amb diferents àmbits no financers de la seva activitat (Felber, 2012). El model de l'economia del bé comú es planteja com un mecanisme mesurable que permet que l'empresa o entitat conegui el seu grau de compliment en relació amb els diferents paràmetres mesurats i, així, pugui prendre mesures per a millorar-ne la puntuació. Més ambiciosa i exigent que la voluntària i poc mesurable responsabilitat social empresarial, l'economia del bé comú planteja els eixos sobre els quals les organitzacions poden contribuir per tal que l'economia avanci cap a l'interès general o el bé comú.

El terme *capitalisme conscient* designa una interpretació del capitalisme basada en la idea de la interacció de l'empresa amb l'entorn i el seu paper com a agent transformador. Situa l'impacte vers la societat i el medi com una variable inherent en el mode de concebre l'empresa i la seva gestió. El paper de l'ètica és present de forma integral en el conjunt de l'organització i no es pot concebre cap element sense tenir-la present. Els exponents més representatius en són Raj Sisodia i John Mackey. 🌱

Bibliografía

- ÁLVAREZ CATALÀ, Sara (2009). «Siglo XXI: nuevos tiempos, nuevas palabras, nuevas conceptualizaciones, nuevos códigos». A: MARONEZE, Bruno [et al.] (2009). *Os estudos lexicais em diferentes perspectivas vol. I*. São Paulo: Serviço de Biblioteca e Documentação Faculdade de Filosofia, Letras e Ciências Humanas da Universidade de São Paulo.
- BUREAU OF EUROPEAN POLICY ADVISERS (2010). *Empowering people, driving change: Social innovation in the European Union*. Luxemburg: European Commission - BEPA.
- CAÑIGUERAL, Albert (2016). «Hacia una economía colaborativa “responsable”». *Oikonomics*, núm. 6, p. 16-27.
- CHAVES, Rafael; MONZÓN, José Luís (2018). «La economía social ante los paradigmas económicos emergentes: innovación social, economía colaborativa, economía circular, responsabilidad social empresarial, economía del bien común, empresa social y economía solidaria». *CIRIEC-España: Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa*, núm. 93, p. 5-50.
- DOS SANTOS, Milton Almeida (1993). «Los espacios de la globalización». *Anales de geografía de la Universidad Complutense*, núm. 13, p. 69-77.
- [ECONOMÍA SOLIDARIA] (2021). *El Portal de la Economía Solidaria* [en línea]. Berriozar: Red de Redes de Economía Alternativa y Solidaria (REAS). <<https://www.economiasolidaria.org/economia-solidaria/>> [Consulta: 15 juny 2021].
- FELBER, Christian (2012). *La economía del bien común*. Barcelona: Deusto Ediciones.
- PARLAMENT EUROPEU (2021). «Economía circular: definición, importancia y beneficios». A: Noticias: Parlamento Europeo [en línea]. <<https://www.europarl.europa.eu/news/es/headlines/economy/20151201ST005603/economia-circular-definicion-importancia-y-beneficios>> [Consulta: 15 juny 2021].
- SOCIAL ECONOMY EUROPE (2021). «What is the social economy?». A: Social Economy Europe [en línea]. <<https://www.socialeconomy.eu.org/the-social-economy/>> [Consulta: 15 juny 2021].

Notes

1. Social Economy Europe és una associació de 2,8 milions d'empreses i organitzacions vinculades a l'economia social de tot Europa, fundada l'any 2000 i que ha esdevingut una veu de referència en l'àmbit.
2. Les cooperatives sense ànim de lucre sí que es consideren tercer sector o sector no lucratiu.

Recull de fonts sobre economies alternatives en català

Revistes d'economia generals

Revista Econòmica de Catalunya

Editor: Col·legi Oficial d'Economistes de Catalunya

ISSN: 1135-819X

Doble edició en català i en anglès.

Accés: <<https://www.coleconomistes.cat/Paginas/Ficha.aspx?IdMenu=44199092-DF74-4961-9761-F7A5928FA659&Idioma=ca-ES>>

Anuari de la Societat Catalana d'Economia

Editor: Societat Catalana d'Economia

ISSN paper: 1130-4375

ISSN electrònic: 2013-9551

Format: Paper i digital

Accés: <https://publicacions.iec.cat/PopulaFitxa.do?moduleName=revistes_cientifiques&subModuleName=&idColleccio=181>

Paradigmes

Editor: Generalitat de Catalunya

ISSN: 2013-150X

Accés: <<https://www.raco.cat/index.php/Paradigmes/issue/archive>>

Oikonomics

Editor: Universitat Oberta de Catalunya

ISSN: 2339-9546

Accés: <<https://oikonomics.uoc.edu/divulgacio/oikonomics/ca/menu/numeros-publicats/numeros-publicats.html>>

Món Empresarial

Editor: Món Editorial, secció editorial de Komunica Kit

ISSN: 2385-5509

Format: Paper

Web: <<http://moneditorial.com/llista-publicacions/mon-empresarial/>>

Revistes o sèries especialitzades en economies alternatives en català

Informes de l'Estat del Mercat Social Català

Editor: Xarxa d'Economia Solidària

Accés: <<https://mercatsocial.xes.cat/ca/pdf-estat-mercat/>>

Nexe

Revista de cooperativisme i economia social i solidària

Editor: Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya

Accés: <<https://nexe.coop/revista-en-paper>>

Opcions

Revista especialitzada en consum conscient

Editor: Cooperativa Opcions de Consum Responsable

ISSN: 1579-9476

Accés: <<https://opcions.org/revista>>

Papers de la Càtedra UNESCO de Sostenibilitat

Editor: Càtedra UNESCO de Sostenibilitat de la Universitat Politècnica de Catalunya

ISSN o ISBN: 1887-3111

Accés: <<https://upcommons.upc.edu/handle/2099/1388>>

Revista Cooperació Catalana

Editor: Fundació Roca i Galès

ISSN: 1133-8415

Accés: <<http://www.rocagales.cat/publicacions/cooperacio-catalana/>>

Monogràfics sobre economies alternatives en revistes catalanes

«Economia social i solidària: experiències i reptes»

Revista, número i any: Oikonomics, 6 (2016).

Accés: <<https://oikonomics.uoc.edu/divulgacio/oikonomics/ca/numero06/sumari.html>>

Monogràfic sobre economia verda

Revista, número i any: Medi Ambient. Tecnologia i cultura, 49 (2012).

Accés: <<http://www.gencat.cat/mediamb/publicacions/Memories/Revista/49.pdf>>

Algunes revistes sobre economies alternatives en altres llengües

Alternativas Económicas

Editor: Sociedad General Española de Librería (Espanya)

ISSN: 2014-9204

ISSN-e: 2014-9913

Llengua: Castellà

<<https://alternativaseconomicas.coop/>>

Alternatives Économiques (Alter éco)

Editor: Guillaume Duval

ISSN: 0247-3739

Llengua: Francès

<<https://www.alternatives-economiques.fr/>>

Revista Iberoamericana de Economía Ecológica (REDIBEC)

Editor: Red Iberoamericana de Economía Ecológica (REDIBEC)

ISSN-e: 1390-2776

Llengües: Castellà, portuguès, anglès

<<https://redibec.org/ojs/index.php/revibec>>

Revista Economía Social

Editor: El Culebrón Timbal et al. (Argentina)

ISSN: 1851-4715

Llengua: Castellà

<<https://www.educacionyeconomiasocial.org/revista-econom%C3%ADa-social-solidaria/>>

Revista CIFE: Lecturas de economía social

Editor: Universidad de Santo Tomás (Colombia)

ISSN-e: 2248-4914

Llengua: Castellà

<<https://revistas.usantotomas.edu.co/index.php/cife>>

CIRIEC-España: Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa

Editor: Centro Internacional de Investigación e Información sobre economía pública, social y cooperativa de la Universitat de València (Espanya)

ISSN : 0213-8093

<<http://ciriec-revistaeconomia.es/es/inicio/>>

International Journal of Social Economics

Editor: Emerald Publishing (Regne Unit)

ISSN: 0306-8293

Llengua: Anglès

<<https://www.emerald.com/insight/publication/issn/0306-8293>>

Trobareu altres revistes sobre aquest àmbit en el portal Heterodox Economics Journals:

<<http://heterodoxnews.com/hed/journals.html>>

Recursos terminològics sobre economia*

Obres terminològiques en català

- CAMBRA OFICIAL DE COMERÇ, INDÚSTRIA I NAVEGACIÓ DE BARCELONA. *Lèxic per a l'empresa que vol fer negocis a Catalunya*. [Barcelona]: Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, 2001.
- CONSORCI PER A LA NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA. OFICINA DE CATALÀ DE BLANES. *Vocabulari de la banca i l'estalvi* [en línia]. Blanes: Consorci per a la Normalització Lingüística. Oficina de Català de Blanes, 2006. <http://www.cpnl.cat/media/upload/pdf/BancaEstalvi_editora_grup_30_165.pdf>
- D'ALISA, Giacomo; DEMARIA, Federico; KALLIS, Giorgos (ed.). *Decreixement: Vocabulari per a una nova era*. Barcelona: Icària: Generalitat de Catalunya. Departament de Territori i Sostenibilitat, 2015.
- Diccionari econòmic: *Aprèn el valor dels diners paraula per paraula* [en línia]. [Alacant]: Banc de Sabadell, 2017. <<http://peraqueserveixenelsdiners.com/diccionari/>>
- Fonaments d'economia [en línia]. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2014. <<https://cit.iec.cat/obresx.asp?obra=FONECO>>
- Glossari de termes econòmics i financers [en línia]. Barcelona: Diputació de Barcelona. Servei de Tresoreria, cop. 1995-2009. <<https://www.diba.cat/web/tresoreria/diccionari>>
- Glossari de termes financers [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya. CIDEM, 2002. <http://www.bancat.com/wp-content/uploads/2014/01/glossari_financers.pdf>
- Lèxic panllatí del comerç electrònic [en línia]. [S. l.]: Canadà. Bureau de la Traduction: Realiter, cop. 2004. <<http://publications.gc.ca/site/fra/311797/publication.html>>
- MATEU MARTÍNEZ, Rosa (dir.). *Diccionari d'economia i gestió*. Barcelona: Universitat Politècnica de Catalunya: Enciclopèdia Catalana, 2001.
- Neologismes econòmics en les llengües romàniques a través de la premsa [en línia]. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada: REALITER, 2006. <<http://obneo.iula.upf.edu/economia/cat/indexcat.html>>
- PERRAMON, Joaquim. *Vocabulari bàsic d'economia per a estudiants de periodisme* [en línia]. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Periodisme, 2010. <https://ddd.uab.cat/pub/recdoc/2010/52650/vocabularieconomia_a2010.pdf>
- PERRAMON, Joaquim. *Conceptes, notes i comentaris econòmics sobre la incertesa a mode de vocabulari bàsic i quadre sintètic* [en línia]. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2013-2014. <<http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/50569/1/Vocabulari%20incertesa%202013-2014.pdf>>
- PUCHADES NAVARRO, Miquel. *Vocabulari d'economia: Català / castellà*. [València]: Universitat de València. Facultat de Dret: Servei de Política Lingüística, 2004.
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Criptomonedes: Termes clau* [en línia]. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2020. <<https://www.termcat.cat/ca/recursos/productes-multimedia/criptomonedes-termes-clau>>
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Deslocalització: Roda el món i torna al Born!* [en línia]. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2020. <<https://www.termcat.cat/ca/recursos/productes-multimedia/deslocalitzacio-roda-mon-i-torna-al-born>>
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Diccionari d'economia i empresa*. Barcelona: Gestió i Edició de Mitjans, 2000.
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Diccionari de la renda* [en línia]. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2007. <<http://www.termcat.cat/ca/diccionaris-en-linia/6/>>
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Finançament col·lectiu* [en línia]. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2016. <<https://www.termcat.cat/ca/recursos/productes-multimedia/financament-collectiu>>
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Lèxic de la crisi econòmica* [en línia]. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2014. <<http://www.termcat.cat/ca/diccionaris-en-linia/177>>

- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Monedes del món* [en línia]. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2017. <<http://www.termcat.cat/ca/diccionaris-en-linia/243>>
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Terminologia de l'Eurosistema*. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2002.
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Terminologia del comerç electrònic* [en línia]. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2007. <<http://www.termcat.cat/ca/diccionaris-en-linia/15/>>
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA. *Terminologia del finançament alternatiu* [en línia]. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2016. <<http://www.termcat.cat/ca/diccionaris-en-linia/217>>
- TERMCAT, CENTRE DE TERMINOLOGIA; CATALUNYA. DEPARTAMENT D'ECONOMIA I FINANCES. *Diccionari dels mercats financers* [en línia]. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia, 2009. <<http://www.termcat.cat/ca/diccionaris-en-linia/23/>>
- UNIVERSITAT DE BARCELONA. FACULTAT D'ECONOMIA I EMPRESA. COMISSIÓ DE DINAMITZACIÓ LINGÜÍSTICA. *Vocabulari d'economia i empresa* [en línia]. 2a ed. Barcelona: Universitat de Barcelona. Serveis Lingüístics, 2017. <<https://www.ub.edu/ubterm/obra/economia-i-empresa/>>
- UNIVERSITAT DE BARCELONA. GRUP D'INNOVACIÓ DOCENT EN ECONOMIA DELS IMPOSTS (GIDEI); UNIVERSITAT DE BARCELONA. SERVEIS LINGÜÍSTICS. *Diccionari de fiscalitat* [en línia]. Barcelona: Universitat de Barcelona. Serveis Lingüístics, 2015. <<https://www.ub.edu/ubterm/obra/fiscalitat/>>
- Vocabulari d'economia* [en línia]. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2011. <http://www.avl.gva.es/documents/31987/65425/Vocabulari_economia/>
- Vocabulari de la renda* [en línia]. Barcelona: Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, [2021]. <<https://esadir.cat/entrades/fitxa/id/4579>>
- Vocabulari multilingüe d'economia* [en línia]. Barcelona: Institut Universitari de Lingüística Aplicada, 2008. <<http://www.iula.upf.edu/rec/ricoterm/docums/vocecon/esp/frames.html>>

*Bibliografia recopilada per Mariona Torra, documentalista del TERMCAT, Centre de Terminologia. Aquesta bibliografia recull, únicament, obres publicades a partir de l'any 2000. Data de consulta de les obres en línia: 27 de maig de 2021.

El refrany

La millor loteria és una bona economia.

Font: Paremiologia catalana. www.dites.cat

Diccionari d'economistes catalans

El Diccionari d'economistes catalans, publicat recentment, ha estat elaborat per un grup d'experts i professors universitaris vinculats a la Societat Catalana d'Economia, entitat membre de l'Institut d'Estudis Catalans, després de gairebé sis anys de treball.

Els propòsits del Diccionari han estat bàsicament: 1) donar a conèixer la continuïtat dels estudis i els treballs relacionats amb l'economia —en sentit ampli del mot— als països de les terres del nostre comú patrimoni lingüístic i cultural al llarg del temps; 2) verificar que, al llarg de la nostra història col·lectiva, en aquests països sempre hi ha hagut persones i institucions dedicades a l'estudi de la ciència econòmica o de l'economia d'aquestes terres, i 3) servir de punt de partida per a l'estudi de l'evolució del pensament econòmic català al llarg del temps, sobre la base de la combinació de les aportacions i de les idees dels diversos economistes catalans presentats.

Així doncs, el Diccionari d'economistes catalans no pretén ser pròpiament un estudi científic, sinó un document de referència per a anàlisis posteriors, més aprofundides, sobre els economistes catalans que han fet aportacions a la ciència econòmica o a l'economia d'aquestes terres.

En total, en la primera edició (de 638 pàgines en paper), hi ha ressenyats 310 autors, la vida i l'obra dels quals ja es pot estudiar en la seva totalitat. L'obra inclou no només economistes en sentit estricte, sinó que també hi tenen cabuda professionals d'altres disciplines (com ara empresaris, enginyers, geògrafs, pensadors o sociòlegs) que

han tractat o escrit sobre economia o economia catalana.

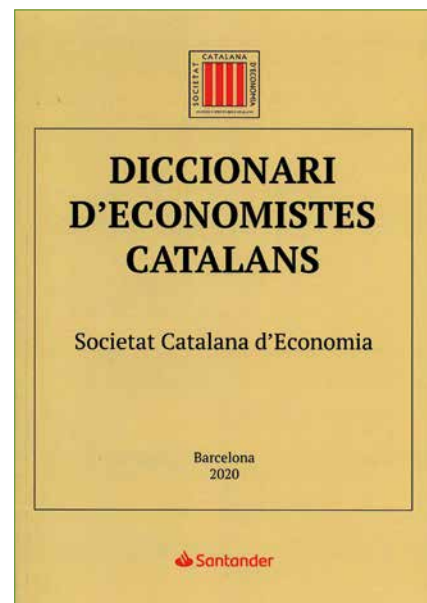
La biografia de cada autor ressenyat conté una imatge de la persona o bé una portada del seu llibre més important, els llocs i anys de naixement i de defunció, una citació inicial que resumeix bona part del seu pensament, una breu descripció biogràfica, les seves principals aportacions a la ciència econòmica o a l'economia catalana, la bibliografia pròpia i la bibliografia de referència. Aquests dos darrers apartats són els que, juntament amb el d'aportacions principals, poden ajudar més a realitzar anàlisis posteriors, més aprofundides.

Cronològicament, el diccionari comença al segle XIII (Ramon Llull, de Palma de Mallorca) i acaba amb autors nascuts durant el segle XX (com Antoni Calvó, d'Escaldes-Engordany) i que, malauradament, ja ens han deixat.

Geogràficament, considerant el lloc de naixement, hi ha ressenyats autors de diverses parts de les terres del nostre comú patrimoni lingüístic i cultural. Hi ha una gran concentració dels nascuts a la ciutat de Barcelona (118), però també són biografiades persones nascudes a la resta de viles de les comarques de Barcelona (49), de Girona (32), de Lleida (13), de Tarragona (25), del País Valencià (20), de les Illes Balears (16), de la Catalunya del Nord (6), del Principat d'Andorra (1) i de la Franja de Ponent (1).

Pel que fa al gènere, només hi ha onze biografies de dones, una xifra que esperem que augmenti en properes edicions.

La confecció d'aquest Diccionari ha anat a càrrec d'un consell de redacció, compost per cinc eco-

nomistes titulats, professors universitaris i també membres de la Societat Catalana d'Economia. Es tracta concretament d'Eduard Arruga i Valeri, Francesc Artal i Vidal, Antoni Montserrat i Solé, Pere Puig i Bastard i Francesc Roca i Rosell. A aquests redactors s'afegeix una llista de disset experts més, que han escrit sobre autors la vida i l'obra dels quals coneixien bé. S'ha respectat l'estil de redacció de cada redactor, sense aplicar-hi més esmenes que les degudes a les correccions ortogràfiques i a un mínim d'homogeneïtat en la presentació dels autors.

En fi, ha estat una obra col·lectiva, elaborada amb il·lusió i creiem que també amb rigor. Confiem que el Diccionari d'economistes catalans sigui útil.

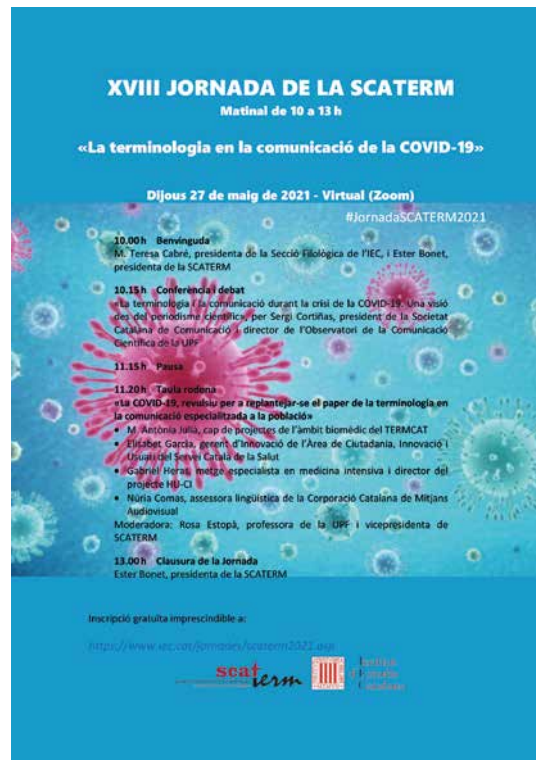
EDUARD ARRUGA I VALERI
President de la Societat Catalana d'Economia

Crònica de la XVIII Jornada de la SCATERM

El 27 de maig va tenir lloc la jornada anual de la Societat Catalana de Terminologia (SCATERM). En la XVIII Jornada de la SCATERM: «La terminologia en la comunicació de la COVID-19», s'hi havien inscrit un centenar de persones des de diferents poblacions catalanes, però —gràcies al format en línia— també des de Palma, València, Donostia, Sevilla, Ferrol, París, Lima, Ginebra, Romania, Polònia... Aquesta és la principal virtut de l'entorn virtual i nosaltres ho celebrem.

A les 10 en punt del matí d'un dijous de primavera i per segon any consecutiu, Ester Bonet, presidenta de la SCATERM, donava la benvinguda als assistents des d'un racó bonic de casa seva. A continuació, M. Teresa Cabré, presidenta de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), va fer un apunt sobre l'objectiu de la jornada, pensada per tractar específicament sobre terminologia i no sobre el discurs com en les jornades recents de l'IEC, i ens va recordar que els termes per ells mateixos ja ens parlen sobre ideologia.

Després, Ester Bonet va presentar Sergi Cortiñas, president de la Societat Catalana de Comunicació i director de l'Observatori de la Comunicació Científica de la Universitat Pompeu Fabra (UPF), que ens va oferir la conferència «La terminologia i la comunicació durant la crisi de la COVID-19. Una visió des del periodisme científic». L'expert en comunicació científica va començar la seva intervenció assenyalant els reptes en la comunicació periodística actual pel fet que el públic és molt divers i es genera un excés d'informació. També va remarcar la importància de l'espe-

cialització en aquest context comunicatiu. «Quina és la feina dels divulgadors?», es va preguntar. Una doble feina: informar de les novetats i divulgar ciència. I això s'aconsegueix, segons Cortiñas, quan el periodista és creatiu i innovador. Insistent en aquesta línia, va remarcar que s'han d'aprofitar els recursos literaris per assegurar l'èxit de la divulgació científica (narrativització, metàfora, hipèrbole, ironia, humor, personalització...). És a dir, caldria construir ponts entre ciència i literatura o entre ciència i art.

D'altra banda, el conferenciant va emfasitzar que «la divulgació és una eina magnífica per introduir termes nous», però no se n'han de fer servir en excés. De fet, la comunicació científica és el terreny de vulgarització de la ciència.

Així doncs, quan un terme apareix per primera vegada en un text, cal fer un esforç perquè sigui transparent, amb els recursos que calgui. Va insistir que, per aquest motiu, incloure termes científics en els titulars frena l'accés a la informació de la notícia, perquè els parlants tenen prevenció contra els continguts massa especialitzats. I va posar exemples de comunicació subliminar.

Finalment, Cortiñas va alertar que en la comunicació científica també cal estar atents a la politització de la informació, als perills de la desinformació i de la falsa ciència o al discurs de la por. I va reconèixer que durant la pandèmia hi ha hagut un aprenentatge continuat en l'aspecte terminològic de la malaltia (ús de majúscules o minúscules,

Terminologia

La divulgació és una eina magnífica per introduir termes nous, donar a conèixer nous tecnicismes. Popularitzar, com es coneix aquest concepte als mon anglosaxó, termes científics.

Divulgar, vulgaritzar, popularitzar
Quina és la norma periodística per als tecnicismes?

11

Sergi Cortiñas

Font: SCATERM

gènere femení o masculí, precisió dels termes...).

En el torn de preguntes, Francesc Galera, tresorer de la SCATERM, va adreçar al conferenciant algunes preguntes dels assistents, com ara la que li va fer M. Teresa Cabré sobre si no pot arribar a ser contradictori el desig de divulgació i el rigor científic, a la qual cosa Sergi Cortiñas va respondre que hi ha exemples en tots els sentits, però que es pot atreure el lector i presentar una informació del tot rigorosa de manera simultània.

Després d'una pausa breu, Rosa Estopà, professora de la UPF i vicepresidenta de la SCATERM, va presentar els panelistes als quals havia adreçat una reflexió prèvia relativa al fet que només entre el 10 % i el 15 % de la terminologia acaba transferida a la ciutadania, però els estàndards en la pandèmia s'han trencat. Molts termes han entrat simultàniament en l'àmbit científic i en la comunicació pública. Com es gestiona aquest fenomen i quines conseqüències té? I com pot entendre el pacient la comunicació de la seva malaltia sense que la terminologia es trivialitzi?

En el primer torn, M. Antònia Julià, cap de projectes de l'àmbit biomèdic del TERMCAT, va explicar la cronologia de la COVID-19 des del punt de vista terminològic constatant que el coneixement de la malaltia ha evolucionat a gran

velocitat i de manera global a tot el món. Va posar èmfasi en el fet que el procés de neologia, evolució i desterramentització ha estat molt accelerat. I va exposar tots els recursos desplegats pel TERMCAT per a la difusió de la terminologia relacionada amb la pandèmia.

En segon lloc, Elisabet García, gerent d'Innovació de l'Àrea de Ciutadania, Innovació i Usuari del Servei Català de la Salut, va remarcar que al llarg de la pandèmia aquest servei ha optat per un llenguatge tranquil·litzador i ha defugit el llenguatge militar. També va recordar que s'han popularitzat termes ja existents, com ara *aerosol*, *aïllament*, *confinament* i *contagi*, i d'altres de menys usats, com ara *càrrega viral*, *corba epidèmica*, *respirador* i *soca*. I, alhora, se n'han hagut de crear de nous (*bombolla de convivència*, *riscòmetre*...). En aquest sentit, han comptat amb l'assessorament d'epidemiòlegs i s'ha recorregut constantment al TERMCAT.

A continuació, Gabriel Heras, metge especialista en medicina intensiva, que actualment és cap de servei a l'Hospital Comarcal Santa Ana de Motril (Granada) i director del projecte internacional de recerca per a la Humanització de les Cures Intensives (HU-CI), va valorar el fet que la pandèmia ha fet accessible la feina que fa el personal dels hospitals i el llenguatge que utilitzen. Va fer també una crítica molt explícita de l'ús del llenguatge bèl·lic apli-

cat a la pandèmia. Un dels objectius principals del projecte que dirigeix ha estat fer possible la comunicació amb les famílies que no podien anar a l'hospital arran del confinament i que han pogut comunicar-se amb metges i pacients gràcies a la tecnologia. Va acabar indicant que la seva aspiració màxima seria que s'humanitzessin tots els àmbits de la vida: des de la policia a l'administració de la justícia.

En l'últim torn de la taula rodona, Núria Comas, assessora lingüística de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA), va explicar com treballen en la CCMA: els assessors lingüístics detecten els dubtes dels redactors i, posteriorment, es redacten fitxes que es recullen al portal ÈsAdir perquè hi tinguin accés tots els redactors, periodistes i presentadors. Pel que fa a la gestió informativa de la pandèmia, va assenyalar que hi ha dubtes recurrents (com ara el gènere i el nombre d'alguns termes, la pronunciació...) i que, alhora, també es recullen dubtes específics sobre neologismes: per exemple, COVID-19 (paraula aguda) o distància social (neologisme semàntic; primer es va parlar de distància de seguretat). Un altre aspecte a avaluar ha estat la conveniència de fer servir uns termes o altres (*vaccí* —més genuí— o *vacuna* —que prové del castellà—). La CCMA s'ha decantat finalment per *vacuna*. Per tant, la interven-

ció dels assessors lingüístics s'ha centrat en tres àmbits d'actuació diferents: els errors recurrents, els dubtes sobre neologismes i l'adopció de criteris.

A continuació, Francesc Galera va gestionar de nou l'ordre de les paraules demanades pels assistents. En aquest espai, M. Antònia Julià va destacar els problemes compartits amb terminòlegs d'altres llengües europees en la creació de la terminologia, la qual cosa hauria de facilitar canals de cooperació de cara al futur. I Elisabet Garcia va destacar la diversitat de formats que s'han elaborat per difondre la informació a diferents públics (per exemple, preguntes més freqüents) i en diverses llengües (fins a vint-i-dues en alguns casos).

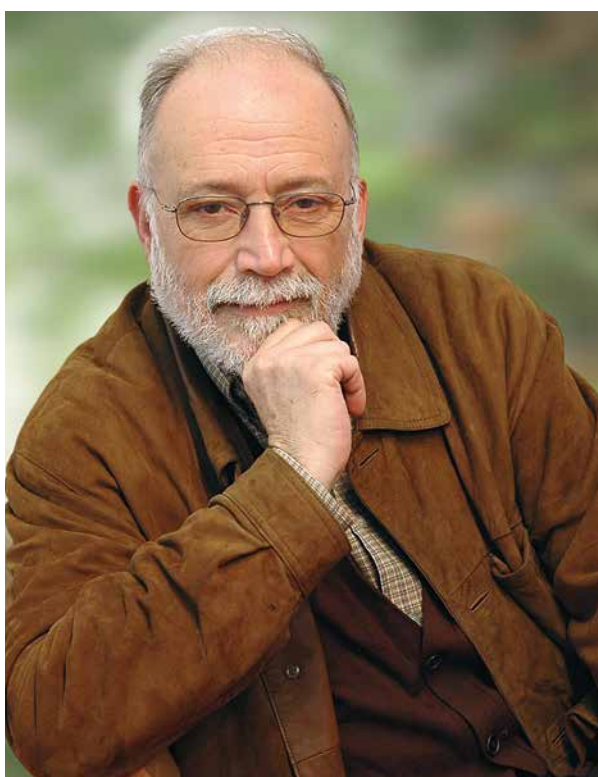
En les conclusions de la jornada, Rosa Estopà va remarcar algunes

de les idees principals que s'havien desplegat en les intervencions precedents, com ara el canvi en la metodologia de treball terminològic durant la gestió d'aquesta pandèmia (un dels canvis més importants, el de l'escolta activa dels especialistes i els pacients); la necessitat de traçar ponts amb diversos interlocutors i la posada en valor d'un tema especialitzat que afecta la nostra salut. Seguidament, va apuntar altres temes tractats més tangencialment: per exemple, la ideologia tant dels termes (*confinament* vs. *tancament*) com de les metàfores. Va concloure que sempre es produeix un procés de selecció davant de la variació lèxica o terminològica i que això, evidentment, té conseqüències en la nostra comunicació. «El seguiment d'aquests aspectes queda pendent per a una altra ocasió», va proposar.

Finalment, Ester Bonet va tancar la jornada i va agrair l'assistència de les persones que l'havien seguida mitjançant Zoom o per YouTube. En aquesta segona plataforma, podeu veure el vídeo —de moment, pendent d'editar— de totes les intervencions (<https://www.youtube.com/watch?v=bhWKv8IEgak>). També podeu recuperar l'activitat de difusió que se'n va fer a Twitter a través l'etiqueta #JornadaSCATERM2021. Esperem que l'any vinent puguem compartir un altre fòrum de debat amb tots els apassionats dels llenguatges d'especialitat.

TERESA TORT I VIDELLET
Societat Catalana de Terminologia

Arcadi Oliveres i Boadella (1945-2021)

Font: Fotografia de Guillem Medina (2005), Wikimedia

Arcadi Oliveres i Boadella

Activista i economista. Va estar fortament implicat

en moviments socials relacionats amb les llibertats polítiques, la democràcia, els drets humans i la pau des de la seva etapa d'estudiant a la Facultat de Ciències Econòmiques de la Universitat de Barcelona, en què, per la seva militància al Sindicat Democràtic d'Estudiants, l'any 1966 va ser processat pel Tribunal d'Ordre Públic i absolt gràcies a un informe favorable del degà de la Facultat i a la bona defensa processal. El 1976 va ser novament detingut per haver participat en una de les columnes de la Marxa de la Llibertat.

Va treballar al Centre d'Estudis de Desenvolupament Comunitari (CEDEC), va participar en l'Assemblea de Catalunya, va crear l'Associació de Veïns de l'Esquerra de l'Eixample de Barcelona, va militar a Catalans pel Socialisme, Pax Christi i Justícia i Pau, i va promoure la creació de l'Associació Catalana de Solidaritat i Ajut als Refugiats (ACSAR).

Com a professor del Departament d'Economia Aplicada de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) des del 1980, va fer classes a l'Escola Universitària d'Estudis Empresarials al campus de la UAB de Sabadell i a les facultats d'Economia i Ciències Polítiques de Bellaterra.

Alguns dels seus llibres

Introducció a l'economia. Barcelona: Attac-Catalunya, 2002. <https://attac-catalunya.cat/download/publicacions/Introduccio_Economia_CAT.pdf>

Un altre món. Barcelona: Angle Editorial, 2006.

Això no funciona. Què és l'economia? Cànoves: Proteus, 2011. <https://issuu.com/ed_proteus/docs/aixo_no_funciona_issu>

Diguem prou! Indignació i respostes a un sistema malalt. Barcelona: Angle Editorial, 2012.

Paraules d'Arcadi. Què hem après del món i com podem actuar. Barcelona: Angle Editorial, 2021.

Arcadi Oliveres, una economia per a les persones

JOAQUIM SEMPÈRE

Professor emèrit de la Universitat de Barcelona

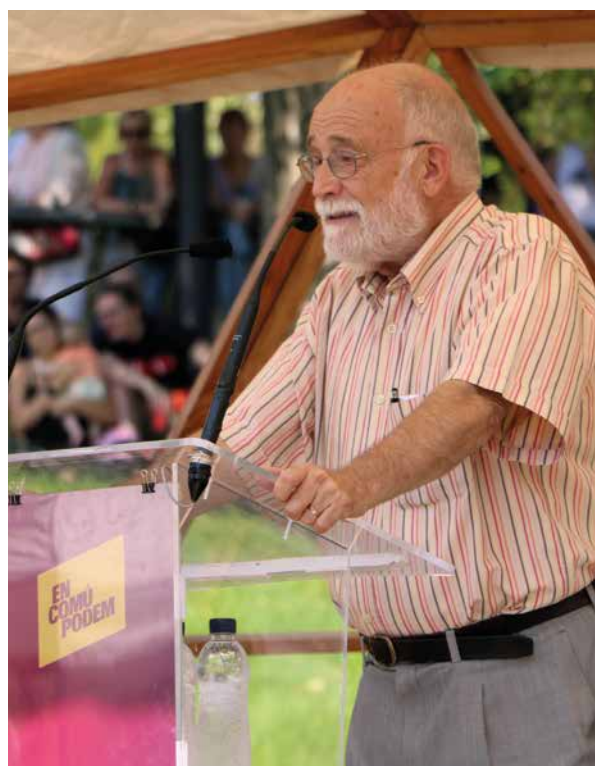
jsemperecar@gmail.com

TERMINÀLIA 23 (2021): 70-68 · DOI: 10.2436/20.2503.01.163

ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica)

<http://terminalia.iec.cat>

«**B**anca ètica», diu l’Arcadi Oliveres, «és un dels meus oxímorons preferits». La ironia era una de les armes de l’Arcadi i, com ens mostra l’exemple, podia ser ironia filològica. El mot banca evoca, efectivament, manipulació, interessos abusius, robatori impune. És conegut que a l’edat mitjana europea l’interès que es cobrava per prestar diners —que rebia el nom de usura— era considerat immoral. No es concebia que el diner infantés diner, com fa la gallina amb els pollets. Tanmateix, l’Arcadi, malgrat la ironia, es va implicar en opcions ètiques de finançament, algunes de caràcter cooperatiu, com Coop57. Algunes persones somriuen quan es parla de «finances sense ànim de lucre», com si fos una contradicció en els termes, amb la suposició que manejar diners sempre comporta afany de guany. Obliden que les caixes d’estalvis es van crear fa poc més de cent anys com a entitats financeres sense ànim de lucre: els seus estatuts els obligaven a destinar els guanys eventuais a finalitats socials i culturals. Els beneficis no anaven a parar a la butxaca de ningú, la qual cosa no exclouia que els directius n’obtinguessin avantatges (per exemple, en forma de poder social). Ara ens sembla un exotisme. Però una banca sense afany de lucre, una banca ètica, ha existit a casa nostra. Títol d’utopies, de vegades, idees que resulten irreal

Font: En Comú Podem, Wikimedia

Arcadi Oliveres i Boadella, 11 de setembre de 2016

pel fet de no saber mirar bé la realitat que ens envolta o de perdre la memòria col·lectiva.

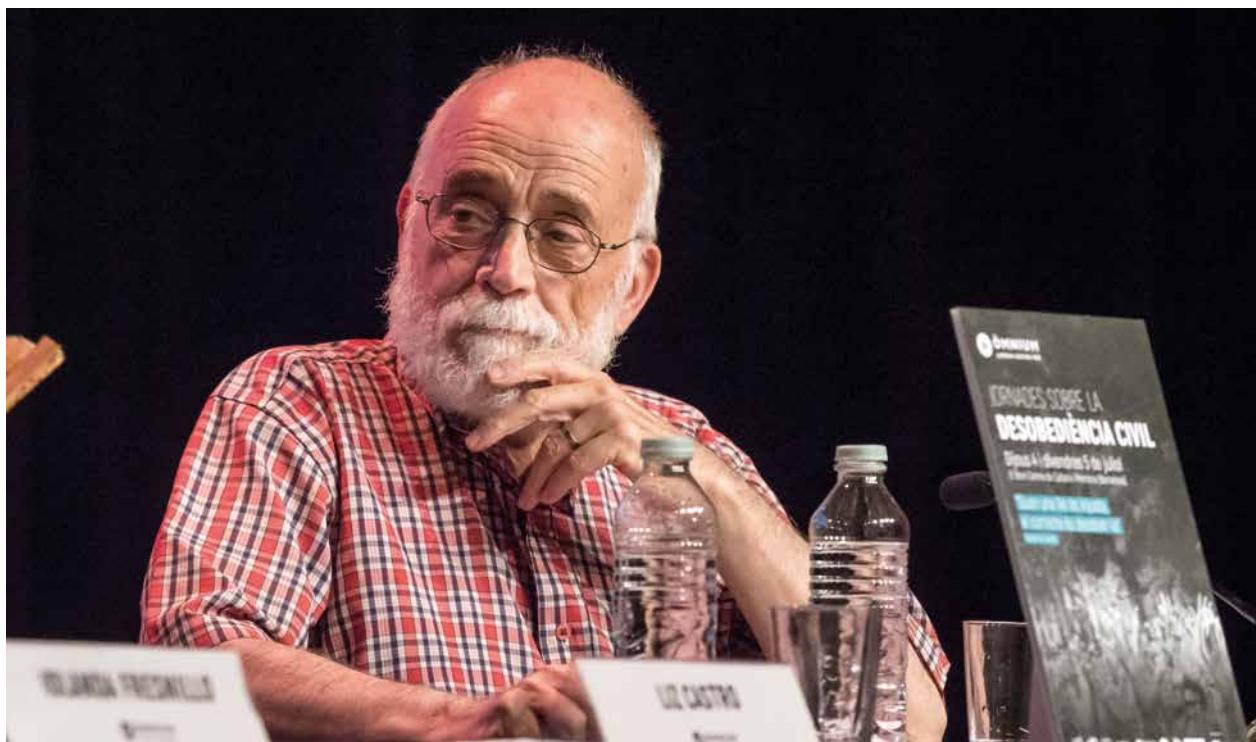
L'Arcadi Oliveres va defensar moltes causes nobles: el pacifisme contra el militarisme i les guerres, l'objectiu de consciència al servei militar obligatori, la desobediència civil pacífica inspirada en Gandhi, la solidaritat amb el tercer món, la protecció dels immigrants sense papers, el cooperativisme, l'economia social i solidària, i tantes altres causes que tenen totes en comú la defensa dels més vulnerables —i vulnerats— i el caràcter dialogant i pacífic dels combats. Va estar amb els indignats del 15M a la plaça de Catalunya, a Barcelona, en defensa d'una millora de les institucions coixes en què vivim: «aquesta democràcia no ens representa».

De les moltes coses que es poden dir de l'Arcadi, vull subratllar un aspecte de la democràcia al qual va donar molta importància: la democràcia econòmica. «Allà on la democràcia és quasi inexistent és en el món econòmic», va proclamar parlant d'un règim que qualificava sense embuts de «criminal i assassí»: el capitalisme.

El seu pensament sobre el tema es resumeix en un paràgraf de les seves Paraules on no es limita a condemnar, sinó que ofereix sortides. Parlant del Fòrum Social Mundial, contra la globalització capitalista, va proposar «sistemes alternatius, sistemes que en el vessant econòmic conformarien el món de l'economia social i solidària, que anteposa la persona al capital, i també l'anomenada *economia per la vida*, amb valors com ara la democràcia, l'arrelament al territori, la sostenibilitat o l'horitzontalitat, i és que per anar destronant aquest

capitalisme cal anar creant quelcom alternatiu. [...] [C]al anar bastint un sistema d'economia que permeti la participació de la gent, que situï les persones al centre, que no només estigui pels beneficis desmesurats, que protegeixi el planeta, que faci del treball una activitat digna, que no permeti el lucre financer, que generi relacions dignes, que permeti el treball per a tothom, que lluiti per l'equitat i els drets de les dones, que faci economia de proximitat».

L'Arcadi va lluitar amb la paraula, però també amb l'acció. Els anys noranta del segle passat, vaig participar amb ell en un intent modestíssim de construcció d'alternativa. Com a dirigent de Justícia i Pau, va entrar en contacte amb el comitè d'empresa de la fàbrica d'armes Santa Bàrbara, del País Basc. La idea era elaborar un projecte de reconversió industrial que permetés als treballadors guanyar-se la vida sense fabricar eines de matar persones. Alguns líders sindicals, que experimentaven el malestar moral de viure d'aquell treball, van acceptar el diàleg i es van estudiar possibles sortides. La iniciativa va fracassar. Era difícil trobar mercats per a altres productes i molts treballadors tenien por d'una aventura incerta que els podia fer perdre un lloc de treball segur. El més desmoralitzador, però, és que la direcció de l'empresa, que era de titularitat pública, no va acceptar el desafiament. En qualsevol cas, aquesta anècdota il·lustra clarament la visió humanista que tenia l'Arcadi de l'economia. Els treballadors, per a ell, no sols han de tenir poder de decisió sobre el que fan, sinó que també han de poder dedicar la seva vida laboral a activitats amb sentit. Massa sovint la gent treba-

Font: Omnium Cultural, Wikimedia

6 de juliol de 2019, Jornades sobre la Desobediència Civil

lladora es veu condemnada a acceptar qualsevol feina que li proporcioni uns ingressos, havent de desviar la mirada d'allò que es veuen obligats a fer sense haver-ho pogut escollir.

Per això, l'Arcadi era defensor del cooperativisme. A diferència d'una empresa privada capitalista, en què una o poques persones tenen la propietat i d'altres hi posen el treball, en una empresa cooperativa propietat i treball van junts. Els socis-treballadors hi aporten el treball i, alhora, participen mancomunadament de la propietat, tot i que cada soci pot retirar-se de l'empresa enduent-se la part de capital que hi té invertida. Les decisions les prenen els socis-treballadors en assemblea general; hi ha òrgans delegats que gestionen el dia a dia, però el poder decisorí resideix en el conjunt dels treballadors. Amb la peculiaritat que el vot és personal, i no (com passa en una societat anònima) proporcional als diners invertits: una persona, un vot, com en el règim representatiu de la democràcia, en què el vot de cadascú té el mateix pes, siguis ric o pobre. En general, es constata que les cooperatives no busquen el màxim benefici. El seu objectiu central és guanyar-se la vida dignament, no fer negoci. La seva prioritat, mantenir els llocs de treball. La seva virtut, la prudència en la política d'inver-

sions, per assegurar la continuïtat de l'empresa. Com tota cosa humana, els cooperativistes poden cometre errors o ser víctimes d'un mercat volàtil i poden fracassar. Però és clar que les cooperatives són un model empresarial de referència en tot projecte de democràcia econòmica.

I, a propòsit d'això, busqueu en diferents diccionaris la paraula *empresa*. Podeu trobar-hi sorpreses. Per exemple, al de la Real Academia Española (2001, 22a edició): «Unidad de organización dedicada a actividades industriales, comerciales o de prestación de servicios con fines lucrativos». Segons aquesta definició, Renfe o Correos, que no tenen finalitats lucratives, sinó de servei a la ciutadania —i per això necessiten suport financer de l'Estat a fons perdut—, no serien empreses. Qui hagi redactat aquesta definició està impregnat dels valors del sistema. Una empresa és un equip de persones organitzades per oferir productes o serveis, amb independència del paper que hi tingui el guany.

Alerta, doncs, a l'ús que fem de les paraules: se'ns hi poden «colar» inadvertidament significats no volguts. Per això és tan important eixamplar l'angle de visió quan contemplem la nostra realitat social i econòmica. L'Arcadi, en això, va ser un mestre. ✿

JOAQUIM SEMPÈRE

Professor emèrit de sociologia a la Universitat de Barcelona, especialista en decreixement, conflictes socioecològics i necessitats humanes. Doctor en filosofia per la Universitat de Barcelona i llicenciat en sociologia per la Universitat de París X, està

vinculat al Grup de Recerca en Territori, Població i Ciutadania (TERRIPOC). Entre moltes altres obres, ha publicat *Mejor con menos. Necesidades, explosión consumista y crisis ecológica* (2009) i *Las cenizas de Prometeo. Transición energética y socialismo* (2018).

Activitats i publicacions de la Societat Catalana de Terminologia

Publicacions

- * Revista *TERMINÀLIA*. Té periodicitat semestral i constitueix l'instrument de divulgació científica de la SCATERM.
- * Butlletí de la Societat Catalana de Terminologia. És una publicació bimestral en línia que s'ha editat regularment des del mes de març de l'any 2007 fins al mes de desembre de l'any 2014. S'adreça especialment als socis de la SCATERM i, en general, a totes les persones que estan interessades en la terminologia.
- * Col·lecció «Memòries de la Societat Catalana de Terminologia». Aplega treballs derivats de les activitats més rellevants organitzades per la SCATERM, especialment les de les jornades i els seminaris anuals:

STRUBELL I TRUETA, Miquel (cur.) (2015). *La terminologia instrumentalitzada*. Barcelona: Societat Catalana de Terminologia. (Memòries de la Societat Catalana de Terminologia; 5) [Publicació electrònica]

SÀNCHEZ FÈRRIZ, Miquel-Àngel; MATEU, Rosa (cur.) (2018). *La ciència en català: des del segle XIII fins avui*. Barcelona: Societat Catalana de Terminologia. (Memòries de la Societat Catalana de Terminologia; 6) [Publicació electrònica]

FELIU, Judit; TRIAS, Mireia (cur.) (2019). *Gramàtica, esport i terminologia*. Barcelona: Societat Catalana de Terminologia. (Memòries de la Societat Catalana de Terminologia; 7) [Publicació electrònica]

FELIU, Judit; TRIAS, Mireia (cur.) (en premsa). *Viquipèdia i terminologia*. Barcelona: Societat Catalana de Terminologia. (Memòries de la Societat Catalana de Terminologia; 8) [Publicació electrònica]

- * Col·lecció «Eines de Terminologia». Aplega els treballs guanyadors del Premi de la Societat Catalana de Terminologia:

GRESA BARBERO, Deva (2016). *Estudi d'implantació terminològica. La gastronomia del Pròxim Orient i el nord d'Àfrica als restaurants de Gràcia i l'Eixample de Barcelona*. Barcelona: Societat Catalana de Terminologia. (Eines de Terminologia; 1) [Publicació electrònica] [Premi de la Societat Catalana de Terminologia 2014]

MORTE SÁNCHEZ, Meritxell (en premsa). *La neologia de ciberseguretat en la llengua catalana*. Barcelona: Societat Catalana de Terminologia. (Eines de Terminologia; 2) [Publicació electrònica] [Premi ex aequo de la Societat Catalana de Terminologia 2020]

ARNAU GARCIA, Mariona (en premsa). *Adaptació del Diccionari casteller del TERMCAT al públic infantil*. Barcelona: Societat Catalana de Terminologia. (Eines de Terminologia; 3) [Publicació electrònica] [Premi ex aequo de la Societat Catalana de Terminologia 2020]

Podeu consultar el web de la SCATERM per concretar i actualitzar dates i informacions. Pel que fa a l'adquisició de les nostres publicacions podeu consultar el Portal de publicacions de l'IEC.

Normes de presentació d'originals

Llengües. Les propostes d'articles enviades han de ser en català o en anglès. Es poden acceptar també originals en espanyol i en francès.

Formats. Els articles s'han d'enviar en qualsevol format de processador de textos, preferentment MS Word o Open Office. L'arxiu ha d'incloure tot el contingut (títol, autoria, cos de l'article, imatges, taules, bibliografia, annexos, notes, resums i paraules clau) en la distribució prevista.

Extensió màxima. L'extensió màxima del document, incloent-hi imatges, resums i bibliografia, no pot excedir els 7.000 mots.

Tipus de lletra. Per al cos de l'article i la bibliografia, cal fer servir la lletra Times New Roman de 12 punts. Les citacions textuais, si són breus, van inserides en el text i es componen en regular rodona i entre cometes baixes («»); i, si són llargues, van entrades i es componen en regular rodona de la família Times New Roman d'11 punts. Les notes, si n'hi ha, van en Times New Roman de 10 punts.

Apartats. Els títols dels apartats han d'anar numerats (exemple: 1, 1.1, 1.1.1, 1.1.2...), amb el mateix cos de lletra, en negreta rodona. La primera línia de cada paràgraf ha d'anar entrada.

Interlineat. A un espai i mig, en tots els casos. Els paràgrafs no se separen amb cap interlineat extra. Cal deixar una línia en blanc entre títol i text i dues línies entre text i títol.

Resums i paraules clau. Cal incloure un resum de l'article en català i un altre en anglès (com a màxim, de setanta paraules cadascun) i una llista de paraules clau en català i en anglès (com a màxim, sis paraules per llengua). Si l'article és en espanyol o en francès també s'ha d'incloure el resum i la llista de paraules clau en la llengua original (i en aquest cas, en què hi ha tres resums, com a màxim de cinquanta paraules cadascun).

Gràfics. El material de suport gràfic (taules, gràfics, esquemes, fotografies, figures) inclòs en l'article s'ha de presentar també en arxius independents separats del text, preferentment en format TIFF o JPEG, i amb una resolució mínima de 300 ppp.

Notes. Com a criteri general, no hi ha d'haver notes. Si no es pot evitar, es poden posar un màxim de vuit notes breus al final del text i una única nota que remeti al títol de l'article, per fer referència a projectes, premis o dedicatòries.

Bibliografia. Les referències bibliogràfiques que hagin de figurar dins el text han d'aparèixer entre parèntesis de la manera següent: (Cognom de l'autor/a, any, p. 000-000).

Al final de l'escrit hi ha d'haver les referències bibliogràfiques completes, ordenades alfabèticament segons els exemples següents. Cal fer-hi constar el nom dels autors desenvolupat i no només la lletra inicial.

COGNOM, Nom; COGNOM, Nom (any). Títol del llibre.

Número d'edició. Lloc d'edició: Editorial.

COGNOM, Nom; COGNOM, Nom (any). «Títol del capítol». A: COGNOM, Nom; COGNOM, Nom (any). Títol del llibre. Número d'edició. Lloc d'edició: Editorial, p. 000-000.

COGNOM, Nom; COGNOM, Nom (any). «Títol de l'article». Títol de la Revista, volum de la revista, número de la revista (tal com s'indica en l'original), p. 000-000.

Títol del diccionari (any). Número d'edició. Lloc d'edició: Editorial.

COGNOM, Nom; COGNOM, Nom (any). Títol [en línia]. Lloc d'edició: Editorial. [Consulta: dia mes any].

Abreviatures. Per a la bibliografia, cal unificar les abreviatures amb les formes següents (tant si són en singular com en plural): ed. (editor/a o editors/ores), dir. (director/a o directors/ores), coord. (coordinador/a o coordinadors/ores), p. (pàgina o pàgines).

Sigles. Es recomana reduir al màxim l'ús de sigles en el cos de l'article. Quan n'hi hagi, cal assegurar que la primera vegada que hi surtin ho facin acompanyant la forma lèxica desenvolupada. Si s'usen sigles per referir-se a fonts bibliogràfiques, cal indicar-ho també en la bibliografia final.

Autoria. El nom complet de l'autor o autora del treball va a la primera pàgina de l'article, amb indicació de l'adscripció institucional i l'adreça electrònica. El Consell de Redacció lliurarà una còpia anònima de l'article als avaluadors externs. Quan la tramesa sigui acceptada per a la publicació, els autors hauran de lliurar un currículum breu de presentació (150 paraules, per a autoria individual, i, com a màxim, 80 paraules per a autoria col·lectiva) i una fotografia de mida carnet en format JPEG, i amb una resolució mínima de 300 ppp. En el cas de l'autoria col·lectiva, es demana preferiblement una única fotografia que inclogui tots els autors.

Crida d'articles

Els articles, que han de ser originals i inèdits, són avaluats per revisors externs designats pel Consell de Redacció de la revista. En cas que s'accepti la proposta, els autors poden rebre suggeriments de modificació.

Les propostes han de seguir les normes de presentació d'originals de la revista.

Els autors han d'enviar les seves propostes per correu electrònic a terminalia@iec.cat. Alternativament, es poden registrar en el sistema electrònic de gestió de la revista (Open Journal System), a <http://revistes.iec.cat> o a <http://terminalia.iec.cat>, i penjar-hi les trameses.

Per al número 25 (juny 2022)

Tramesa d'articles: fins al 30 de setembre de 2021

Resultats de la selecció: fins al 31 d'octubre de 2021

Versió final: fins al 30 de novembre de 2021

Publicació de la revista: juny de 2022

Per al número 26 (desembre 2022)

Tramesa d'articles: fins al 31 de desembre de 2021

Resultats de la selecció: fins al 15 de febrer de 2022

Versió final: fins al 15 de març de 2022

Publicació de la revista: desembre de 2022

Protecció de dades personals

L'Institut d'Estudis Catalans (IEC) compleix el que estableix el Reglament general de protecció de dades de la Unió Europea (Reglament 2016/679, del 27 d'abril de 2016). De conformitat amb aquesta norma, s'informa que, amb l'acceptació de les normes de publicació, els autors autoritzen que les seves dades personals (nom i cognoms, dades de contacte i dades de filiació) puguin ser publicades en el corresponent volum de *Terminàlia*.

Aquestes dades seran incorporades a un tractament que és responsabilitat de l'IEC amb la finalitat de gestionar aquesta publicació. Únicament s'utilitzaran les dades dels autors per a gestionar la publicació de *Terminàlia* i no seran cedides a tercers, ni es produiran transferències a tercers països o organitzacions internacionals. Un cop publicades a *Terminàlia*, aquestes dades es conservaran com a part del registre històric d'autors. Els autors poden exercir els drets d'accés, rectificació, supressió, oposició, limitació en el tractament i portabilitat, adreçant-se per escrit a l'Institut d'Estudis Catalans (carrer del Carme, 47, 08001 Barcelona), o bé enviant un correu electrònic a l'adreça dades.personals@iec.cat, en què s'especifiqui de quina publicació es tracta.

L'ECONOMIA
HA CANVIAT

TU, A QUÈ
ASPIRES?

